

Seyid Cəfər Pişəvəri

21 Azər

(1324 cü il)

Aərbaycan ruznaməsinin nəşriyyəsi

1340 1961

redaktor: **Balaş Azəroğlu, Qafar Kəndli, Abbasəli Zunuzi**

tərtibatçılar: **İsmayıl Cəfərpur, Məhəmmədriza Afiyət, Məhəmməd Azərli**

texniki redaktor və müsəhhih: **Məhəmməd Azərli**

rəssam: **Əli Miynai Təbrizi**

Mündəricat

Bir neçə söz

Nitqlər və Bəyanat

Firqə Və Dövlətin Məsələləri Haqqında Mərkzi Komitənin Ümumi İclasında

- Mərkzi Komitənin Keçmiş Ümumi İclası nə Şərayit Altında Toplanmışdı?
- Fədai Dəstələrinin Təşkili
- Dövlət Quruluşu Haqqında
- Milli Hökumət Və Onun Təqib Etdiyi Əsas Məsələlər
- Maarif və Mədəniyyət məsələsi
- Firqə Və Dövlətin Qabağında duran Mühüm Məsələlər
- Maliyat barəsində

Danişsəra salonunda

Birinci Kənədli Konfransında

Azərbaycan Xəlinin Səlahiyyətədar Şxəslərinin Konfransındakı Etdiyi Bəyanat

Təbriz Əfsərlük Məktəbini Qurtaranların Cəşnində

Azərbaycan Məclis Millisinin Axirinci İclasında

Bir Qədər Də İrənin Ümumi Vəziyətindən Danışmaq Lazımdır

Bir Neçə Kələmə Də Müvafiqətnamə Haqqında Demək Lazımdır

Səttarxan Bayraqlı Təbriz Şəhər Komitəsinin 7- ci Hövmə Komitəsində

Azərbaycan Demokrat Cavanlarının Birinci Konqrəsində Pəyam

Firqəmizin Birinci İldönümü Bayramı Mənasibətilə Dövlət Teatr Salonunda

Şir Xurşid Teatrının Salonunda

Təbriz Şəhərinin Feallar Cələsəsində

Şeyx Məmməd Xiyabani abidəsinin açılışı mənasibətilə

Darülfununun Açılışı Mənasibətilə

Təbriz Şəhərinin Firqə Təşkilatının Fəal Firqə üzvlərinin Dövlət Teatri
Binasında Təşkil Olunmuş Cəlsəsində
Sovet mədəniyyət evində sovet ittifaqı ilə mədəni əlaqə saxlayan İran cəmiyyəti
Azərbaycan mərkəzi şöbəsi idarə heyətinin illik fəaliyyəti haqqındaki
yığıncaqda
Dövlət teatri binasında
Mərkəzi komitənin binası qarşısında

Məqalələr

İftra amiz teleqrafı kim imza etmişdir?
İntixabat fərmanını xalqımızın özü sadir etməlidir
Sədr düşdü
İkinci dövrənin şüarları
Böyük xalq yığıncaqları
Mərkəzi hökumət nümayəndəsi ilə aparılan danışıqlar haqqında
Ticarət bazarı tapmaq lazımdır
Ölmək var dönmək yoxdur
Hamıya, hamıya, hamıya
Bizcə Azərbaycan və İran məsələsi
Öldürücü tənqid- amansız mübarizə lazımdır
Küləhbərdarlıqlar ilə şədidd mübarizə etmək lazımdır
Azərbaycan müvəffəqiyyətlərimizin aynasıdır
Hara və nə üçün gəlirlər?!
Son söz

Bir Neçə Söz

« Məqsud millətimizin azadlığı yolunda apardığı mübarizə dən nümunələr göstərməkdir. Onu olduğu kimi təsvir və tərsim etməyi müvərrixlərə , ədib və şairlərimizə tapşırmaq lazımdır. Bu onların milli və əxlaqı vəzifələridir. Bizim firqəmiz dövlət vücuda gətirməklə məşğul oldyğu üçün mən də başqa firqə üzvləri kimi tarix yaratmaq işi ilə məşğulam . Qoy bizim vücuda gətirməkdə olduğumuz milli dövlətin tarixini müvərrixlər yazıb kağız üzərinə gətirsinlər. Biz o tarixi yaratmağa daha artıq diqqət etməliyik . »

(Seyid Cəfər Pişəvəri)

1324 - 1325 - ci illər Azərbaycan xalqının 1320 - 1325 - ci illərdəki milli azadlıq hərəkatının ən yüksək zirvəsini təşkil edir. Azərbaycan xalqı 1324 - cü il şəhrivər ayının 12 - də öz doğma firqəsi - Azərbaycan Demokrat Firqəsinin rəhbərliyi ilə hakimiyyəti öz əlinə alaraq millətə, geniş zəhmətkeş təbəqələrə fəhlə və kəndlilərə, yoxsullara və bütün İran xalqlarına arxalanan Azərbaycan Milli Hökumətini qurmuşdur.

Azərbaycan milli hökuməti dövründə xalqın iqtisadi , siyasi və mədəni həyatında hərtərəfli və misli görünməmiş böyük bir inkişaf əmələ gəlmişdir. Milli hökumətin başçılığı , Azərbaycan Demokrat Firqəsinin rəhbərliyi ilə məmləkətdə geniş xalq kütləsinin mənafeyinə müvafiq milli - demokratik mədəni islahat aparılmış bu sahə də əldə edilən nailiyyətlər dostlarımızı sevindirmiş , düşmənlərimizi heyran qoymuşdur.

Azərbaycan və bütün İran xalqlarının azadlıq və milli istiqlal uğrunda tarixi mübarizəsinin mühüm bir mərhələsini təşkil edən Azərbaycan Milli Hökuməti dövrünün mükəmməl tarixini yaratmaq vəzifəsi alimlərimizin və ziyalılarımızın qarşısında duran əsas vəzifələrdəndir. Vaxtilə Azərbaycan Demokrat Firqəsinin mərkəzi təbliğat şöbəsi tərəfindən çap və nəşr olunan « Qızıl Səhifələr» və « 12 şəhrivər» kitabı geniş oxucu kütləsini bu dövrün hadisələri ilə tanış etməkdə mühüm rol oynamış . Azərbaycan və bütün İranın müasir tarixi haqqında elmi tədqiqat aparənlərin əlində qiymətli vəsait olmuşdur.

Həmin kitablərin çoxdan çap olunması, satışdan qurtarması, həm də Seyid Cəfər Pişəvərinin bir çox əsərlərinin bu kitablərin mətninə daxil edilməməsi və sairə üzündən , xalqımızın şanlı 21 Azər nehzəti tarixini öyrənmək istəyənlərin tələbini nəzərə alaraq 1324 - 1325 - ci illər

hadisələrini hərtərəfli və düzgün öyrənməyə imkan verən yeni bir əsərin nəşrinin lüzumu çoxdan bəri his olunurdu.

Hörmətli oxuculara təqdim olunan « 21 Azər» adı verdiyimiz bu kitabda Azərbaycan və bütün İran xalqlarının böyük oğlu , « İran Azadlıq Cəbhəsi » - nin müəssisi , Azərbaycan Demokrat Firqəsinin təşkilatçısı və sədri , Azərbaycan Milli Hökumətinin başçısı və İran fəhlə hərəkatının görkəmli rəhbərlərindən S. C. Pişəverinin 1324 - 1325 - ci illərdə söylədiyi nitqlərin , etdiyi müsahibələrin , verdiyi bəyanatın və yazdığı məqalə və teleqrafların əsas bir hissəsi toplanmışdır. « 21 Azər» xalqımızın şanlı milli azadlıq mübarizəsinin müəyyən dövrünü əks edən qamusi və canlı tarixdir. Buraya kimsənin şəxsi mülahizə və düşüncələri yol tapmamış, kitab əldə olan mətbuat və çapı sənədlər əsasında tərtib olunmuşdur.

« 21 Azər» azərbaycan xalqının milli azadlıq mübarizəsini şüurlu və şüursuz olaraq pərdələməyə və təhrif etməyə çalışan paniranizm quyruğunda sürünən , imperializmə qulluq edən mürtəce cizmaqaraçılara qarşı ittihamnamədir. Azərbaycan və bütün İran xalqlarının azadlıq uğrunda birgə mübarizə aparacağıın müqəddəs əhdnaməsidir. « 21 Azər» cavanlarımızın beynəlmiləçilik və vətənpərvərlik əhval ruhiyyəsində tərbiyə olunması işində böyük rol oynayacaqdır. « 21 Azər» görkəmli yazıçı və inqilabçı publisist S. C. Pişəveri yaradıcılığının ən qiymətli nümunələri ilə tanış olmaqda oxucularımıza kömək edəcəkdir. Azərbaycan və bütün İran xalqlarının azadlıq mübarizəsi tarixini öyrənmək istəyənlərin əlində qiymətli vəsait olacaqdır.

Qafar Kənədi

xurda 1340

Firqə Və Dövlətin Məsələləri Haqqında Mərkəzi Komitənin Ümumi İclasında

Mərkəzi komitənin keçmiş ümumi iclası nə şərait altında toplanmışdı?

Mərkəzi komitənin keçən ümumi iclası ağır bir vəziyyətdə təşkil olunmuşdu. O vaxt kəndlilər və firqə şö'bələri jandarm cəlladları vasitəsilə böyük təzyiq və fişarlara mə'ruz qalmış idi. Gündə yüzlərcə kəndli jandarm zulumundan fərar edib firqə komitəsinə pənah gətirir oradan imdad və kömək tələb edirdilər. Zindanlar cürbəcür bahənalər üzrə tövqif edilən kəndlilərlə doldurulmuşdu. Biləxərə bütün dövlət dəstgahı bizim milli hərəkatımızı boğmaq üçün ayağa qalxmışdı. Tehran hökuməti firqə təşkilatını məhv etmək, firqəmizin rəhbərlərini öldürüb meydandan çıxarmaqdan ötrü var qüvvəsilə çalışır və bu yolda heç bir cinayətdən çəkinmək istəmirdi.

Fə dai dəstələri təza təşkil olmağa başlamışdı. Bugün böyük bir qüdrətə malik olub Tehran murtəcələrinin canlarını lərzəyə salan bu milli qüvvə təza ayaqtutmaqda idi. Hətta bu iş o qədər kiçik, o qədər sadə idi ki, biz cürət edib mərkəzi komitə iclasında o xususta geniş mə'lumat verə bilmədik. Bonunlabelə keçmiş ümumi iclas tarixi bir iclas idi. İclasda firqə özünün qət'i sözünü deyib difa'dan həmləyə keçmək fərmanı sadır etdi. İftixarilə deyəbilərəm ki, o cəlsədə firqənin mənə olan təvəccəhinə və etmədinə dayanıb ümumi iclasda milli mübarizəmizdə yeni bir dövrə başladığını e`lam etdim, arzularımızın yaxınlaşdığını söylədim. Əgər fəramuş etməmiş olsuz o gün mən açıq surətdə dedim ki, artıq mudafie dövrəsi keçmişdir. İndi biz dağın qulləsinə çatmışıq məqsəd və hədəfimiz gözümüzün önündədir. Fə dai qüvvələri artıq jandarmların cinayətlərinə xatimə vermək üçün işə başlamış, kəndliyə intqamçəkmək icazəsi verilmişdir. O gün firqə və milli hərəkat böyük xətər qarşısında idi. Azərbaycanın mühümm şəhər və nizamı məntəqələrində tehran irtcai dövlətin cinayətamız əmrlərini icra edən nizamı qüvvələr bizim hərəkatımızı boğmaq fərmanı almışdı.

Təbriz, Ərdəbil, Urmu, Miyandab, Şahindəj və sayir nuqtələrdə müntəzəm qoşun hissələri bizə nisbət xəsmənə mövqə tutmuş sərtib Dirəxşani, sərhəng Vərəhram, sərhəng Zəngənə tipləri ölkəmizi qan və atəş dəryasında qərq etməyə müsəmməm olmuşlardı. Belə bir qoymaqda mərkəzi komitəmizin ümumi iclası bizə həmlə fərmanı verdi və milli azadlıq mübarizəsinin başlanmasını bütün firqə əfradına e'lam etdi. Bunilə firqə səflərində hərbi iş

başlandı. Təşkilatın bütün sağlam üzvləri silaha sarılıb fədai dəstələrinin çərdəğini və rişəsini təşkil verdi. Bütün xalq mərkəzi komitənin ümumi iclasının açıq təsmimi üzrə hərəkətə gəldi, ayağa qalxdı, milli arzularını həyata keçirməyə başladı.

Fədai dəstələrinin təşkili

Fədai dəstələrinin barəsində mütəəssifənə bu vaxtadək çox az eşidilmişdir. Bu təşkilatın təfsili milli tariximizin ən şanlı səhifələrindən birini vücuda gətirmişdir. Fədai təşkilatı çox təbii bir surətdə xalq hərəkətindən doğmuşdur. Kəndlərdən intiqam almaq qəsdilə meydana çıxan bu cərəyanda firqə təşkilatlarının göstərdikləri fədakarlığı inkar etməyə lüzum yoxdur. Doğrudur kəndlilə jandarm zülmündən cana doyub onun şərrini dəf' etmək üçün silah əldə mübarizəyə qiyam etmişdi, lakin onu təşkil edən, onun başında duran, onu düzgün hədfə sövq edən firqəmizin yerli təşkilatlarının tərtib etdiyi qəhrəmanlar olmuşdur.

Mən e'tiraf edirəm ki, fədai hərəkətində böyük nüqsanlar da olmamış deyildir. Çox yerlərdə yabançı və kəsif ünsürlər də bu müqəddəs addan sui istifadə etməyə çalışmamış olmamışlar. Bə'zi yerlərdə gecə - gündüz yoxusuz və ac qalan fədai qüvvələrinə kömək yetirmək qəsdilə əhali tərəfindən davtələbanə köməklər də olmuş hətta anbar dağıtmaq və ya bə'zi ərbablara atlarını müvqəti olaraq tutmaq da nəzərə çatmışdır. Lakin Bonun ümumiyyəti yoxdur. Ümumiyyətlə fədailər çox yerdə ac və möhtac olduqları halda xalqın malına tamah etməmiş, özlərini dünyamalıdan biniyaz göstərmişlər.

Bizim firqə komitəsində bə'zi fədailərin yararlıq göstərmələri və pak rəftarları haqqında elə mə'lumatlar var ki, ayrı mövqə'də ona inanmaq belə ola bilməz. Ac, yoxsul fədailərin əllərinə keçən külli miqdarda nəqd pulları gətirib dövlət idarələrinə vermələri nadir ittifaq düşənlə hadisələrdən deyildirmi?

Bonunla belə indi artıq fədai təşkilatının öz vəzifəsini əncam verdiyini qeyd etməliyik.

İndi çox yerdə fədai başçıların öz vəzifələrindən xaric olmaları da müşahidə edilməkdədir. Milli Hökumət çox tez bir qoymaqda milli qoşun yaratmaq işinə şuru' etdikdən sonra bu işin qabağı tezlikilə alınacaqdır və bu tə'ssüfli nüqsan da rəf' olacaqdır. Bu vasitəilə fədailərin bir qismi ölkənin əmniyyətini hifz etmək üçün nəzmiyyə təşkilatına keçəcəkdir.

Jandarm təşkilatının usulən qələt və azadlıq əleyhinə qurulduğunu nəzərə alaraq Milli Hökumət bu təşkilatı təmamilə məhv etmişdir. Jandarm istər Rizaxan zamanı, istər onun suqutundan sonra kəndliləri zülüm və əsarət altında saxlamaq üçün cəllad rolu oynamışdır.

Qanuni bir məmləkətdə daxili əmniyyət qeyrizamı bir təşkilat olan daxilə vizartənə tapşırırlar. Dər vaqe' jandarm və ya nəzmiyyə mə'murları ədliyyənin intizamət mə'murları sayırlar. Bizdə isə Bonun əksinə olaraq jandarm mustəqıl nizamı bir təşkilat olmaq üzrə vizərti cəngə tabe' tutulur ya müstqimən diktatorların iradəsilə məmləkəti qarət etmək üçün onun fasıd niyyətini mövqe' icraya qoyardı.

Biz artıq bu təşkilatı bir dəfəlik öldürüb elə dəfn etməliyik ki, birdaha xortlayıb ayağa dura bilməsin. Onun yerində isə daxilə vizarətinin şö'bəsi olan nəzmiyyə təşkilatı qurulur, gərək şəhərlərdə olduğu kimi kəndlərin əmiyyəti də onun öhdəsinə mühöl edilsin. Bu nəzər elədir ki, yerli fədailərdən sağlam bir hissəsini istixdam edib vizarət daxilənin ixtiyarına qoymaq lazımgəlidir. Fədailərin qalan hissəsi isə ya qoşona alınacaq, ya murur qoymaqla öz xüsusi işlərinə qayıdacaqlar. Bu vasitəilə istər kənd, istər isə şəhərlərdə vəziyyət adı hala düşəcəkdir.

Biz fədai təşkilatına başladığımız zaman Milli Hökuməti yaratmaq üçün cürbəcür pişnahadlar var idi. Bə'zi firqə üzvləri müəyyən bir gündə qiyam edib dövlət idarələrini tutmaq, qoşun hissələrini silah guciilə darmadağın etməyi pişnahad edirdilər. Bə'ziləri isə Tehrana təlqraf vurmaq kuçə və xiabanlarda böyük nümayiş və mitinqlər təşkil etmək yolilə bu böyük məqsədin ələ gətirməyini mümkün sayırdılar. Hətta bundan ollki ümumi iclasadək bizim bə'zi firqə üzvlərimiz mərkəzi komitəni mühafizəkərlıqda muttəhəm edib deyirdilər mitinq və numayiş olmadığına görə firqə üzvləri ruhdan düşüb, mə'yus olmağa başlamışlar. Əgər tez bir zamanda təzahür və numayişlərə başlamasaq irtica' bizim təşkilatımızı təmamilə munhəll edəcəkdir və bəsatımızı pozacaqdır. Hələ mərkəzi komitənin özündə bədbinlik gündən günə artıb və ciddi firqə üzvlərindən bizim kəndlini başına buraxıb onun dərdinə yetişmək istəmədiyimizi üzümüə vurur və oyunu uduzduğumuzu söiləyib dururlardı.

Bu narazılığa baxmayaraq biz fədai dəstələrinin quruluşona böyük umud bağlayıb işin içərisindən xəbəri olmayan firqə üzvlərinin acı sözlərin udub öz işimizə dəvam edirdik. Biz o gün his etmişdik ki, xalq bizimlədir. O bizim ardımızca gedəcəkdir. Lakin əgər biz əcələ edib təzhürə başlasaq ya mitinq və numayişilə düşməni ayıq salsaq onda o hərə- mərə və şuluxluq yaratmağı bahana edib hərəkatın qabağını alar, nəticədə xalq mə'r'ub və ya mə'yus olub

arxamızdan çəkilər. Ona görə acı tənqidlər və şədiddət tərrüzlə baxmayıb kəmal xunsərdlikilə xalqı təşkil edib, fədai dəstələri firqənin inanılmış adamlarının rəhbərliyi altına çəkməyə çalışırdıq. Nəhayət hərəkət xalq içərisindən başlayıb bütün ölkəni bürüyüb Tehran irtica'ının qoşun qalalarını üzüyün qaşı kimi mühasirəyə alıb milli qüdrətimizin qabağında diz çökməyə məcbur etdi.

Dövlət quruluşu haqqında

Bizim milli dövlət quruluşu haqqında götürdüyümüz qədəmlərin sürəti dünya tarixində az görülən ittifaqlardandır. Əgər inqilab və kudeta təriqilə işə başlanılmış olsaydı şayəd bizim sərf etdiyimiz müddət az nəzərə gələmyəydi. Söz burasındadırki, biz tam mə'nasilə təşkilat yolilə işi qabaqdan aparmağa müvəffəq olmuşuq. Bu yolda düşünüb tərtib verdiyimiz xalq iclaslarının böyük köməyi olduğunu qeyd etməliyik. Mitinglər və olarda toplanan imzalar sübut etdi ki, xalqın ürəyi bizimlədir, istədiyimiz vaxt ümum millət ayağa qalxıb bizim ardımızca gləcəkdir.

İki həftə hazırlıq gecəsində müəyyən bir gündə Azərbaycan kənd və şəhərlərində təşkil tapan bu mitinglər firqənin böyük yaradıcılıq qüdrətinə malik olduğunu da isbat etdi. Bu mitinglərin parçalar üzərində çıxartdığı qərarlarda yüz minlərdən mütcaviz imza vardır ki, bunlar Azərbaycan milli muzəsinin ən dəyərlə əsnadı hesab olonacaqdır.

İnanın ki, əgər xalqın təvəccəh və rəğbəti olmasaydı bu qədər imzanı az müddtdə toplamaq olmazdı. Bundan başqa mitinglərdə şirkət edənlərin sayı milyonlara balıq olmuş bu təriqilə milli azadlıq şüarımız ümum xalq tərəfindən meydana atılmışıdır. Firqə və mərkəzi komitəmiz bu böyük və tarixi işilə həmişə iftixar edəcəkdir.

Mitinglərdən sonra bilafasilə böyük milli konqrənin təşkili və onun özünü Məclis Müssisan adlandırması da tarixi bir işdir. Bildiyiniz üzrə bu konqrədə yeddi yüzdən əlavə nümaində iştirak etmişdir. Bu, təşkilatçılıq nüqtəyindənən şayan diqqətdir. Bütün Azərbaycanın dərin guşələrindən nümayəndələr toplayıb milli konqrə təşkil vermək deməkilə qurtaran işlərdən deyildir. Burada böyük təşkilatçılıq və şədiddət bir intizam hökm sürmüşdür.

Fırqənin fə'al və qəhrəman üzvləri bu yolda böyük fədakarlıq edib insanqüvəsindən ziyadə yararlıq göstərmişlər. Konqrənin qərarları isə fövqəladə mühümm,fövqəladə qiymətlidir. Burada milli dövlətimizin əsası qurulub Məclis Milli və Milli Hökümət şüarı meydana atılmaqla fəvrən mövqeyə icrayə qoyulmuşdur. Bir birini az tanıyan yeddi yüz nəfəri biri birinə bağlayan əcəba millətin iradə və arzusu deyildir, nədir?

Konqrənin gedişi fövqəladə mətin və münəzzəm olduğu halda onu nəçıxardıği qərarlar da fövqəladə mə'nalıdır. Konqrə milli dövlətimizin əsasını qurduqdan sonra onu bütün dünyaya tanıtməq üçün verdiyi tarixi e'lamıyyə də şayan əhəmmiyyətdir. Biz bu deklarasiyonu İran Məclis Millisinə və şaha da itmam höccət qəsdilə göndərdik ki, bəlkə ləcəcət daşını ətəklərindən töküb bizim haqq və azadlığımızı təsdiq etsinlər. Lakin həmişə olduğu kimi hər növ azadlığa muxalifət göstərən Tehran irticai gözünü açıb həqiqəti görməkdən aciz qaldı və elamiyyəməizə cəvab vermək əvəzində rəis dövlət vasitəsilə bizim başçılarımızı macəracu adlandırıb hərəkətimizi silah gücüilə boğmaqla təhdid etdi. Bizim üçün ayrı bir yol yox idi. Tehransız öz tutduğumuz işi axırayetirməli, öz milli azadlığımızı tə'min etəməli idik. Onun üçün cəvaba müntəzir olmadan üçüncü böyük qədəmi götürüb Məclis Milli intixabatına başladıq. Bu, fırqə və millət üçün böyük imtahan idi. Bu imtahandan fırqə və xalqımız başıuca çıxdı. Təhdid və tətmi' olmadan keçirilən məclis seçgilərində müdəttin azlığı və fırqənin hazırlıq vaxtı olmadığına baxmayaraq yüz minlərlə əhali şirkət etdi. Rə'y verənlərin sayı bə'zi yerlərdə yüz qat qabaqkı seçgilərdən artıq oldu. Bütün xalq təbəqə və sinif nəzərdə olmadan öz rə'yini verməklə şüarlarımızı qəbul etdiyini göstərdi. Ana və bacılarımızın intixabatda şirkəti millətimizin vəhdətini və müasır bir millət olduğunu isbat etdi. Nəhayət, arzu etdiyimiz Məclis Millimizin iftitahıilə Milli Hökümətimiz təşkil tapdı. Məclisimizin birinci dövrə iclasıyyəsi Təbriz şəhərində olan qoşun hissələrinin təslimi və idarələrin Milli Hökümət ixtiyarına keçməsilə böyük bayram şəkli aldı.

Məclis Millimiz birinci dövrə iclasında mə'nalı qərarlar çıxardı, az bir müddətdə çoxlu qanun layihələri qəbul edib milli dövlətimizin binasını möhkəmləndirdi və özünün daxili nizamnaməsini mutalı'ə və təsdiq etdi. Əlbəttə mclis Azərbaycan üçün sabiqəsiz bir təşkilat idi. Bu təşkilat get - gedə təkmil olunub daha münəzzəm şəkilə düşəcəkdir. Tə'cili bir surətdə tənzim əolonan qanun layihələrimiz nüqsansız ola bilməz. Lakin çox tez bir zamanda iş cərəyana düşüb adi yolunu tapmaqla bütün nəvaqisimiz rəf' olonacaqdır.

Milli Hökümət və onun tə'qib etdiyi əsas məsələlər

Milli Hökümət təşkil tapan gün özünün bərenaməsini Məclis Milliyyə təqdim etdi. Bu proqram firqənin o günə dək müntəşir və təbliğ etdiyi şüarlar üzərində tənzim olunmuş idi. Orada birinci növbədə dövlət quruluşu və dövlət təşkilatının xalqa yaxınlaşması, çürüyüb fasid olmuş keçmiş dövlət dəstgahının pozulub demokratik əsaslar üzərində qurulması qeyd edilmişdi. Bu işə fəqət əncümənlər təşkiliilə mümkün ola bilərdi. Ona görə əsasi islahatdan sonra bu işə iqdam olundu. Ümidvarıq bu ayın iyirmisinə dək bütün Azərbaycanda bölük, mahal və vilayət əncümənlərinin təşkilinə müvəffəq olabilək. Bu, çox mə'nalı və çox böyük bir işdir. Bu vasitəilə xalq hökümətdə müstəqimən şirkət edib dövlət mə'murlarının işlərini nəzarət altına alabiləcəkdir. Bundan əlavə əncümənlərin xalqa siyasi tərbiyə və siyasi rüşd vermək cəhətdən böyük qiyməti vardır. Bölük əncümənlərindən sonra kəndistan əncümənlərinin təşkili məsələsi meydana çıxır ki, bu da bir qədər mutalı'ədən sonra şayəd əməli olabiləcəkdir. Bundan daha əhəmmiyyətli hökümətimizin dünyaya tanıtılması məsələsidir. Bu xususta Milli Hökümət var qüvvəsilə çalışmaqdadır.

Biz moskovda təşkil olunan muttəfiq dövlətlərin vəzirləri şurasına müraciət edib Milli Hökümətimizin quruluşunu və Azərbaycan xalqının arzularını bəyan etdik. Azərbaycan məsələsinin həlli fəqət Azərbaycan xalqının haqqı olduğunu ümum dünyaya bildirdik və yenə də bu sahədə Milli Hökümət çalışmaqdadır. Bunlardan əlavə dövlət proqramında bir çox iqtisadi islahat irəli sürülmüşdür. Bu sahədə Tehran hökümətinin xainanə siyasəti nəticəsində böyük çətinliklərə rast gəlirik. Olən xain mə'murlar və onlardan daha xain olan bə'zi tacirlər vastəsilə Azərbaycanda olan nəqd pulun mühümm bir qisməti çəkilib Tehrana aparılmış, bazarı soymaq və Azərbaycanı təxliyə etmək qəsdilə ticarət mallarımızın əvəzsiz olaraq Tehrana çəkilib getməsinin qabağı alındığı üçün bazarda müvvəqəti bir böhran daxı vucuda gəlmişdir. Bu işin dövlət işlərində təsiri vardır. Xalqda pul az olduğu üçün maliyatı toplamaq və ya dövlət ixtiyarında olan ticarət mallarını pula çevirmək asanlıqlə mümkün olmur. Bu işə dövlət bərenaməsinin ayrı qismətlərinin icrasına mane'ə törədir.

Bonunla belə dövlət bir tərəfdən nəqd pul təhiyyə etmək, ikinci tərəfdən ticarət yolları aramaq üçün ciddi tədbirlər görməkdədir. Hətta yeri gələrsə tüccar və malıqlərin təqzasını əməli edib xarici ölkələrilə müstəqimən ticarətqərardadı bağlamağa qədər dövlət hazır olacaqdır. Biz çox gözəl bilirik ki, höküməti ələ almaqdan onu saxlamaq və bunların hamısından əlavə hökümət vasitəsilə xalqı tərəqqi və tə'alayə sövq etmək daha müşküldür.

İndi böyük fədayılıq və böyük təşkilatçılıq iste'dadına daha artıq ehtiyac vardır. İndi böyük müşkülət dövlət idarələrini dolandırmaq üçün xibrə və bacarıqlı işçilər tapmaq məsələsidir.

Köhnə işçilər bizim məqsəd və məramımızı başa düşə bilmirlər. Onları bu niyaranlıq artıq qurudub fasıd etmişdir. Az fışar verdikdə başlarını itirib və qalırlar. Yeni işçilərin olən sayı çox azdır, sanıən onların əksəri idarə işrilə aşına deyildirlər. Ona görə firqənin qarşısında duran ən mühüm məsələ inanılmış, savadlı işçi tərbiyə etmək məsələsidir. Bu vasitə ilə fəqət dövlət idarələrində firqə rəhbərliyi tə'min olona bilər.

Dövlət əlimizə keçdikdən sonra yerlərdə çox iştibahlar olmuş, bə'zən firqə təşkilatı hökumət idarəsinin işini mənimsəmişdir. Bunun isə işə artıq dərəcə ziyanı ola bilər. Bunun tezliklə qabağı alınmalıdır. Bə'zi yerlərdə fədalir firqə və hökumət işlərinə qarışib öz başlarına işlər görürlər. Buna isə ciddi axır qoyulmalıdır. Firqə gərək xalqı intizama və qanunu ri'ayət etməyə adət versin. Əmniyyət və qanun olmayan bir ölkədə azadlıq ola bilməz. Biz gərək xalqı qanun muqabilində müsavi tutmaqla həqiqi qardaşlıq, doğru bərabərlik vucuda gətirək. Şəxsi imtiyaz, şəxsi boynuyğunluqla ciddi və amansız mübarizə aparılmalıdır. Firqə işləri ilə dövlət işləri gərək bir - birindən ayrılın. Həmçinin bir vizarətxananın işçisi başqa vizarətxananın işçisinin işinə qarışmasın.

Maarif və mədəniyyət məsələsi

Gündəlik iş sabit edir ki, millət öz həqiqi hakimiyyətini əldə saxlamaq üçün savadlı olmalıdır. Keçmiş siyasətdən kifayət qədər bəhs olunmuş indi isə gləcəkdən danışmaq lazım gəlir. Bizdə fərhəng işinə çox az əhəmiyyət verilir. Gecə kəlaslarında təhsil edənlərin sayı çox azdır. Hələ, mədrəsə qurtaranlarımızın çoxusu zindəganlıqda və idarə işlərində artıq dərəcədə zəifdirlər. Biz gərək cavanlarımızın tərbiyəsini iş və ehtiyac üzərində quraq. Bu yolda çox az iş görülmüşdür. Maarif vizarəti gərək gələn təhsil ilində öz proqramında əsaslı islahata yol versin. Milli darulfunun barəsində ciddi qədəmlər götürülmüşdür. Bu böyük arzu əgər əməli olarsa millətimizin üzünə tərəqqi yolları açılmış olacaqdır. Biz məxsusən darulfununda pedaqoji şö'bəsinin təşkilinə əhəmiyyət veririk. Çünki əsas müəllimlərdir. Müəllimsiz fərhəng tərəqqi edə bilməz. Fəllahət və tibb şö'bələrinin tə'sisi ehtiyacımızın təqazası ilə meydana çıxan məsələdir.

İş çox, meydan vəsi', fəqət işçi və kadr istəyir ki, bu musa'id vəziətdən istifadə etsin. Firqə təşkilat məsələsi ilə məşğul olduğu halda bu iş də ciddi əhəmiyyət verəməlidir. Hər bir sahədə işçi lazımdır. İşçisiz iş qabaqdan getmir.

Firqə və dövlətin qabağında duran mühüm məsələlər

Firqə beş ayın müddətində böyük işlər görmüş, nəhayət, milli demokratik bir dövləti bu dövlətə dayaq olan tam mə'nasilə mü'asır bir millət yaratmışdır. Beş ay bundan ol Tehran murtəcə mətbuatının və Fars mutə'sibblərinin icad etdikləri övham və xurafat bulodları arasında Azərbaycanlı üçün bu sadəliklə millət və ya dövlət iddiasına duşmək asan işlərdən deyil idi. İndi artıq millətimizi sübut edib dövlətimizi milli əsas üzərində qurmuşuq. Get - gedə xalqımız və xaricilər bu adları eşitməyə adət etmişdir. Artıq Azərbaycan milli dövləti bir həqiqətdir. Tehran hökuməti özünün cahilanə siyasəti vasitəsilə bizim işimizi asanlaşdırmışdır. Muttəfiq dövlətlərin qoşonları İranda olduğu müddətdə məclis intixabatının tə'xiri, Fəruşun Azərbaycana böyük ixtiyaratilə tə'yin olunması pərdəni yırtmışdır. Fədailəri qəl' və qəm' etmək üçün qoşun göndərilməsi, məclisşövrə və mətbuatda əleyhimizə işlədilər narəva sözlər bizə artıq dərəcədə kömək etdi. Bu vasitə ilə xalqımız anladı ki, bu asanlıqla ona azadlıq və muxtariyyət verilməyəcəkdir. Ona görə özü öz başına çarə axtarıb milli dövləti vucuda gətirdi. Bu iş əlbəttə kafi deyildir. Gərək hökumət möhkəm qanun üzərində əsaslansın. Biz məxsusən Məclis Müssisanda (milli konqrədə) hazırladığımız qanunəsasını layihəsini müzakirəyə qoymadıq. O vaxt fikir edirdik ki, şayəd Tehran irticai hökuməti gözlərini açıb həqiqəti görməklə bizim milli dövlətimizi təsdiq edəcəkdir. İndi isə onun xaric və daxildə gördüyü işləri etdiyi təşəbbüslər aşkara çıxmışdır. O bizim millətimizi belə inkar etməkdən utanmır. Belə bir dövlətilə ayrı cür rəftar etmək olmaz. Biz əlimizi əl ustə qoyub otura biləmərik. Başladığımız işi axıra aparıb milli dövlətimizin quruluş əsasını tə'yin etməli, xalqı hədəfə aparəmalıyıq. Bilatəklif qalmağın mə'nası yoxdur. Çox tez bir zamanda ikinci Müssislər məclisini də'vət edib ölkənin əsas qanunlarını təsvib etmək lazımdır. Bu xusudə dövlətin və məclis millinin qərarı vardır. Qanunəsasını layihəsi tənzim etmək üçün böyük bir heyət intixab olunub işə başlamışdır. Bu qanun tam mə'nasilə demokratik əsaslar üzərində yazılmalıdır. Axırncı söz isə millətinindir. Millət öz sözünü Məclis Müssisan vasitəsilə deyəcəkdir. Biləxərə «Azərbaycan Azərbaycanlılarıdır!»şüarı gərək əməli olunsun,

biz özgə millətin təht qeymumiyyətinə girəmyiəcəyik. Qoy bu şüarlar xalqımızın tarixində səbt edilsin. Dövlət və firqənin qabağında duran böyük vəzifə bu süarı həyata keçirməkdir. Millət özünün iste'dad və ləyaqətini göstərmiş, xalqın əksəriyyətini təşkil edən kəndli bu müqddəs arzuya yetişmək üçün silahını can kimi bağına basıb saxlamışdır. Bundan sonra bizim qarşımızda fəlahət işlərini tənzim etmək, kəndlilə ərbab münasibətini düzgün yolona qoymaq, Azərbaycan düşmənlərinə mülhəqq olan ərbabların kəndlərini, həmçinin dövlət yerlərini kəndli arasında bölmək kimi böyük bir məsələ durur. Əməldə göründü, bu iş olduqca müşkül bir məsələdir. Kəndlilər arasında böyük ixtilaflar tövliid olabilər. Əldə kafi qədər mə'lumat yoxdur. Yeri bölüb kəndlilin ixtiyarına vermək üçün lazımı qədər muəxssis və xibrə işçi yoxdur. Hökumət tə'sis olan gündən fəlahət vəzirliyi bu işlə məşğuldur. Hənuz səhih və kamil bir layihə duzəltmək mümkün olmamışdır. Bu işdə yerli firqə təşkilatından ciddi kömək gözlənilir.

Əslən firqə təşkilatlarının iş usulu gərək dəyişilsin. Onların təbliğat mövzuları dövlətin məşğul olduğu islahatilə tətbiq edilsin. Artıq heyət hakimədən bəhs etmək dövrü keçmiş, istibdad hökumətinin cinaytlərini saymaq xalqı qane etməz. Ona əməli surətdə milli dövlətin yaxşı işlərini sayıb göstərməliyik. Qoy, xalq öz gündəlik həyatında səadətə tərəf getdiyini hiss etsin. Firqə gərək öz işlərində bu həqiqəti özünə məş'əl qərar versin.

Sonra ölkənin müdafi'əsi məsələsi meydana çıxır. Fədailər yoxarıda dediyim kimi böyük xidmət göstərdilər. Lakin onlarilə münəzzəm düşmənin qabağına çıxmaq olmaz, düşmən yatmamışdır. O, xarici imperyalist dövlətlərin köməyiilə bizim azadlığımızı məhv edib millətimizi aradan aparmağa hazırlanır. Biz bir an gəflət edəbilmərik. Ona görə münəzzəm qoşun düzltməliyik. Bunun üçün firqə grək ciddi hazırlıq aparsın. Millətin bütün sağlam əfradı milli vəzifəsini əncam vermək üçün səfərbəriyə alınmalı, tam mə'nasilə müasir milli bir qoşun yaradılmalıdır. Firqənin qarşısında duran ən böyük məsələ bundan ibarətdir. Biz həmişə demişik, azadlığı verməzlər. Onu almaq lazımdır.

Bu işi biz görmüşük, lakin bu kafi deyildir. Alınan azadlığı saxlamaq və ondan lazımı istifadə etmək daha mühümmüdür. İndi firqə buna hazırlanmalıdır. Bu isə ancaq milli qoşun təşkiliilə ola bilər.

Bunlardan əlavə firqə sıralarını möhkəmləndirib, onu yabançı unsürlərdən təmizləmək də artıq dərəcə əhəmiyyətli məsələdir. İndi firqəmiz dövlətə rəhbərlik edir. Onun üzvləri xalqın e'timadını qazanmaqla cami'ədə ad və şöhrət qazanırlar. Bu isə hər kəsi firqəyə

soxulmağa təşviq edə bilər. Firqəyə soxulan xaiin ünsürlər oradan dövlət idarəsinə yol tapıb xainanə hərəkətləri ilə xalqı dövlətdən uzaqlandırar, ona görə yerlərdə firqə təmizliyinə artıq dərəcədə diqqət etəmk lazımdır.

Bunların hamısından əlavə firqə təbliğatının qüvvətləndirilməsi lazımdır. Hər bir firqə üzvü gərək firqəmizin tarixi və onun şüarları və qabağında duran vəzifələrilə dərinlən aşına olsun və firqənin hədəf və məqsədini anlasın. Bu isə çox da asan bir məsələ deyildir. Hənuz mərkəzi komitə üzvləri arasında bizim dövlət tərəfindən müntəşir etdiyimiz rəsmi sənədləri oxuyub düşünə bilməyənlərimiz tapılabilir. Adı firqə üzvləri isə zənnimcə bu xususda çox dalı qalmışlar. Bu nüqsanı çox ciddi surətdə rəf' etmək lazımdır.

Qoy yerlərdə firqənin birinci bəyannaməsindən başlayıb ta bu günkü ümumu iclasların qərarlarına qədər yazıb müntəşir etdiyi sənədləri hər bir firqə üzvü oxuyub, anlayıb, onun ətrafında mə'lumat verəbilsin, bu, firqə içərisində böyük intibah, bəlkə inqilab yaradar. Bunu gərək etmək.

Görünür qabaqda böyük işlər, ağır məsələlər vardır. Bunları ancaq bilik, mə'lumat və firqə əfradının birliyi, səmimiyyəti sayəsində həll etmək ola bilər.

Bir də firqə gərək Azərbaycan xalqı ilə yanaşı, milli mübarizə aparən başqa millətlərilə birlik yaratsın. Bu sahədə Kürdlərilə qardaşlıq yaratmaq və onların e'timadını cəlb etmək ən ciddi vəzifələrdəndir. Bu xususda firqə üzvləri arasında meydana çıxan bə'zi narazılıqların qabağı alınmalıdır. Kürdlər kimi Ermənilər və Asurular ilə firqə birlik yaratmağa çalışmalıdır.

Bu millətlər gərək Azərbaycanda tam mə'nasi ilə azad yaşayıb öz milli dillərində milli işlərini idarə etsinlər.

Milli Hökumətimiz milli əsarətə yol verməyəcəkdir. Öz millətimizin azadlığını istədiyimiz kimi özgə millətlərin də azadlığına imkan verəməliyik.

(«Azərbaycan» şumarə 110 ikinci dövrə 1 şənbə 7 Bəhmən 1324- nəcə il)

Maliyat Barəsində

Biz maliyat barəsində çox tə'kid etəməliyik və bu mövzu indiyə kimi neçə dəfə təkərar olmuşdur.

Maliyatı biz ondan ötrü alırıq ki, maliyat vasitəsilə ölkəmizin ehtiyaclarını rəf' edək. Buna görə lazımdır ki, tezliklə maliyat cəm' olsun və bir yerdə təmərküz tapıb ölkəmizin lazımı məsrəflərinə yetişsin. Aqayə Həbibullahi dedilər ki, «Ajir» ruznaməsində indiyə kimi maliyat bərdəramdin əleyhinə çoxlu mqalələr yazılmışdır. Amma bəcür deyildir. Biz oldən maliyat bərdramdin verilməyinə tərəfdarıq, amma doktor Milispo maliyatdan əlavə siyasi işlərə qarışırdı. Bizim azadlığımızı da məhdud etməyə təşəbbüs edirdi. Maliyat idarəsində olan narəva hərəktlərə əlbəttə biz həmişə muxalif olmuşuq. Biz «Ajir» ruznaməsinin olinci dövrəsində maliyat bərdramdi müdafiə etməklə bərabər Milisponun siyasi işləriilə mübarizə etmişik. Maliyat bərdramd qanunu zamanı cəngdə adılanə bir qanundur. Qeiriadi gəlir və mənfəətlərə də maliyat almaq gəlirdi. Mühəribədən süi istifadə edib böyük pullar qazananlar bu adılanə maliyatdan boyun qaçırmaq üçün xalq içərisində fitnə və fisdə tövliid etməyə çalışırlar.

Mən Tehrandə bir nəfər tacirdən ləvazim təhrir alardım. Sonra gördüm o, ticarətxanasını bir neçə mağazaya təqsim edibdir ki, bu vasitəilə maliyat bərdramd verməsin.

Burada da bə'ziləri vardır ki, o cür edirlər və maliyat istəyəndə dad fəryad salırlar ki, verməsinlər. Amma maliyat yığılmasa işlər düzlməyəcəkdir. Biz ölkəmizi idarə edəbilmərik. Qoy cəng mövqeində xalqən qanını sorub milyonlarla qazananlar naməşru gəlirlərindən biraz da xalqın rahatlığından ötrü, ölkələrinin abadlığından ötrü, maliyat versinlər, onlar minlərlə adamların var yoxunu aparıblar. İndi də gərək adılanə surətdə maliyatlarını versinlər. Amma maliyat alanda heçəksə gərək tövhin olmasın, biz qabaqkı mə'murlar kimi xalqilə pis rəftar etməyəcəyik. Biz maliyat yığmasaq ehtiyaclarımızı rəf' edə bilmərik, darulfunun düzəldə biləmərik, buna görə firqə gərək maliyat əleyhinə təbliğət aparənlərin qabağını alsın. Xalqa maliyatın verilməsi lüzumunu anlatsın.

Çoxları vardır ki, keçən dövredə onlardan maliyat istəində hay - huy dad və fəryad salıb maliyat verməkdən boyun qaçırırdılar. Biz qabaqcadan maliyatların alınmağına ondan ötrü israr etmərdik ki, bilirdik bu maliyatları xalqdan aldıqdan sonra oğurluyurlar. O maliyat vasitəsilə xalqın ehtiyaclarını murtəfə' etməirlər.

Amma indi maliyat alırıq ki, xalqa darulfunun, yol, karxana, səhiyə və sayırə düzldək. Mümkündür maliyat tə'yin olunduqda maliyat yazanlar yaxşı iş görməmişlər. Vəli bonun ümumiyyəti yoxdur. Zamanə cəng maliyatı çox qanunu bir əməliyyatdır.

Bə'ziləri milyonlarca pul qazanan mövqə'də minlərcə fəqir uşaqlar və yoxsul arvadlar gecələr səhrə kimi çörəkçi dükanlarının qabağında növbəyə dururdular. Minlərcə adamlar aclarından, bekarçılıqdan ölürdülər..... Görək indi onlar o hədsiz ayidlərinin həqiqi və adilənə maliyatlarını versinlər və bizdə bu qanunu maliyatları hətmi surətdə alacaq... (alqışlar)

(Azərbaycan»» şumarə 112 (ikinci dövrə) 3 şənbə 9 Bəhmən 1324-cü il)

Danışsərə Salononda

Mən danışmaq qəsdilə buraya gəlməmişdim. Vəli bacılarımızın və qızlarımızın burada göstərdikləri ləyaqət və yararlıq mənə məcbur elədi ki, bu ehsasatdan təşəkkür eləyim, burada Milli Hökumətdən təşəkkür elədilər, mən deməliyəm ki, Milli Hökumət xalqımızdan başqa bir şey deyildir. İndi ki, siz taaruf eləyib təşəkkür elədiz, mən də Milli Hökumət adına sizlərdən səmimiyyətlə təşəkkür edirəm. İndi hamı xanımlar və ağalar ehsas ediblər ki, bizim yolumuz səadətə gedir. Mən iki il bundan qabaq birgün burada bir cəşndə var idim, onda fəruqultəhsillər cəşnində danışılan sözlər quru və tutıvar idi. Burada Azərbaycan dilində danışmağa icazə verilmirdi və o dililə danışmaq bir eyb kimi nəzərə gəlirdi, onda mən çox kiçildim və sıxıldım. Amma indi mən görürəm ki, xoşbəxtənə bizim firqəmizin və fədakar arvadlarımızın zəhməti sayəsində o mövhüm pərdə və çürümüş zəncir və ənəkbut toru dağılıbdır. Bizim xanımlarımız nişan verdilər ki, bizim millətmiş mütərəqqi və istedadlı bir millətdir, həqiqətən bu neçə ayın içərisində millətin əxlaqı busbütün dəyişmişdir. Biz deyirik ki, xalqın qapılarını sındıranlar şayəd qorxu nəticəsində öz yerlərində oturmuşlar, bəs cibəgirənlər ki, qorxmurlar onlar nəyə yerlərində oturublar? Bu göstərir ki, xalqımız içərisində mə'nəvi bir inqilab və əxlaqı bir təhəvvül vucuda gəlmişdir. Mən bir nəfər xariciilə danışardım o deyirdiki, mən qabaqca kəndliləri ağır yük altında əzilmiş kimi başaşağı və kədərli gördüm. Amma indi haman kəndlilər paltarları cırıq və köhnə olduqona baxmayaraq

başlarını uca tutub özlərini müstəqil insan hesab edirlər. Buradan anlaşılır ki, millətimiz öz şəxsiyyətinə pei aparıbdır öz şəxsiyyətini anlamışdır, bu milləti artıq təhqirt etmək olmaz, Milli Hökumətimiz qısa zamanda çox cəsuranə işlər görmüşdür, bizim əvvəlinci müraciətnaməmiz beş ay bundan əvvəl müntəşir olmuşdu. Firqəmizdə çox az adamlar varıdı ki, Azərbaycan dilinə bu gün xalqımızın göstərdiyi qədər rağib olsun, amma biz bu məsələni qəhrəmanlıqla həll edib dilimizi əsarətdən xilas etdik. Bu da götürdüyümüz cəsuranə qədəmlərdən birisi də tamam sahəldə tam mə'nasılı xanımlara azadlıq və şirkət verməkdən ibarətdir. Bir dəfə ciddi təsmim tutub dedik: qoy onlar da seçgilərdə rə'y versinlər, intixabatda şirkət etsinlər, vəkil olsunlar və şayəd gələcəkdə onlardan vəzirimiz də olsun. Xanımlar da öz ləyaqətlərin göstərdilər. Təbrizdə xanımlarımızdan 4000 nəfərə yaxın rə'y verdilər. Bu vasitəilə Azərbaycanlının layiq bir millət olduğu dünyaya isbat edildi.

Bizim xalqımız əsasən qəhrəman bir xalqdır. Əgər indi İran hökuməti varsa onu iycad eləyən Azərbaycanın qızılbaş ordusu olmuşdur. Bu ölkəni beş altı şeyx Azərbaycan kəndlilərinin zoruilə yaratmışdır. Azərbaycan böyük bir qüdrətdir fəqət ona təkən vermək lazımdır. Bu təkəni demokrat firqəsi verdi. İndi İranın başqa yerlərində də biz böyük ehtiram qazanmışıq. Onlar öz ruznamələrində yazırlar: Qoy demokrat başçıları gəlib bizi də əsarətdən qurtarsınlar. Amma biz deyirik ki, yox, siz özuzə nəcat verin biz də sizə kömək eləyəcəyik. Amma bizim sizə heç ehtiyacımız yoxdur. Siz bunu biləməlisiz ki, əgər bizim milli azadlığımızı tanımasaz da biz özümüz sızsiz yaşaya bilərik. Neçə ay bundan qabaq keçən hökumət qarnı yırtıq kazımlara dəstur verirdi ki, mədrəsələr qabağında dursun və çadırasız dolanan muəlimələrə və mühsillərə əziyyət eləsinlər, bizim hökumətimiz qarnı yırtıq kazımları mucazata yetirdi və Tehran mürtəce ruznamələri onları vətənpərəst adlandırdılar, indi bizim öz milli dövlətimizin sayəsində hərəkəs azad bır surətdə yaşamaq imkanına malik olmuşdur. Biz özümüzü tamam dünyaya tanıtdırdıq, tamam dünyada bir radio yoxdu ki, gündə beş altı kələmə də Azərbaycan barəsində danışmasın. Bu adı biz ucalara qaldırmağa müvəffəq olmuşuq. Biz bu günlərdə böyük bir iş iqdam etmişik o da milli qoşun yaratmaq üçündür. Biz müharibə etmək istəmirik. Gördüz ki, bu böyüklükdə inqilabı qan təkəmədn yaratdıq, amma əgər bizim azadlığımızı ayaqlamaq istəsələr mən elə zənn edirəm ki, sizlər də bizilə bərabər ayağa durub və öz məllit və hakimiyyəti difa etmək yolunda mübarizə edəcəksiz. (şiddətli, uzun sürən alqışlar

Mən təsdiq edirəm ki, maarifsiz bir millət yaşaya bilməz. Dünya bilik, maarif və fərhəng üstündə dolanır. Bizim ölkəmiz gərək öz əlimizədə ola ta eləyəbilək özgə millətlər kimi tərəqqi eləyk, buna görə gərək maliyat yığıla və mədrəsələrə verilə. Bunların hamısı

hökümetimiz öz əlimizdə olduğu surətdə əməli ola bilər. Əgər belə olmazsa özgə gələr bizim işlədiklərimizi və zəhmətimizin nəticəsini aparar, özünə park və apartman düzəldər.

Necə keçən dövrə azad yaşamağa, bir yerə yığışmağa, məclis qurmağa imkan vermirdilər yenə də məscid də əzadarlığa icazə verməzlər, biz gərək hökuməti saxlayaq meydan verək ki, maarif və sayir sahələrdə millət öz iste'dadını göstərsin, ta hamı onun məzahirindən istifadə edəbilsin. İndi bizim darulfununun məsələsi mühüm bir məsələdir. Gərək tə'sis edək və fəqət bu vasitə ilədir ki, bizim ləyaqətli mu'limlərimiz, mühəndislərimiz doktorlarımız ola bilər. Bunu, Millihökümetimiz öz əlimizdə olsa edəbiləcəyik, bizim Milli Hökümetimiz xalqdan ayrı deyil, göydən düşmə deyil, öz atalarımız və qardaşlarımızdı. İndi hər yerin qapısı hamının üzünə açıqdır. Bizim Azərbaycanımız çox sərvətli və qəni ölkədir. Onun mə'dənləri və fəllahət iste'dadı və tərəqqi etməyə böyük imkanları var, İndiyəqədər bu imkanlardan istifadə etməyə yol verməmişlər. Qoy bundan sonra millətimiz sərvətli olsun. Biz gərək teatra əhəmiyyət verək. Ona görə də Milli Hökumət tə'sis olmaq haman teatrı təqviyyət eləməyə başladı. İndi Azərbaycanın teatrını tövsiyə etmək üçün hökumət yaxşı büdcə ayırmışdır. Diri millətlər müharibənin ən çətin vaxtlarında sevinmək və şad olmaqdan sərfnəzər etmədilər. Biz isə həmişə ağlamışıq. Qoy bundan sonra ağlamaq yerinə xalqın üzü gülsün. İndi millətimiz birləşib. Görün beş ayın içərisində Təbrizdə heç böyük hadisə üz verməmişdir, bu qorxudan deyil, bəlkə, səmimiyyətdən və imandandır. Bizim müəllimlərimiz və maarifçilərimiz gərək kiçik və mə'sum balalarımıza vətən məhəbbəti və azadlıq eşqini təzriq etsinlər ta tərəqqi eləyək. Biz, buna əminik. Siz var qüvvənizlə çalışın və dövlət də var qüvvəsi ilə sizə imkan verəcəkdir. (şiddətli alqışlar)

(Azərbaycan» şumarə 124 ikinci dövrə 3 şənbə 23 Bəhmən 1324- nəcü il)

Birinci Kəndli Konfransında

Firqəmiz təşkil olunanda Azərbaycanın vəziyyəti çox çətin və ağır idi. Jandarmlar kəndliləri dəstə dəstə gətirib zindanlara salırdılar, əlbəttə bununla da məqsədləri o idi ki, kəndliləri soyub özlərinə tiryək pulu düzlətsinlər. O vaxt bizə kəndlilər hər tərəfdən şikayətə gəlirdilər, biz də firqə tərəfindən neçə nəfər ayıraraq onların işlərinə ədliyyədə rəsidəlik etməkdən ötrü göndərdik. Hamıya mə'lumdur ki, o vaxt ədliyyə bizim işlərimizə necə baxırdı.

Bunagörə də firqəmiz kəndliləri jandarm və sayir dövlət mə'murlarının fəcayələrindən xilas etmək üçün yol axtarırdı, bu yol çox sadə bir surətdə tə'yin edildi. Biz kəndlilərə dedik ki, əgər azadlıq istəyirsiniz gərək əlinizə tufəng götürəsiniz. Kəndli bizim göstərişimizi qəbul edib onun mal, can və namusuna təcavüz edən jandarm dəstələrini kəndlərdən qovub çıxardı. Təcrübə də görüldü ki, bu kafi deyildir, Təbrizdə və sayir yerlərdə oturan mürtəce mə'murlar bu sadəliklə kəndlinin canından əl çəkəmyəcəklər, ona görə firqə ikinci qədəmi götürməyə məcbur oldu. Bu isə dövlət təşkilatını ələ keçirməkdən ibarət idi. Bu iş əlinə silah keçmiş kəndlilərin köməyi ilə əncam tapdı, indi isə kəndli qabağında böyük bir vəzifə durur. O da alınan azadlığı saxlamaqdan ibarətdir. İndi kəndlilərimiz gərək öz ittihadları sayəsində daha böyük bir qüdrət vücudə gətirsinlər ki, o qüdrətin qorxusundan heçəks ona zor edə bilməsin, buna görə də gərək bizim tamam kəndlilərimiz siyasətə qarışsınlar, Milli Hökumətimiz fəaliyyəti sayəsində kəndlilərə sabit oldu ki, həqiqi kəndli azadlığı odur ki, kəndlilər özünün dərdinə dəgən bir dövlət düzləyib onun dalında dayansınlar.

Biz hələ mübarizə meydanındayıq. Lakin biz istəmirik qan tökülsün. Çünkü bir nəfəri öldürmək asandır, yaratmaq isə çətin! Vəli hərgah bizi məcbur etsələr əminik ki, bu mübarizədə kəndlilər bizim dalımızda dayanacaqlar və elə də vardır. Kəndlilərimiz əllərinə keçmiş yerləri saxlamaqdan ötrü Azərbaycan toprağından qarış - qarış difa' edəcəklər, necə ki, indi Zəncanda və Mərağailə Miyana arasında kəndli fədailər irtica' i qüvvələri sındırır böyük miqdarda hərbi qənimət ələ keçirməyə müvəffəq olduğunu sevinclə eşidirsiniz. Əlbəttə kəndli yaxşı bilir ki, aldığı toprağı göz bəbəyi kimi qorumaq lazımdır.

Biz kəndlilərə toprağı müftə verdik. Lakin bu il ayrı sahələrdə onlara kömək edəbilməyəcəyik, çünkü, kənd məsələsində tək topraq deyil. Biz gərək kəndlilərə lazımı kömək edib onlara traktor və sayir fəllahət maşınları verək. Toprağı pulsuz verdiksə də bunları müftə verəbilmərik. Əgər istəyək ki, bunları da müftə verək gərək xalqdan çoxlu vergilər yığmağa çalışaq. Bu isə olası işlərdən deyildir. Lakin gələcəkdə bu maşınları fəllahət bankının vasitəsilə alıb kəndlilərə əqsat ilə verəcəyik, bu əlbəttə hökumətimizin qabağında duran əsas məsələlərdəndir, əgər dünya dağılsa da bu yerləri kəndlilərdən heç bir qüvvə geri alabilməyəcək. Necə ki, indi Tehran hökuməti də məcburən boynunu əyib Azərbaycanda silah gücü ilə həll olunan kəndli ilə ərbab məsələsini İranın ayrı nuqtələrində də əməli etmək istəyir. Lakin onlar bunu edəbilməzlər. Əlbəttə Milli Hökumət həmişə qalacaq və yaşayacaqdır. Çünkü, o edəbilir xalqın səadətini istədiyi kimi tə'min etsin, kəndlilər aldıkları topraqlarından keçməyəcəklər.

Biz kəndlilərdən əllərindəki silahları heç vaxt almayacağıq, qoy kəndlilərimiz azadlığını təmin edən tüfənglərini zəmilərdə yer şuxumlamağa gedəndə də özləri ilə aparsınlar. Biz bilirik kəndlilərimiz bu silahlarını hətta öz qardaşlarına da verməyəcəklər. Kəndlilər yaxşı anlayıblar ki, həqiqi azadlıq olmasa onlar öz yerlərində azad yaşaya bilməyəcəklər. İndi Azərbaycan xalqı anlayır ki, hökumət öz intixab etdiyi adamların əlində olsa onlardan ötrü səadətli yaşayış ola bilər...zənn edirəm ki, bu barədə aqayi Padəqan lazımı tövzihat veribdir. Qoy kəndlilər bilsinlər ki, yer onların özlərinindir. Tehran hökuməti istəyirdi ki, xalisə yerlərin məsələsini çətinliyə salsın və belə eləsin onlar da ərbab ixtiyarına keçsin. Vəli biz onu fəvri və sadəcə surətdə həll etdik, biz kəndlilərə dedik ipi götürüb yerləri bölün, kəndlilər dövləti təşkil edən bir qüvvə olduğu üçün topraq da onundur. Vəli Azərbaycanda bə'zi maliklər var ki, onların yaşayışları iki – uç dang xalisə yerdən ibarətdir ki, o da neçə il dolanıb keçdikdən sonra son zamanlarda onların əlinə çatmışdır və onların verdiyi pulları da visul olmamışdır. Biz haqq malikiyyəti pozmadığımız üçün bu işi dəftər üzülə təhqiş edib yerlərinin pulunu verəcəyik, biz heç kəsə zülüm etmək istəmirik, lakin zülüm və fəciyəyə də yol verəmyəcəyik.

Kəndli məsələsi fəqət topraqla kifayətlənmir, bizim kəndlilərimiz gərək başardıqca tütün, pambığ, qənd çuğunduru, çay və bu kimi qimətli sənaye bitkiləri ziraət etsinlər. Azərbaycanın uzaq nuqtələrində əkilən arpa - buğdanı gətirib satmaq kəndlilərimizə sərf etmir, gərək daha faydalı ziraət və fəllahət işlərinə başlamaq. Biz grək Nuh əyyamından qalan xışı buraxıb traktor və sayir fəllahəttə maşınlarla ziraət edək. Əlbəttə, dövlət istəyirdi bunu bu il əməli etsin, lakin müharibə təza qurtardıği üçün bu kimi maşınlar çox baha başa gəlirdi. Ona görə bu ili də səbr edib gözələmək lazım gəldi. İndi artıq kəndli üçün geniş bir azadlıq vicuda gəlmişdir. Hər kəs istədiyi kimi yaşayır və istədiyi məhsulu əkib biçə bilir. Daha heç kəs onun haqqına təcavüz edə bilməz, biz e'tiraf edirik ki, indiki azadlığımızın səbəbi kəndlidir, əgər kəndli oləməsydi biz bunu əldə edə bilməzdik, kəndlilər bu hökuməti yaratdıqları üçün onun dalında dururlar, əgər vəziət qabaqki kimi olsaydi qışda qardan bağlanan yollar aylarla açılmazdı. Lakin kəndlilərimiz fədakarcasına qoymadılar bir gün də olsa rabitə kəsilsin, kəndli qüvvəsi böyük bir qüvvədir ki, sel kimi heç bir kəs onun qabağında dura bilməz. Nəqədər ki, Milli Hökumət dəvam edir Azərbaycanda kəndli birinci yer tutacaqdır. Azərbaycanın birinci və həqiqi ağası kəndlidir çünkü işimiz bərkə düşndə ona müraciət edirik, onlar azadlığın qədərini bilənlərdilər. İndi biz sizi ona görə çağırmışıq ki, yer bölgüsünü örgədək, gərək kəndlərdə bölgü zamanında hampailə qərə arasında narazılıq əmələ gəlməsin, bundan sonra gərək Azərbaycan kəndlərində qərə olmasın, hamısının ziraəti, təsəvüfatı və xoş yaşayışı olsun. Hamımız qardaşıq gərək hamımız əl ələ verib bu azadlığımızı

saxlayaq. Qoy Azərbaycan kəndlisinin yaşadığı yerə jandarmların və mürtəcelərin murdar ayaqları dəyməsin.

Qoy Tehran hökuməti bilsin ki, hamı bu hökumətə bel bağlayıbdır, çünkü bunu idarə edən xalqın həqiqi adamlarıdır. Bizim dəstgahımızda oğru - əyriyə yerivxdür.

Biz deyirik ki, hökumət başında gərək Azərbaycanlı olsun fəqət xalqın öz içərisindən çıxmış adam xalqın istəyini bilər.

İndiyə qədər İran və Azərbaycan tarixində görünməyib ki, xalq öz istədiyi kimi hökumətini qursun. Düzdür ki, dəfələrlə Azərbaycan xalqı eləm götürüb azadlığını alıb, lakin Milli Hökumət qurulmağa qədər ondan istifadə edə bilməmişdir. Milli Hökumət isə əməldə bu işi görməyə müvəffəq olduğunu isbat etdi. İndi bu dörd ayın ərzində heç kəs gəlib bir kəndlilin qapısını döyməyib ki, toyuq, yumurta, kərə və başqa şeyi tələb edə. Dörd aydır ki, xalqımız azadlıq və rahatlıq görür. Bu azadlığı biz sizin köməyinizlə saxlamalıyıq.

Yaşasın azadlığımız, yaşasın onun həqiqi püştibanı olan qeyrətli kəndlilərimiz!

(«Azərbaycan» ruznaməsi, 5 şənbə 29 Fərvərdin 1325-ci il numrə 176 ikinci dövrə)

Azərbaycan Xalqının Səlahıtdar Şəxslərinin Konfransındakı Etdiyi Bəyanat

Əziz və möhtərəm həmvətənlər! Əsl mövzuya başlamadan əvvəl icazə istəyirəm bir qədər mövcud vəziyyətimizin keçmişi və onu icad edən səbəblər barəsində tövzih verəm.

Hamız bilirsiniz ki, firqəmiz 12 şəhərvərdə müntəzir etdiyi 12 maddədən ibarət olan tarixi bəyannamədə biz sərih və aşkar bir surətdə «İran daxilində İranın istiqlal və təmamiyyət ərzisini mura'at etmək şərti ilə öz daxili işlərimizi öz əlimizə almaq və öz evimizi öz iradəmizlə idarə etmək, öz anadilimizdə milli fərhəngimizi mütərəqqi və mü'asir hala salmaq» tələbatını ortaya sürmüşdük. Həmvətənlər müharibəsi və süvətəfahümlərə yol verməmək üçün İran qanun əsasisinə istinadən istədiklərimizi əyalət və vilayət əncümənləri

vasitəsilə əldə etmək, qansız və də'vasız olaraq sülh və təbliğat yolilə bu məqsədə nayil olmağa çalışdığımızı da o gündən e'tibarən ciddi surətdə təbliğ etməyə başlamışdıq. İllər boyu təhqir, tövhin və əsarətə məhkum olan xalqımız firqəmizin bu şuarını açıq urək və ali ruhilə istiqbal edib sel kimy onun sıralarına axmağa başladığı halda Tehran irtica'ı hökuməti və ümumiyyətlə xalqın əsarətini özü üçün səadət və şan - şövkət sayan alçaq və xayin dövlət mə'murları mürtəcə, müstəbid və xudxh ünsürlərilə səs - səsə verib bizim bu sadə və təbi'i sədamızı boğmaq və ışıqlandırdığımız azadlıq məş'əlini söndürmək üçün dünyanı gurultuilə duldurmağa qiyam etdilər. Bildigiz kimi vətənimizin mərkəzi Təbriz şəhərində başlanan azadlıq sədası onların çığır - bağırina və iftiraamiz sözlərinə baxmayaraq çox səri' bir surətdə əvvəl İran daxilində, sonra da bütün dünyada münə'kis olmağa başladı. Hər bir tazalıq və hər bir mütərəqqi işi özünün məhv və izmehlalı hesab edən İran heyət hakiməsi isə xalqımızın qanunu və məşəru tələbatını tə'min etmək əvəzində və ona əlində olan dövlət təşkilatı vasitəsilə azadlıq əvəzində əsarət, ixtiyar və haqq və ədalət əvəzində, şallaq, həbs, təb'id və fəci'anə qətl və qarətilə cəvab verdi.

Hənuz Şəhrivər ayı qurtarmamışdı ki, kəndlərimizdə jandarm və şəhərlərimizdə polis və nizamı qüvvələrinə demokrat firqəsini silah gücülə dağıdıb onun başçılarını tövqif və məhv etmək əmri verildi. Bununla bütün azərbaycanı vəhşət və iztirab bürüdü. Məxsusən kənd əhalisinin malı, canı, heysiyyət və namusu tamahkar oğru və Rizaxan rejiminin ən kəsif, ən nacins və ən murdar məhsulu olan jandarm mə'murlarının ixtiyarına tapşırıldı. Bu tərqiilə Azərbaycan xalqının şədiddə və ciddi mübarizəsi başlandı. İş firqə və təşkilat çərçivəsində xaricə olub ümumiyyət şəkili aldı. El özünü zülüm və əsarət çəngəlindən xilas etməyə başladı. Azərbaycanlı bu işi çoxdan arzu edirdi, onun səbir və təhməmmül kasası ləbəriz olmuşdu, o Tehrandan ciblərini doldurmaq üçün göndərilən leşgəri və keşvəri mə'murların xəyanət, təhqir və tövhinlərinə xatimə vermək üçün elə bir günün gəlib çatmasını illər boyu arzu etmişdi, hətta bu arzu, tək Azərbaycan deyil, bütün İran millətinin ürəyənə illər boyu əzib yoran ağır vəli müqəddəs bir dərd idi. İndi də bütün İran xalqı bu dərdin davası umuduilə yaşamaqdadırlar. Azərbaycan xalqı bu arzunu yaxından hiss etməkdə idi. O, artıq özünə ciddi nuqtyi ittikka tapıb öz milli firqəsini vicuda gətirmişdi. O çox gözəl bir surətdə hiss etmişdi ki, onun möhkəm bir mərkəzi, təzəlzülNapəzir bir başı vardır. Bu mərkəz və bu baş, firqəmizdən ibarət idi. Duşmənlərimiz hətta dostlarımızın çoxu bizim ıldırım sürə'tiilə irəli gedib böyük bir qüdrət kəsb etməyimizin illət və səbəblərini bilməyə hənuz qadır ola bilməmişdir. Halbuki, bu çox sadə və aydın bir məsələdir. Bizim müvəffəqiyyətimizi tə'min edən həmin xalqımızın illərlə bəslədiyi müqəddəs amal və arzularını pak vicdan və səmim

qəlbilə həyata keçirmək istədiyimizdir. Buna görə də irtica'ı dövlət və mürtəcə ünsürlərin əleyhimizə başladıkları vəhşiyana həmləyə xalqımız qəhrəmananə bir hərəkətilə cavab verdi, anaların göz yaşları, qızların namusu, cavanların qanı bahasına ağalıq edən jandarm və sayir cəlladlar əvvəl kəndlər və sonra şəhərlərimizdən kənar edildi, xalq özü öz sərniviştinə hakim olmaq istə'dadını bu vasitəilə subuta yetirdi. Kəndlərdən cəlladları ixrac edib, şəhərlərdən oğuru, kəsif və mürtəcə mə'murları qovub çıxarmaq kifayət etmirdi. Xalqı idarə etmək, çürümüş dövlət təşkilatı əvəzində xalqın ehtiyacatını tə'min edib ümumun arzularını həyata keçirə bilən bir təşkilat vicuda gətirmək də lazım idi. Bu iş təbi'i bir surətdə meydana çıxdı, xalq konfranslarında yüzminlərlə imzayamalıq olan qərarlar Tehrana müntəzir olmadan milli azadlığı tə'min edən muxtariyyət və Milli Hökumət təşkilatı tələb edən təsmimnamələr, sel kimi axıb Təbrizə gəldi, firqəmiz isə xalqımızın ruhundan qopan bu böyük səsə biqeyd qala bilməz və xalqı öz halına qoya bilməzdi. Onagörə çox səri' bir surətdə xalq konfranslarının arzularını əməli etmək və xalqın səsini təmərküz vermək üçün aban ayının iyirmi doqquzunda Təbriz şəhərində özünü Müəssislər məclisi adlandırır Milli Hökumətimizin əsasını qoydu, Milli məclisimizin fəvriyyətlə çağırılması qərarını çıxardı və bu qərarı həyata keçirmək üçün milli bir heyət intixab etdi və özünün böyük və tarixi e'lamiiyyəsinə İran məclisinə və xarici dövlətlərin nümayəndələrinə göndərməklə özünün qanunu və məşru' olan daxili hökumətini vicuda gətirəcəyini və bu yolda Tehran hökumətiilə danışığa hazır olduğunu e'lan etdi. Bu e'lamiiyyədən sonra Tehran hökuməti tərəfindən zahirən böyük ixtiyaratilə ustandar tə'yin olunan aqayi Bəyatilə milli heyə'timizin nümayəndələri arasında bizim tələbatımızı tə'min etmək mövzusunda müzakirə başlandı. Bu müzakirə indiki müzakirəmizin muqddiməsihsab olona bilər. Aqayi Bəyat əncümən əyaləti və vilaytiilə muovıq olduğunu söylədi, lakin onun məclis şurayi milli tərəfindən təsvibini irəli sürüb bizə aydın bir cavab verəbilmədi. Biz ondan azadlığımızın mühafizə edilməsi və əncümənlərin fəaliyyətinin davamı üçün tə'min istədik, o isə belə bir tə'min verəmyə qadır ola bilməzdi. Ona görə Tehranilə danışığımız nəticəsiz qaldı. Bildiyiniz kimi Məclis Millimiz və Milli Hökumətimizin təşkiliilə aqayi Bəyatın artıq Azərbaycanda görəcək bir işi olmadığı üçün Tehrana müraciət etdi. Bəyatilə aparılan müzakirə bizə isbat etdi ki, Tehran irtica'ı hökuməti bizim arzularımızı tə'min etməyə heç vəchilə imkan verməyəcəkdir. Onun tək - tək mə'murları istəsələr belə, bu iş əməli deyildir.

Ona görə biz öz milli qüdrətimizə istinadən 21 Azər də Milli Məclis və Milli Hökumətimizi qurub azad bir surətdə işə başladıq. Mən Milli Hökumətimiz və Milli məclisimizin təşkili zamanı xalqın ibraz etdiyi ehsasat və hərərətdən bəhs etmək istəmirəm.

Fəqət deyəbilərəm ki, o gün bütün xalq - istər şəhərlər, istər isə kəndlərimiz də ayağa qalxmışdı, tam mə'nasilə nəhzət ümumu, tam mə'nasilə milli qiyam və milli hərəkət vicuda gəlmişdi. 21 Azərdən indiyə qədər təqribən 5 ay keçir. Bu az müddətdə hökumətimiz, firqə və Məclis milli və xalqımızın hüsnü təvvəcehinə dayanaraq böyük işlər görmüş və əsası islahata başlamış və bu vasitəilə xalqımızı ayaqlandırır, gələcək səadətmənd bir həyata ümidvar etmişdir. Xalisə yerlərin kəndlilər arasında bilaəvəz bölünməsi karxanalarımızın ciddi surətdə işəsalınması, işsizliklə şədiddən mübarizə, şəhərlərimizin abadlanması, milli azadlığımız və vətənin əmniyyətini saxlamaq üçün təşkil tapan fədai dəstələrinin nizama salınması, nəhayət azadlığımızın dayağı olan milli qoşunun iki ay müddətində yaradılması mövcüzəsi, həmçinin fərhəng, behdaşt və ticarətin tərqqisi və bazarın suqutunun qabağı alınması kimi götürülən qədəmlər millətimizin özünü idarə etməyə layiq olduğunu isbat etmişdir. Məncə bunların hamısından əhəmiyyətli xalqımız və hökumətimiz və firqəmizin əfradı arasında vicuda gələn möhkəm iman və qırılmaz birlikdir. Xalqımızın rəhbərləri arasında müşahidə olunan möhkəm birlik məncə bunların hamısından artıq millətimizin iste'dadını isbat etməkdədir. Xalqımız bu böyük müvəffəqiyyətlər və iste'dadları sayəsində tam mə'nasilə İran milətinin nicat vericisi hesab olunmaqdadır. Biz Tehrana varid olduqda jandarm və sayır müstəhfizlərin çəngindən xilas olub özlərini bizə yaxınlaşdıran əşxasın simasında və hərəkətində bunu aşkar surətdə görürdük. Təyyarə meydanına gəlib çıxmağa müvəffəq olan Tehran azadixahlarının şuarları bizim ruhumuzu titrədirdi:

Siz bizə nicat verdiz, siz İran xalqını əsarətdən xilas etdiz, amandı iştibh etməyin!
Azadlığımız sizin düzgün hərəkət etməyinizə bağlıdır.

Yaşasın Azərbaycanın qəhrəman xalqı!

Yaşasın azadlığımızın məş'əldarı olan Azərbaycan azadixahları!

Bu şuarlar Azərbaycan xalqının başlarının ucalmasına, onların tək zünü idarə etmək deyil, bəlkə, bütün İran xalqına nicat vermək iste'dadına malik olduğunu bir daha isbat etmiş oldu. Hələ nehzətimiz başlanan gündən Tehran və sayır İran şəhərlərində müntəşir olan ruznamələrin «Gəlin bizə də nicat verin!» şuarlarını biz hənuz unutmamışıq. Mən mütə'ssifəm burada İran zəməndarlarından birinin sözünü deməyə məcbur oluram. Danışığımızın ciddi və şirin bir yerində söz Azərbaycan valısının tə'yini ətrafına gəldi. Aqayi zəməndar «sizdəki valı olabilən bir adam yoxdur» dedi. Mənim ona verdiyim cavabı yəqin edirəm siz çox gözəl hiss edirsiniz, onu təkərar etməyə ehtiyac yoxdur. Bununla istəyirəm Tehran hökumətinin nə

kimi adamlar əlində olduğunu göstərəm və istəyirəm biləsiniz ki, şayəd o zəməmdar səhvən bu sözü deməmişdir, onun düşüncəsi və anlağı bundan yuxarı ola bilməz. Tehran cəməəti isə bu kimi zəməmdarları öz başından kənar etməyə qadir deyildir. Bu kimilərin bizə: «siz başladığınız böyük işləri yarımçıqlıq qoyub, gəlin bizim boyunduruğumuzun altına girin»! Deməsi, aya böyük haqqsızlıq deyildir? Çün biz İrənin mərkəzi hesab olunurduq, ona görə də əşrəf məxluqatın, deməsi ən sadə bir insanın ruhunu üsyana vadar etməyə kifayət etməzmi?

Bununla belə məşhur riyazidan və alimin sözünü təkərar edib demək lazımdır ki, «ba vicudi in yer dolanır» yə'ni Azərbaycan xalqı mütəmməddin, fədakar və layıq bir millətdir, o özünü idarə etdiyi kimi bütün İrə xalqının azadlığının ələmdarıdır.

Söz, bizim Tehranilə danışdığımız barəsində idi. Bildigiz kimi Sədr və Həkimii kabinetləri kəklik kimi başlarını qara quylayıb dünyadan xəbərləri olmadıqları üçün milli nehzətimizi silah gücüilə dayandırmaq fikirində idilər. Onların nəzərində Azərbaycan xalqı Zülfqarı, Kor mir Cavad, Əbulqasım Cavan, Əmir Nüsərt və Sadıq Müctehidi kim xalq düşmənlərindən ibarət idi. Ona görə bizim haqq sözlərimizi eşitmək əvəzində onların barmaquilə rəqs edib, bizim içərimizdə üsyan tövlid etmək kimi əhməqanə ümid üzərində hərəkət edirdilər. Nəhayət fədailərimizin zərbi şəsti onların arzularını puça çıxardı. Biləxərə Tehran anladı ki, zor ilə Azərbaycan xalqının iradəsini sındırmaq olmaz. Nəhayət ona görə irtica' ərkanında muxtəsər təzəlzül əmələ gəldi, nəhayət azadixah ünsürlərin köməyi ilə Həkimii hökuməti yıxılıb çox az bir əksəriyyətlə irtica'ı məclis Qəvamülsəltənə kabinetini vicuda gətirdi. Qəvamülsəltənə kabinetisi zor və güc siyasətini dəyişdirib sülh yolu ilə cavab verəməli olduğundan onun rəsmi də'vətini qəbul edib Məclis Milli və Milli Hökumətimizin dəsturu ilə istədiyimizi sülh və musalimət yolu ilə əldə etmək üçün Tehrana getdik.

Bunu gərək hamı bilsin ki, biz Tehrandan yeni bir şey tələb etmərdik. Çünki biz istədiyimizi almağa müvəffəq olmuşuq, qarşımızda duran məsələ adamlarımızı qan tökülmədən saxlamaq məsələsidir. Bir də biz istədiklərimizi İrə hududunda həyata keçirməyi hədəf qərar verdiyimizi də unutmamışdıq. Bilirsiniz ki, hənuz indiyə qədər biz xaricə və cəng vizarətxanaları təşkil etməmişik. Qoşunlarımız xalq qoşunları adlanır. Xalq qoşununun vəzifə və məqsədi rəsmi dövlət qoşunundan tamamilə başqadır, xalq qoşunu daxili əmniyyət və milli azadlığımızı tə'min etmək məqsədi ilə təşkil edilən bir qüvvədir. Pulumuz, baydağımız və ünvanımız isə biləxərə ümum İrə əsasında, binabərin bu vəz'iyət uzun müddət davam edəbilməzdi, biləxərə gərək mərkəzi hökumət ilə təklifimiz mə'lum olaydı. Bu təklifi müəyyən etmək üçün aqayii Qəvamülsəltənənin sülh əlini rədd etməyib Tehrana getdik, hətta

mən özüm şədid məriz olduğuma baxmayaraq məsələnin daha tez həll olunması məqsədi ilə səmimi yoldaşlarımın və təbiblərin tövsiyəsinə baxmayaraq şəxsən aqayi Qəvamın də'vətini qəbul edib heyət ilə bərabər musafirət etdim. İstər xüsusü görüşlərimizdə, istərsə rəsmi görüşlərdə biz xalqımızın asayiş və sülh yolu ilə ixtilafatı həll etməyə hazır olduğunu söylədik. Aqayi Qəvamülsəltənə və sayir dövlət nümayəndələri ümumiyyətlə bizim fikirimizə müvafiqət izhar edirdilər, lakin əməldə dövlətin 7 maddədən ibarət olan təsvibnaməsindən təcavüz etməyə hazır olmaq istəmirdilər. Siz əlbəttə nümayəndələr heyətinin müzakirələr haqqında verdiyi rəsmi e'lamıyyəni eşitmisiz. Bizim gizli siyasətimiz olmadığına görə müzakirənin təfsilini dünyaya e'lam etdik və bildirdik ki, Tehran hökuməti bizdən məğlub bir qüvvə kimi qeyd şərtsiz təslim olmaq tələb edir. Bu isə gülünc vəziyyət meydana çıxarırdı. Biz dedik vaxtiki dövlət təsvibnaməsi ayei asımanı kimi təğyirnapəzirimiş, bu israr ilə bizi Tehrana də'vət etmək nəyə görə idi?

Tehran rəsmi məqamatının sözləri Təbrizdə aqayi Bəyat tərəfindən danışılan sözlərin eyni idi, onlar həmişə olduğu kimi qanun əsasıdan və usuldan bəhs edib səfsətə ilə mövzuu ört - basdır etməyə çalışırdılar.

Biz əvvəl gün dedik biz diplomat deyilik, vəli qanun əsası və sayir qanunlardan özümüzdə görə itila'ımız vardır. Biz indiyə qədər qanun əsasının əsas məsələlərinin məskut qalmasını da bilirik, biz qanun əsasının Rizaxanın diktatorluğu üçün təğyir verilməsindən bixəbər deyilik. Biz İrani bürümüş biqanunluqların sərmənşəini də bilirik, biz Amerikadan gəlməmişik, İranlıyıq və iranda qanunların nə şəkildə icra edildiyindən xəbərimiz vardır. İndi də İranda kimlərin hökumət etdiyini və İran millətinin bu əşxasa olan nəzərini də bilirik. Gəlin sadə danışaq, Azərbaycan xalqı bir gün istibdad əleyhinə qiyam edib qanun əsasını vicuda gətirdi və Milli Hökumət binasını qurdu. Tehran mürtəceləri isə yarım qərn müddətində onu məskut qoyub cürbəcür vasitələr ilə xalqı hakimiyyətdən məhrum etdilər. İndi isə Azərbaycan ikinci hərəkəti ilə o haqqı dırılıtmək istəyir, fəqət buna cavab vermək lazımdır. Xalisə yerlərinin bölünməsi və dövlət yerlərinin ğasıblər əlindən alınıb və əkinçilər arasında təqsimini qanun əsası mən' etməmişdir. Qanun xalqın iradəsidir. Azərbaycan kəndlisi artıq öz haqqını almışdır, öz iradəsi ilə bu kəndləri bölmüşdür. Dövlət isə bütün İrani Azərbaycan ilə həmrəng olmaq üçün bu işi bütün əyalət və vilaytlərdə əməli eməlidir.

Biz hətta ixtilafı rəf' etmək üçün böyük güzəştlərə hazır olub dedik: Ancaq bizə imkan verin Azərbaycan xalqı öz əyalət əncüməni vasitəsilə dövlət idarələrinin mə'murlarını və

əyalətin valisini dövlətə pişnahad etsin və bunların hökmü mərkəzi dövlət tərəfindən sadır olsun və bunlar sadə bir söz ilə desək Azərbaycanı idarə etsinlər.

Tehran hökuməti tək Mələk Mədəni, tək Əmir Nüsərt tək, Samsam Bəxtiyari üçün qayıd olan bu haqqı Azərbaycanlılar üçün qayıd olmaq istəmədi. Qanun əsasiyə muğayir olan idarei kull jandarmerini belə bizə qanunu müssisə adlandırıb onun vəhşət tvölid edən nüfuzunu Azərbaycana qaytarmaq istədi. Xalq qoşunlarını adi nizamvəzifə hesab edib onun fərmandehlərini də Tehrandan göndərmək kimi pişnahadları meydana sürdü.

Biz çox gözəl bilirdik ki, Azərbaycan xalqı Şəhrivərin üçündə özlərinin həqiqi simalarını göstərən afsər paltarı geymiş yalançı pəhləvanlara nə cür baxır və yenə də bilirdik ki, Səttarxan evladı Tehranın tiryəki sərhənglərinin mə'suqələrinin buqçasını hamama daşımağa artıq təhmmül edə bilməz. Ona görə də onların bu xususda etdikləri pişnahadı rədd edib dedik:

Dövlət tərəfindən bir neçə nəfər Azərbaycana gəlsin, burada məsələ tərəfeynin rizayəti ilə həll edilsin və bir də biz Tehran hökumətinə bildirdik ki, Azərbaycan qoşunu xalq qoşunu və azadlıq qoşunudur. Onu İran xalqının azadlığını məhv etməyə məcbur etmək olmaz. Xalqımız öz qoşununu idarə etməkdən aciz deyildir. Əgər Tehran doğrudan da Azərbaycanlımı İranlı bilirsə bizim pişnahad etdiyimiz əşxası qoşunun fərmandhliyinə tə'yin etsin. Bu isə onların xoşuna gələn deyil idi, onlar İrani Terandan ibarət bilir və İranda hakimiyəti fəqət beş uç nəfərə münhəsir hesab edirlər.

Bir də bizə fərmandeh kull qüvanın və bə'zi qeir məsül məqamatın bu işə razı olabilməyəcəyini andırmaq istədilər.

Biz fərmandeh kull qüva məsələsini məşrutə əsası mucıbincə təfsir edirik. Bizcə fərmandeh kull qüva fəqət məclis şurai millinin xaricilərə e'lan etmək istədiyi hərbi fərmanı imza edər. Onun cari işlərə qarışması geyrməsul olduğuna görə azadlıq və məşrutə qanununa muğayirdir.

Rizaxan həmin fərmandehlik ixtiyarından istifadə edib İranda azadlığın rişəsini kəsdi və İrani bildiyimiz kimi fəlakətlərə sövq elədi. İndi də fərmandeh kull qüvayi mütləq yaratmaq İran xalqının, İran azadlığının xilafıdır və qeiri məsül məqamlar əgər bu işdə israr edərlər isə İranda böyük hadisələr vicuda gələr və mə'lum deyil bu tamah qeiriməsul məqamatın nə'finə tamam ola bilə.

Zahirdə sadə görünən saziş məsələsini bu nəhv ilə səfsətəyə döndərüb bizi onbeş gün Tehrandə mə'təl etdikdən sonra nəticəsiz Azərbaycana qayıtmağa məcbur etdilər.

Sözün qıyası budur ki, Tehran heyət hakiməsi bizim başladığımız böyük işləri tamamilə ortadan aparıb, beş ay bundan əvvəlki kimi şəhərlərimizi köhnə qəbristanlara, zülüm və fişardan təza xilas olmuş xalqımızı, jandarmı, oğru, müxnnəs və cani mə'murların ayaqları altına salmağa çalışırlar. Sözün canı da burasındadır ki, qanun əsası və sayir qanunları da bədbəxtənə bu məqsəd üçün alət qərar vermişdilər.

Bir də məsələ tək Azərbaycan məsələsi deyildir, söz bütün İranda azadlıq, demokratiya usullunun yayılması üstündədir. Tehran heyət hakiməsini və Tehran böyük feodal və yer sahiblərini qorxuya salan da burasıdır. Onlar qanun əsası ünvanı altında bütün xalqın hüququnu məhv etməyə çalışırlar.

Biz çox sadə adamlarıq, lakin sadəliyimiz o qədər deyildir ki, kasanıaltında gizlədilər yarım kasanı görəbilməyə. Biz diplomat deyilik, lakin xoruzun quyruğunu görməkdən icimiz yoxdur.

Də'va hamısı molla Nəsrəddinin yorğanı, yə'ni kəndlilin aldığı topraq və xalqın aldığı hakimiyyət üstündədir.

Bunu irtica' ünsürlərinin boşqablarının dibini yalayan Tehran irtica'i mətbu'atının züvzə çəkməsinə baxmayaraq bütün İran xalqı düşünüb anlamışdır, söz Azərbaycanın İrandan ayrılması barəsində deyildir, bunu iddi'a edən də yoxdur. Biz hərgiz bu iddi'anı irəli sürməmişik. Söz məşrutənin, demokratiya usullunun İranda icra edilməsi və bizim başladığımız böyük islahat pərogramının bütün məmləkət hüdudunda həyata keçirilməsi üstündədir...

Bizim artıq ayrı yolumuz yoxdur, başladığımız islahatı poza biləmərik, Tehran isə bütün İran xalqının haqq hakimiyyətini təsdiq edib məmləkəti fəlakət hərc - mərcdən nicat vermək yolunda ciddi qədəmlər götürməlidir.

Aqayi Qəvamülsəltənə gərək bilsin ki, dünya dəyişib, hətta İranda yeni nəsil vicuda gəlmişdir.

Bu nəsili yarım qərn bundan irəliki tərtizəfəkkür və usulu ilə idarə etmək olmaz. Bir də hiss olunurdu ki, heyət vüzəra arasında təvafüq nəzər yoxdur. Əslən vəzirlərin əksəri təsadüfi

adamlardır ki, şəxs aqayi Qəvamülsəltənə xüsusu və dustanə münasibat mülahizəsi ilə kabinəyə də'vət etmişdir.

Bunların da hər birisinin başı bir yerə bağlıdır, hətta şayı'at var idi ki, bə'zi taza ərsəyə gəlmiş «qoca» dərbar xanımlarının da dövlət ə'zasına tə'sirləri vardır.

Tehran vaqi'ən məxuv, vaqi'ən xəternak, vaqi'ən İrani fəlakətə və İran xalqını aclığa, beçaralığa, gədalığa sövq edən bir mərkəz fəsaddir.

Biz ciddən sülh və sazişə və İranın təmamiyyət ərzisinə talib və tərəfdar olduğumuz halda Tehrandan bir nicat gözləyə bilmirik. Aqayi Qəvamülsəltənənin kabinəsi davamlı bir kabinə o vaxt ola bilərdi ki, Azərbaycan xalqı ilə kənara gələydi, mütə'ssifanə bu günə qədər bu xüsusda ciddi bir qədəm götürməyə müvəffəq ola bilməmişdir.

Bizim husni zənn və fədakarlığımız, kabinə üçün böyük bir şans idi ki, mutə'ssifanə aqayi Qəvam ondan hənuz istifadə edə bilmir.

İstəyirəm sizi inandırım ki, kabinə ə'zasından bə'zisinin xüsusu şəxsi nəzərləri aqayi Qəvamülsəltənənin rəftarında belə dərin tə'sir bağışlamışdır. Məsələn şayəd vəzirlərdən bir parası bizdə tiryək qanununun icrası səbəbilə Azərbaycanlılara qanlı və gəddar düşmən kəsilmiş onun nəzəri aqayi Qəvamülsəltənənin rəftarında münə'kis olmuşdur.

Mütə'ssifanə aqayi Qəvamülsəltənənin Azərbaycan məsələsi haqqında sadır etdiyi iblağiyəni təcziyə etməyə fürsət yoxdur. Bu rəsmi sənəddə bizi heyrətə salan nəft və intixabat mövzuunun ortalığa çəkilməsi və həqiqətdə onların girov saxlanılmasıdır.

Əvvələn nəft məsələsi sadə iqtisadi və xarici siyasətə aid bir məsələdir. Bunu Azərbaycan məsələsinə qarışdırmaq heç bir məntiq ilə düz gəlmir.

Biləxərə Azərbaycan məsələsinin daxili bir məsələ olduğunu hətta aqayi Qəvamülsəltənə özü də təsdiq və e'lan etmişdir.

İntixabatın e'lanı və onun ümum İranda azad bir surətdə əmələ gəlməsinə kimsə mane' deyildir. Məgər inki təsəvvür edək dövlət keçmiş səhnələri təkərar etmək istəyir.

Məsələn istəyir ki, Azərbaycanda hər yerdə olduğu kimi pul, güc, təhdid və tətmi' ilə bir iddə oğru, xayın, mürəcə millət nümaindəsi naminə məclis kürsülərini işğal etsinlər.

Əgər məqsəd bu isə Azərbaycanlı belə bir məclisə nifrət və inzicar ilə baxar və aqai Qəvamın İttihad Cəmahir Şorəvi müqabili də etdiyi tə'əhhüdə həmin bu məclisin böyük əngəl olabilməsini hətta onun özü də inkar edə bilməz. Bunların hamısını nəzrə alaraq biz dövlətə məsləhət görürük ki, Azərbaycan xalqı ilə sadə və səmimi surətdə danışığa başlayıb onlardan o güzəştləri tələb etməsin ki, onun qəbulu bu xalq üçün ölüm - dirim məsələsidir. Buna Azərbaycanlı heç bir vəchilə hazır ola bilməz və olmayacaqdır.

Bunların hamısı ilə bərabər, işin sülh yolu ilə həll edilməsindən hənuz mə'yus deyilik və bizim tərəfimizdən indiki aramışı pozmaq üçün qədəm götürülməyəcəkdir. Hətta sərhədlərimizə göndərilən sərbaz və jandarm dəstələri də bizi təhrik edə bilməz. Qorxmaq məsələsinə gəldikdə güman edirəm bütün Tehran mürtəceləri və kor mir Cavad və Emir Nüsərt və sayır fərarı xalq düşmənləri məsələ, Zülfqarı ilə bərabər bu işi təcrübədən keçirmişlərdir. Biz Həkimi və Sədr kabinəsi zamanı dediyimiz sözü yenə də təkərar edirik:

Azərbaicana silah ilə gəlmək od ilə oynamaq deməkdir! Biz aqayi Qəvamı ondan aqlı bilirik ki, öz əlilə bu həriqi müştə'il etməyə iqdam etsin, əgər bu iş qabağa gələrsə xalqımız, elimiz və cəmaətimiz, arvadlı - kişili bir tən vahid kimi ayağa qalxacaq və toprağımıza uzanan xayın və murdar əlləri həmişəlik qət' edəcəkdir!

Yaşasın Azərbaycan xalqının milli birliyi!

Yaşasın bu birliyi vucuda gətirən firqəmiz!

Yaşasın İran xalqlarının üzünə azadlıq qapusu açan qəhrəman fədai və rəşid qoşunlarımız!

Azərbaycan» ruznaməsi numrə 199. İkinci dövrə, 4 şənbə günü 25 urdibehişt, 1325-ci il).

Təbriz Əfsərlik Məktəbini Qurtaranların Cəşnində

Düşənbə günü azad demokrat Azərbaycan öz parlaq milli müvəffəqiyyətlərinin birisinin şahidi oldu. Bu gün müqəddəs odlar yurdunun 250 nəfər rəşid və qəhrəman oğlu əfsərlik dərəcəsinə yetişib milli yaşayışı və Azərbaycan azadlığının müdafi'əsini və İran istiqlaliyyəti və tamamiyyətini hifz etmək üçün hazır və amadə olmaqlarını e`lam etdilər.

Bu məktəb birinci dəfə olaraq, düzgün bir tərbiyə üsulu, vahid məqsəd, hədəf və ideal üzrə həmin əfsərləri tərbiyə edib vətənimizə, millətimizə xidmət etmək üçün Azərbaycan cami'əsinə təhvil vermişdir.

Dünənki sadə vəli ehsasatlı mərasimdə də'vət olunanların və Milli Hökumətimizin üzvləri, demokrat fırqəsinin rəhbərləri və bu məktəbin mürəbbilərinin gözlərində şadlıq nuru parlayırdı. Məktəbin fərmandehi müəssir bir ləhn ilə öz sadə güzərişini oxudu. Bu mə'nalı cümlələr ki, bizim cami'ənin yeni həyatının parlaq bir nümunəsidir, hələ də qulaqlarımızda səslənir.

Bu az müddətdə Azərbaycan xalqının müxtəlif təbəqələrindən olan hərbi məktəbsagirdləri açıq və azad ruh, möhkəm bir iradə ilə dərs proqramının ağırlığına dözüb və səhərdən axşama qədər yorulmadan proqramın əməli qismətlərini öyrənməyə çalışırdılar. Bunların hədəfi vətən yolunda fədakarlığa hazır olmaqdır.

Dünənki təhsilatını qurtaran əfsərlər Azərbaycan cami'əsinin müxtəlif təbəqələrindən intixab olunmuşlardır.

Keçmiş dövrdə öz evladını xidmətdən ma'af etməkdən ötrü min cürə təşəbbüsət edənlər indi gülər üz və möhkəm bir iman ilə öz oğullarını vətənə xidmət etmək üçün Milli Hökumət ixtiyarına qoyurlar.

Hərbi əfsərlik məktəbinin fərmandehi bu məktəb ilə Tehran əfsəri danişkdəsinin tə'limatlarını müqaisə etdikdən sonra belə nəticə aldı ki, Tehran əfsərlər danişkdəsində şagirdlərin vaxtının bir çox hissəsi, iki il yarım və üç ildə fəqət puç və beməsrəf nəzəri qismətləri öyrənmək nəticəsində tələf olur və'mlli qismətlərə isə çox təvəccəh edilmir, bir surətdə ki, bizim hərbi əfsərlik məktəbində şagirdlər ümumən təhsilkərdə cavanlardan intixab olmuşlar və vaxtlarını fəqət əməli qismətləri öyrənməyə sərf etmişlərdir.

Buna görə bizim təza əfsərlərimiz hər heysdən onların intizarında olan vəzifələri əncam verməyə amadədirlər.

Onlar məmuriyyətlərini yerlərinə getməyə tələsib, bir birlərini qabaqlayırlar.

Azərbaycan Milli Hökumətinin baş vəziri aqayi Pişəvəri xalqın gurultulu alqış və ehsasatı arasında, hərbi məktəbin açılışı zaman mövcud olan mane'ələr barəsində bəhs edərək belə dedi:

Mümkündür ki, yüz illərlə bir yerdə sabit qalan bir millət qət'i və sürətli bir hərəkət nəticəsində böyük müvəffəqiyyətlərə nail olsun və öz dalı qaləmasını cübran etsin. Bu bir tarixi hərəkətdir ki, millətimizi indiki tərəqqi və müvəffəqiyyətlərə yetirmişdir.

Millətin qüvvəsi yatmış bir yanar dağ kimidir ki, əgər tüğyan edə böyük qüdrətlər nişan verəcəkdir.

Bizim xalqımızın böyük müvəffəqiyyətlərinin birisi də həmin bu hərbi əfsərlilik məktəbinin təsisidir ki, böyük maddi müşküata baxmayaraq təşkil edilmişdir.

Bu məktəb öz dörd aylıq proqramını iki ayda bitirməyə müvəffəq olmuşdur.

Bu az müddətin ərzində bir nımayiş təhiyyə etmək çox çətin bir işdir. Vəli bizim millət öz möhkəm imanı və sarsılmaz iradəsi sayəsində bu böyük hərəkət və tərəqqini müvəffəqiyyətlə başa çatdırmışdır.

Bizim təza və cavan əfsərlərimiz ali hədəfə və möhkəm imana malik olaraq azadlıq vürğunudurlar.

Onlar əziz vətənlərinə xidmət etmək üçün tələsib, fədakarlıqda müsabiqə verirlər.

Bu, göstərir ki, xalqımız öz vətən, azadlıq, dil, adab və rüsumunu sevib var qüvvəsilə ondan mudafi'ə etməyə hazırdir...bizim cavan əfsərlərimiz Azərbaycan qoşununda xidmət edəcəklər. Biz bu qoşunu Tehran hökumətinə tapışırmayacağıq. Bu qoşunun fərmandehləri Azərbaycanlılar olacaqlar.

Bu qoşun Azərbaycan azadlığı və İran istiqlaliyyətinin zəminidir.

Xarici bir təcavüz və təərrüz olduqda bizim milli qoşunumuz İran istiqlaliyyətini və tamammıyyət ərzisini mudafi'ə etməyə hazırdir. Eyn halda Azərbaycan qoşunu İranda demokrasi üsulunun mudafe'i olan bir qüvvədir. Bu səbəbədir ki, Tehranın çürümüş və fasid rejimindən bezar olan azadlıq sevən əfsərlər Azərbaycana gəlib bizim qoşuna daxil olurlar.

Azərbaycan demokrat firqəsinin sədri, əfsərlilik məktəbinin fərmandeh və mürəbbilərindən təşəkkür edərək son sözüdə belə dedi: Bizim qoşunumuz millətdən ayrı deyil, bizim qoşunda əfsərlərimiz arasında, siyasi məsələlər sadə üsul üzrə tə'lim edilir.

Siyasi tə'limatın hədəfi- yalnız Azərbaycan xalqının qarşısında dura müqəddəs bir hədəfin rövşən edilməsidir və o da Azərbaycan azadlığı və İranın istiqlaliyyət və tamamiyyətinin müdafi'əsidir.

Xalqımız qoşunu, yə'ni öz qəhrəman və fədakar əfradını olduqca sevir.

Xalqımız demokrasi və azadlığın həqiqi mə'nasını anlayıb, var qüvvəsilə ondan müdafi'ə edəcəkdir.

Bu cür bir millət həmişə baş uca yaşayacaqdır...

«Azərbaycan» ruznaməsi, nömrə 205, ikinci dövrə 4 şənbə, xurdaq 1325-ci il

Azərbaycan Məclis Millisinin Axırını İclasında

Möhtərəm ağalar! Mənim bu günkü danışıqım elə fikir edirəm ki, xalqımızın mübarizə tarixində bir səfəni qurtarıb ikinci bir səfənin başlanması tarixidir. O vaxt ki, siz mənə e'timad edib milli nehzətimizi idarə etmək üçün vəzirlər heyə'tini intixab və məclisə məəriflik etməyi mənə tapışdırdız, o vaxt Azərbaycanda dövlət naminə heç bir şey yox idi. Dövlət təşkili və vizarətxana idarə etmək bizim hamımız üçün sabiqəsiz bir iş idi, mən Azərbaycanda demokratik nehzətdə iştirak edənlərdən və xalqımızın səadəti yolunda çalışan adamlardan bir nəfər tapabilmədim ki, onun vəzirlik sabiqəsi olsun. Ona görə firqənin göstərişi ilə cavan adamları intixab edib onları vəzir məqamına yetirmək üçün məclisə pişnahad etdim.

Firqəmizin geniş və münəzzəm təşkilatı və mübarizə meydanında aldığımız təcrübələr bizə imkan verdi fikir edək ki, vəzir olmaq əşrafıyyətdən və uzun müddət idarələrdə çalışmaqdan asılı deyildir. Ona görə mülahizə və mühafizəkarlığı kənara qoyub cəsüranə qədəm götürməkdən pərhiz etmədik, mən vəzirlər heyətinə də'vət etdiyimiz əşxasın demokratlığına və azadixahlığına inanmışdım, buna binaən onları irəli çəkib və məmləkətin sərənişi onlara tapışırmaqdan qorxmadım. Bu, görülməmiş bir iş olduğu üçün Tehrandə və başqa yerlərdə nəzərə bə'id gələbilərdi. Lakin biz buna e'tina etməyib hökuməti təşkil verdik. Unutmamalıdır ki, bu hökumət mə'mulu bir hökumət deyildi. O, həqiqətdə bir inqilabi komitəyə bənzəyirdi. Adətən inqilab mövqe'ində imkan olmur ki, mə'mulu bir dövlət təşkilatı

iş başına gəlsin, ona görə də inqilabçılar işi idarə etmək və qanunu dövlət zəminəsi düzlətmək məqsədi ilə mə'mulən müvəqqəti bir inqilabı komitə intixab edərlər. Ama biz bunu etmədik. Buna görə Milli Hökumətimiz inqilabı komitə deyildi. O, Məclis Milli tərəfindən intixab olunduğuna görə inqilabı olduğu halda qanunu bir hökumət idi.

Tarixin cür bəcür mö'cuzələri vardır. Bir vaxt olur ki, tarix elə bir müəssisə vicuda gətirir ki, onun dünyada heç sabiqəsi ola bilmir. Məsələn rusiyədə böyük oktoabr inqilabının nəticəsində elə bir hökumət meydana çıxdı ki, dünyada onun sabiqəsi və nəziri yox idi. O, fəhlə, kəndli ittifaqını təmin edən bir hökumət idi. Fəransa inqilabı da özünə məxsus hökumət şəklini vicuda gətirdi. Bizim bu Milli Hökumətimizin nəziri isə tarixdə demək olar ki, çox azdır. Bizim hökumətimizin gördüyü işlər və həyata keçirdiyi tədbirlər qanunu yol ilə olmuşdur. Lakin inqilabı təşkilatda və təhəvvül zamanında bu kimi sazman çox az görülmüşdür.

Buna da səbəb firqəmizin düzgün rəhbərliyidir, məclis də firqəmizin rəhbərliyi altında təşkil olunduğu üçün bu işi görmək nisbətən səhulət ilə mümkün oldu. Bundan əlavə həmişə məclis ilə firqə və dövlət arasında möhkəm təvafuq nəzər və səmimiyyət var idi. Məsələn heyət dövlət gecə saat 4 də iclasa edirdi və məclis də bir saat ondan sonra o iclasın pişnahad etdiyi layihəni təsvibə yetirib haman gün o qanun icra olunurdu. Xalq isə bu işdə böyük ehsasat nişan verdi, bizim işlərimizin səri' bir surətdə pişrəft etməsinin əsas səbəblərindən birisi də budur. Bu mənim heç yadımdan çıxmaz ki, 21 Azər günü mən 20 dən ziyadə mühüm işlər həllində təsmim tutub bərq asa surətdə onları əncam verməyə müvəffəq olmuşdum...Məclis Millimiz açıldan bir neçə saat əvvəl onun nizamnaməsini yazıb, sonra məclisi iftitah edərək nizamnamənin tamam maddələri ətrafında izahat verib təsvibə yetirdikdən sonra həmin məclisin heyət rəisəsini nizamnamə üzrə intixab etdik. Nəhayət, milli dövləti qurub onun bərənəməsini tənzim edərək məclisə təqdim etməklə işə başladıq. O gün hənz bütən Azərbaycanda irtica'in barmağı ilə oynayan qüvvələr mövcüd idi. Məsələn Təbriz, Urumiyyə, Ərdəbil, Şahindəj və geyr yerlərdə qoşun saxluları biz ilə dəstu pəncə nərnm etməyə hazırlanırdılar. O gün ki, məclis və dövlət təşkili ilə məşğul idik da'va və cəng qorxusu hər an şiddət tapırdı və Məclis Milli eşikdə guruldayan musəlsəl və tufəng səsləri altında öz fəaliyyətinə idamə verirdi. Əgər unutmamış olsaz sərtip Dirəxşanı ilə aparılan danışıqların bünbəstə yetişdiyi cəhətdən sizdən müharibə etmək məqsədi ilə rə'yi e'timad istədim və sizlər hamınız ayağa qalxıb və azadlığımızdan müdafi'ə etmək üçün silah tələb etdiz. Bunlar hamısı dastanlarda və qəhrəmanlıq əfsanələrində yazılana işlərdir, ağıl buna inana bilməz. Mən bu sözləri ağızıma alıb danışanlardan deyiləm. lakin, məclisin axır dövrəsi

olduğu üçün istəyirdim gördüyümüz işlər tarixdə səbt olunsun. Qoy tarix yazsın ki, qan tökülmənin qabağını almaq üçün bu qədər ağır işlər gördüyüm halda mən altı saat tamam sərtip Dirəxşanı ilə danışıq aparmağa məcbur olub biləxrə xalqın arzusunu əncam verməyə müvəffəqiyyət tapdım. Mən özümdən tərif etmək istəmirəm, bu mənim şəxsimə aid deyildir, mən bir nəfər fədai kimi tapşırılan vəzifələri əncam vermişəm. Bu, xalqımızın qüdrəti və firqəmizin fəaliyyətindən bir nümunə ola bilər. Bunlar xalqımızın və firqəmizin qüdrətini, vəhdətini və fəaliyyətini isbat edir. Bu iş ki, Azərbaycanda başlanıb bütün İranda azadlıq və demokrasi üsulunun bərpası üçün möhkəm bir paya olmuşdur. Yüzlərcə dəlillər vardır ki, bu iş tamam İranda tövsi'ə tapacaqdır.

Bu işə ancaq o kimi qəhrəmananə fəaliyyətin məhsulu və nəticəsidir. O gün bütün firqəmiz ayağa qalxmışdı. Ona görə də biz onun arzularını həyata keçirərkən üçün heyrətəvər bir qüdrətə malik olduğumuzu hifz edib mövcüzlər yaratmağa nayil ola bilərdik və biz bildiyiniz kimi 21 Azərdə yazdığımız bərnəmə üzərində işə başladıq. Bir günün ərzində köhnə hökuməti yıxdıq və yeni təşkilat vicuda gətirdik. İndi işə o bərnəmədən çox böyük məsafədə irəli getməyə müvəffəq olmuşuq. İcra etdiyimiz bərnəmədən əlavə az zamanın içərisində bir neçə böyük bina tikdirməyi qərara almışdıq ki, bunların da hər birisi bir milyon tümənə başa gələcəkdir və onlara başlamaqla tamam işsizləriməzə iş tapıla biləcəkdir. Əgər yadızdadırsa bir vaxt Azərbaycana uç yüz min tümən ətiyyəyə mülükənə verilmişdir ki, heç kəs bilmədi o haraya xərcləndi. Ama indi işə biz yuxarıda dedigimiz saxtımaları vicuda gətirmək üçün 5 milyon tümən onlara təxsis vermişik.

Bu yolları biz firqəmizin fəaliyyəti sayəsində və xalqımızın iradəsinin gücü əsərində topraqların altından çəkib çıxarmışdıq. Biz heç bir kəsin nəzərində olmayan sərvəti ortaya çıxardıq. Bu fəqət xalqımızın iradəsinin tövlidi olan firqə və hökumətimizin gucu idi. Bu isbat edir ki, xalq gərək öz işlərini özü intixab elədiyi şəxslərə tapışərsın.

Tehran dövləti bizə pul qoymamışdı. Biz hökuməti ələ alan mövqe'də bankda iki milyon tümən pul varıdı ki, dövlət idarələrin huququnu təmin etərkən üçün haman azər ayında biz iki o miqdarda pul təhiyyə etmək məcburiyyətində qaldıq. O vaxt mürtəcelər bizim üstümüzə mətbu'at və əsləhə vasitəsi ilə həmlə etməkdə idi. Biz məcbur idik ki, aldığımız azadlığı və qurduğumuz hökuməti saxlayaq. Biz hökuməti müdafi'ə etməkdən ötrü üç ay fəqət fədailərin qüdrətindən istifadə etdik. Biləxrə münəzzəm arteş müqabilində tək fədailər gücünə müqavimət mümkün olmazdı. Naçar idik ki, milli qoşun təşkil verək. Bundan ötrü də pul lazım idi. Əvvəllərdə müşğulata təsadüf etdik. Vəli çox tez bir zamanda işə müsəllət olub pul

təhiyyəsi işkalını da ortadan apardıq. Bunların hamısı ilə bərabər mübarizə bizim üçün çox çətin idi. Hükumət iki təmayülün arasında qalmışdı. Bunlardan biri sağlar və ikincisi sollar idi. Əgər əvvəl təbəqəyə'ni mütəməkkin və varlılara artıq təmayül göstərsəydik, o vaxt kargər və əkinçilər bizdən rənciydə olardılar. Bərə'ks əgər kargər və əkinçilərin tərəfini saxlasaidiq varlılar bizimlə mübarizəyə çıxıb bir iddə yoxsullarsa onlara alət olardılar. Ona görə orta bir xətt intixab edib hər iki tərəfin mənafe'inin hifz olunmasına çalışdıq. Sağ və sol cərəyanın hər ikisi bizim siyasətimizə inanıb onu qəbul etdi və nəhayət, onların hər ikisinə də sabit oldu ki, Milli Hökumətin götürdüyü orta xətt hərəkət daha düzgün imiş. Məxsusən kəndli əməldə gördü ki, Demokrat Fırqəsindən sivay ona yaxın və urəyi yanan yoxdur.

Milli Hökumət yeganə Musasədir ki, kəndli və zəhmətkeşlərin istəklərini yerinə yetirməyə çalışır. Biz nə zərə'in haqqını malikə və nə də malikin haqqını zərə'ə satdıq. Biz fəqət xalqın malı olan xalisə yerlərini həqiqi sahibi olan əkinçilərin arasında böldük. Biz malikiyyət əsasını möhkəm saxladıq və malikləri inandırdıq ki, onların haqqlarını payəmal etmək xəyalında deyilik. Biz bir dəqiqə belə rahat durmamışıq. Həmişə iş görüb işin pişrəfti üçün təşkilat yaratmışıq. Hər bir sahədə böyük qədəmlər götürməyə məxsusən xalqımızın əxlaqında böyük təğiyrat əmələ gəlməyə səbəb olmuşuq. Xalqımız mədəniləşmiş və alicənab bir xalq olmuşdur. Məsələn, mitinglər, ictimalarda anlaqlı və mətanətli bir intizam hiss olunur. Hətta xırda uşaqlar ki, tozun torpağın içində bir biri ilə savaşımaqla vaxt keçirirdilər, onlar da indi islah olub münəzzəm surətdə dəstələr təşkil edir, müfud işlər ilə məşğul olurlar.

Yuxarıda dedim ki, Milli Hökumət bir müvəqqəti inqilabi komitə idi. Lakin ayrı nüqte nəzərdən bu hökuməti tam mə'nası ilə qanunu, rəsmi və demokratik bir hökumət tanımalıyıq. Çünki biz əvvəlinci qədəmdə Məclis Millinin verdiyi qanun üzrə rəftar etməyə əhəmiyyət verib bir qədəm də olsun qanundan kənara çıxmaq istəmədik və heç bir nəfərin də olsun haqqının zəyə' olmasına çalışmadıq və əhəmişə sə'y etdik ki, tədbirlərimiz sülh və səfa yolu ilə həyata keçsin. Bu nüqte nəzərdən Milli Hökumət inqilabi komitə deyil idi. Belə bir hökumətin nəziritarıxdə az ittifaq düşə bilər və demək olar ki, bu, tarixin elə mö'cuzələrindəndirki, fəqət inqilab mövqe'ində nəgəhanı olaraq tapılıb xalqı heyrətə qərq edər. Azərbaycanın xaricində yaşayan əşxasa bizim işlərimiz çox tə'cili gəlirdi. Biz özümüz işin içində olduğumuz üçün gördüyümüz işlər gözümüzə elə böyük görsənmir, lakin bunlar xaricdən baxanları heyrətə salır. Bir az müddət içərisində boş əl ilə böyük işlər meydana çıxarmışıq. Məsələn milli bank, darülfunun, radio təşkilatı, şəhərin lüləkeşliyi, milli qoşun və bu kimi ümumun mənfəətini təmin edən böyük işlər fəqət xariqül`adə şəhamət və fədakarlıq nəticəsində ola bilər.

Ma'arif, fəlahət və səhiyyə xüsusunda danışmaq istəmirəm, çünki vəzirlər bu barədə lazımı qədər izahat verdilər. Bizim işlərimiz ibtikar üzrə olmuşdur və onların heç biri Tehran işlərinə bənzəmir. Bizim məclisimiz Tehran məclisinə oxşamır. Mən və mənim yoldaşlarım heç birimiz sabıqdə vəzir olmamışıq...Bunlar hamısı xalqın ibtikarı sayəsində vicuda gəlmişdir. Bizim gördüyümüz işlərin nəticəsinin İranın ayrı yerlərində inikası var. İndi Tehran bizim işlərimizi təqlid edir. Azərbaycanda yer bölgüsü həyata keçirildiyi üçün bütün İranda da əməli olacaqdır.

İndi İranın ayrı nöqtələrinin xalqları Azərbaycanda görülən işlərin arzusunu çəkirlər. Əgər onlar istəyir ki, bizim nayıl olduğumuz müvəffəqiyyətlərə nayıl olsunlar gərək böyük zəhmətlər sərf etsinlər. Əgər onlar istəsələr Azərbaycanda olan cərəyanla özlərini həmahəng etsinlər və burada görülən islahatı öz yerlərində əməli etsinlər, gərək onları əhatə edən gəndablardan kəsafətləri murtəfə' etsinlər. Yə'ni hovuzlarındakı iylənmiş suyu boşaldıb, yerinə təmiz, saf su buraxsınlar. Mən necə ki, əvvəl dedim hökumət təşkil olan gün rə'y e'timad istədim, məclis də mənə rə'y e'timad verdi. Biz məsələni müsəlimət yolu ilə də olmasaydı silah gücü ilə həll edə bilərdik, buna şübhə yox idi. Çünki məclis, bütün xalq bizim dalımızda durdu. Lakin husn tədbirimiz və biğərziyimiz sayəsində qan tökülməkdən cilovgirliq oldu.

21 Azər nehzəti dünyada diplomasi keşəməkeşlərin şədidd kuranına təsadüf etdi. Bizim fəaliyyətimiz artdıqca gündən günə şiddətlənməkdə olan kuran bizi çəkib birinci sıraya keçirdi. Nəhayət, Azərbaycan məsələsi beynəlxalq diplomasi və siyasi mübarizələr mərkəzini təşkil etdi. Müstəmləkə və müstəmirə sahibləri bir tərəfdən fikir edirdilər ki, müharibə qurtarandan sonra müstəmləkə xalqları öz azadlıq və istiqlaliyyətlərinin əldə olunması üçün ayağa qalxsalar onların qabağını ala bilsinlər. Ona görə də Azərbaycan nehzətindən böyük vahiməyə düşüb ona ayrı bir ad qoymaq istədilər. Digər tərəfdən faşizm dəyirmanına su bağlayan murtəcə'lər bizim nehzətimizdən suistifadə edib Şuralar əleyhinə dəsisələr qurmaq istədilər. Bu vasitə ilə dünya murtəcə diplomatları bizim sadə daxili işimizdən buğrənc beynəlxalq bir macərə çıxarmağa çalışdılar. Daxili murtəcələr isə bizim nehzətimiz əleyhinə silah ilə çıxma bilməzdilər, çünki onlar qorxaq tulku idilər. Ona görə də Əla və Təqizadə kimi dəlalların vasitəsi ilə Ləndəndə, Vaşinqtonda və başqa diplomasi yığıncaqlarda hayküy salıb suyu bulandıрмаq istədilər. Onlar öz ərbablari kimi ciddu cəhd edirdilər ki, bizim nehzətin bir ucunu Şorəvilərin ayağına bağlamaqla onların əleyhinə sui istifadə etsinlər və İranın daxili işlərinə müdaxilə etmək üçün xaricilərin əllərinə bahana versinlər ki, bəlkə bu vasitə ilə İrana bir komision göndərsinlər ta gəlib İranlıların haqq

hakimiyyətinə rixnə salsın. Əgərçi biz onların komision göndərmələrindən qorxan deyil idik, gələn komision Azərbaycan xalqının poladdan möhkəm iman və iradəsinə təsadüf edəcək idi. Vəli bu iş İranın istiqlalına böyük zərbə olacaq idi. Biz çox gülməli işlərin şahidi olduq. İran ilə Sovetlər arasında başlanan qərar üzrə qızıl ordu İranı təxliyə etmişdi. İran hökuməti də o barədə rəsmi olaraq Amerikadakı səfirəkbiri və əmniyyət şurasındakı nümayəndəsi Əlaya dəstür vermişdi ki, Şorəvi qoşunlarının İranı təxliyə etmək münasibəti ilə İranın ərizəsini əmniyyət şurasından dalı alsın. Lakin o satqın dəlal öz dövlətinin əleyhinə çıxıb fitnə fəsad törətməklə məsələnin əmniyyət şurasında qalmasını tələb etdi. Nəhayət, Azərbaycan xalqının dəmir yumuruğu onun ağzını sındırdı, mərkəzi dövlət onu əmniyyət şurasından geri çağırmaq məcburiyyətində qaldı.

Təbrizdə Amerika müxbirləri mənimlə müsahibə edərkən onlara dedim əgər mənə imkan olsaydı mən Azərbaycan nehzətinin həqiqi mahiyyətini və Azərbaycan xalqının pak və hərəratli ehsasatını bütün urupaya və Amerikaya gedib oranın sakinlərinə bildirərdim. Biləxərə Şuralar İttifaqının düzgün siyasəti sayəsində mürtəcelərin oxu daşa dəydi. Azərbaycan nehzətini Şuralar İttifaqının hesabına yaza bilmədilər. Mən bu axır vaxtlarda təmas etdiyim xarici diplomatların hərəkət və rəftarını gördükdə bu əqidəyə gəldim ki, müstəmləkə sahibi olan dövlətlər içərisində həqiqət yoxdur. Onlar istəyirlər neçə milyonluq bir xalqı öz mənfəətlərinin və şum məqsədlərinin qurbanı etsinlər. Onların məqsədləri fəqət qazanmaq, qazanmaq, qazanmaqdır.

Belə bir zəhəralud və tufanlı dəryada Milli Hökumət müvəffəq oldu öz xalqının mənafe'ini və haqqını təşxis verib onu hifz etsin. Biz o fitnəkar töhmətlərin qabağında möhkəm dayandıq. Xarici siyasət meydanında ciddi və əsaslı qədəmlər götürüb aqılanə və düzgün tədbirlər görməyə müvəffəq olduq. Biz burada bir az tünd getsəydik uduzmuş olardıq. Ona görə də nəhayət dərəcədə mətanət ilə rəftar etdik.

Biz İran istiqlaliyyətinə xidmət edib onu təmin etmişik. Bizim nehzətimizin qüdrəti çox böyükdür. Ona görə biz eləyə bildik ki, istədiklərimizi əldə edək. Mərkəzi hökuməti qorxudan şeı fəqət Azərbaycan nehzəti idi. Hətta bizim əleyhimizə 9 ay ciddi mübarizə aparən şəxslər indi bizim demokratik nehzətimizi təhsin edirlər və onun bütün İrana yayılmasına çalışırlar. Bu da bizim aqılanə siyasət və düzgün iqdamatımızın əsərində olmuşdur.

Bizim qurduğumuz hökumət müqəddəs və pak siyasət üzərində əsaslanmışdır. Xalqın asayiş və əmniyyəti də onun nəticəsində əmələ gəlmişdir.

İrannın istiqlaliyyətinin hifz olunmasından ötrü gərək İrannın başqa nüqtələrində yaşayan xalqlarda Azərbaycanlıların işindən nümunə götürsünlər. Bizim nehzətimiz qurtarmayıb bəlkə mübarizəmizin şəkili dəyişilibdir. Ona görə də hərəkət bu sazişdən sui istifadə xəyalında olub və fikir edər ki, gərək xalqa zor desin, bu kımı əşxasla ciddən mübarizə olınacaq. Onlar qanun və xalq mucazatından qaçabilməzlər. Biz bütün İran əhalisini inqilaba də'vət etmək istəmirik. Bəlkə məmləkətdə demokrasi üsulunu əmələ icra etməyə çağırırıq.

Bir Qədar Də İrannın Ümumu Vəziyyətindən Danışmaq Lazımdır

Bizim milli nehzətimizin başlanğıcında Tehran ruznamələri şeytənət nüqte nəzər ilə yazırdılar ki, əgər Tehran Azərbaycana yaxşı baxsaydı və ora adil hakim göndrsə idi Azərbaycan nehzəti qabağa çıxmazdı. Lakin işin həqiqəti belə deyil. Nehzətimiz fəqət Azərbaycan xalqının iradəsi və imanı üzərində vicuda gəlmişdir.

Azərbaycanlıların özlərinə görə dili, adab və rüsumu, tarixi, milliyyəti və xüsusiyyəti vardır.

Azərbaycan xalqını Xuzistanlıya, Xorasanlıya, və başqalarına bənzətmək olmaz. O ümumiyyətdə İrannı olduğu kimi xüsusiyyətdə də azərbaycanlıdır. O siyasət ki, Xuzistanda icra edilir burada ola bilməz. Azərbaycanlı qərnlər boyu azad yaşamaq istəyirdi, Azərbaycan xalqı istəyirdi ki, öz sərnivışində dəxaləti olsun. İran Tehrandan ibarət deyil. Gərək Tehran siyasətində bütün İrannın tə'siri ola. Azərbaycan hər şəkil ilə olursa olsun öz xüsusiyyətini hifz edəcəkdir. Altı yaşlı Azərbaycan balasının ağzına özgə bir dili, cəbrən soxmaq olmaz. Da'va çörək və yaxşı hakim da'vası deyildir. Demək milli nehzətimiz daha dərin və əmiq səbəblərdən meydana çıxmışdır.

Bu nehzət fəqət Azərbaycanlılıq təəssübü əsərində vicuda gəlməmişdir. Bunu ayrı donə geydirmək və ayrı cür tə'bir etmək səfahətdir. Bilirsiz ki, müharibənənin nəticəsində İranda istibdad hökuməti yıxıldı və ondan sonra zahirdə demokrasi bir hökumət əmələ gəldi. Lakin ona heç demokrasi demək olmazdı. Onun iş başına gələməsi ilə dövlət dəstgahında heç bir dəyişiklik əmələ gəlmədi. Biz bu zahiri demokrasiya, hey'ət hakiməyə itminan edər bilməzdik.

Ondan ötrü ki, 13- cü məclis ə'zasının hamısı və 14-cü məclisə seçilənlərin əksəriyyəti onları ki, Rizaxan özü onlara qabaqkı məclislərdə yer vermişdir.

Həqiqətdə İranda Rizaxandan sonra heç bir təgyirat əmələ gəlməmişdi. Fəqət istibdadın şəkili dəyişmişdir. Vaqe'də Rizaxanın yerini ondan daha kiçik, daha həris olan Süheyliyə və Tədəyyünlər, Həkimilər, Sa'idlər və Sədriləşraflar tutmuşlar.

Beləliklə də İranda xalq azadlığı üçün böyük bir xəter hiss olunurdu. Qorxu gündən günə artırdı.

Çünkü müharibə qurtarandan sonra müttəfiqlər İrandan xaric olacaq idilər. Onlar İranda olarkən mürtəcelər bir qədər zahiri gözləməyə məcbur olurdular. Beləliklə İranda ikii qüvvə arasında kəsgin mübarizə gedirdi. Bu iki qüvvədən biri qalmalı idi. Xalq qüvvələri günü gündən zəifləyirdi.

İrtica'ı qüvvələrin əlində hökumət və pul və silah olduğuna görə onlar qüvvət tapırdılar. Onlar yerlərdə kənliləri incitməyə, azadixah ruznamələri tövqif etməyə, ittihadıya və azadixah təşkilatları bağlamağa başlamışdılar.

Belə bir zamantda İran xalqının azadlığının ortadan getməsi üçün bir yol fikr etmək lazım idi. Azadlıq mübarizəsi həyat və mümat mübarizəsi idi. O vaxt biz yoldaşlarımızla fikirleşib və hərcürə söhbət edirdik nəticə ələ gəlmirdi.

Nəhayət, biz gördük ki, danışmaq ilə bir nəticə əldə etmək olmaz. Gərək gücün qabağına güc ilə çıxmaq. Ona görə də 12 Şəhrivərdə az iddə ilə cəsuranə qədəm götürüb qabağına çıxdıq və Azərbaycanda azadlığı həyata keçirməklə bütün İranda azadlığın tə'min olunmasını nəzərdə tutduq. O vaxt biz aşkar surətdə yazmışdıq ki, bütün İran azadlığını tə'min etmək üçün Azərbaycanda böyük bir nehzət yaratmaq lazımdır.

İran irtica'ı Azərbaycan xalqının əli ilə yıxılmalıdır. Ona görə bu gün deyirik ki, Azərbaycan İran azadlığının zəminidir.

Əgər bundan sonra mürtəcelər qüvvə tapıb imza etdiyimiz müvafiqnamənin tək bir maddəsinə əl vursalar yenə ayağı qalxıb onu müdafi'ə edəcəyik.

Biz bir də irtica' boyunduruğu altına girəmyəcəyik. Gərək irtica'ın qabağı alınsın. Bizim e'lamıyımız nəşr olunuan gənədək irtica' telqraf və ictimadan qorxmayıb xalqın

sözünə əhəmiyyət vermirdi. Bizim e`lamiyəmiz əvvəl dəfə onların kürkünə birə saldısa da ona əhəmiyyət verməyib dedilər ki, bu e`lamiyə də deyilmiş sözlərdən biridir.

Bu mövqe'dən istifadə edib firqə təşkilatını bərqasa bir surətdə vicuda gətirib məhəlli hizbi Tudə təşkilatı ilə birləşib vahid qüdrətli bir firqə vicuda gətirdik. Mərağa, Sərab, Miyana və Zəncanda fədailərimizin tufənglərinin səsi eşidilən günədək mürtəcə hökumətlər bizim e`lamyələrimizin həqiqi qüdrətini dərk edə bilməmişlərdi. O vaxtdan bəri Azərbaycan qüdrətli bir amil tanındı.

Mürtəcələr əvvəlcə istəyirdilər cürbəcür yollar ilə bizim təşkilatımızın və nehzətimizin qabağını alsınlar. Ona görə də Azərbaycana Katuziyan, Zəngənə və Vərham kimi satqınları göndərmişdilər. Vəli nəticədə umidləri kəsildi və sabit oldu ki, xalq nehzətini aradan aparmaq olmaz.

Təcrübə onlar üçün yə'savər oldu, sübut etdi ki, bu nehzət Azərbaycan xalqının qəlbindən qopan bir tufan imiş. Bizim mübarizəmiz irtica'ın zülüm və əsarətindən qurtarmaq mübarizəsi idi. Bu mübarizədə millət bizim arxamızda dayanmışdı. Eyn zamanda İran azadixahları da Azərbaycan nehzətini düşünüb və onu təqviyyət edirdilər. Burada irtica' əl ayağını itirib xaricilərə mütəvəssil olmağa başladı və istədi ki, bizim nehzətimizin mahiyyətini dəyişdirib hay küy ilə onu aradan aparsınlar. Lakin xalqımızın möhkəm iman və əqidəsi onlara faiq gəldi. Ona görə də məcbur oldular, fəqət bir rəy əksəriti ilə aqayi Qəvamülsəltənəni hökumət başına gətirsinlər və onun vasitəsi ilə Azərbaycanın dəmoqratik nehzəti ilə hesablaşsınlar. Bu, güzəşt deyil idi. Bəlkə onlar məcbur idilər. Mürtəcələr bilirdilər ki, aqayi Qəvamülsəltənə hamıya mə'lum olan təcrübəsinin sayəsində eləyəbiləcək Azərbaycan ilə razılaşmağa yol tapsın. Əlbəttə aqayi Qəvamülsəltənənin iş başına gəlməsi onlar üçün müvəffəqiyyət idi. Lakin onun kabinetində yenə də İran mürtəcələri birləşmişdi. Onları kabinetə də'vət etməyə aqayi Qəvam «məcbur» idi, «bu işi görməsəidi əksəriyyət qazana bilməzdi». Bu da aqayi Qəvamülsəltənənin ustadlığına dəlil ola bilər idi. İran məclisində irtica'i hədəflərdən başqa bir də xüsusu hədəflər vardır ki, hər kəs çalışar öz adamlarını iş başına gətirsin.

Aqayi Qəvam nümayəndələrin ruhiyyəsinə bəld olduğu üçün bundan istifadə etməyə müvəffəq oldu. Onun üçün bundan başqa ayrı cür bir yol yox idi.

Bu kabinet Kirilofun mə'ruf balıq, ördək və xərçəngin ərabə çəkəmək hekayəsini xatirə gətirir. Bununla belə kabinet hər kəsdən təşkil olursa olsun Azərbaycan nehzətinin təkamülü

əsərlərində meydana çıxmış və biz ilə hesablaşmaq məcburiyyətində qalmışdır. Hətta kabinədə elə adamlar vardır ki, Azərbaycan dili ondan ötrü ölümdən bətdədir. Bavicudin o, bu dilin Azərbaycanda tədris və inkişafına əngəl törədə bilməmişdir.

İndi biz nə inki ibtidai məktəblərdə hətta mütəvəssitə və ali məktəblərimizdə də öz ana dilimizdə təhsil etmək haqqını almağa müvəffəq olmuşuq. Bundan başqa əsas məsələlərdən biri də topraq məsələsidir. Biz 12 Şəhrivər bəyannaməsində fəqət xalisə və xalq düşmənləri yerlərinin əkinçilər arasında bölünməsinə irəli sürmüşdük. İndi mübarizə nəticəsində bu sahədə daha artıq müvəffəqiyyət qazanmışıq və Tehran isə bizim dalımızca gəlməyə məcbur olmuşdur.

Əlbəttə onları bu işlərə vadar edən bizim qüdrətli nehzətimiz və düzgün siyasətimizdir. Bununla da irtica'nın ərkanına böyük rəxnə düşmüşdür. Bu vasitə ilə 40 il tamam məşrutə inqilabının nəhalının üstündə qalan ağır daş bir az da olsun kənara çəkildi. Məşrutə inqilabı ondan ötrü idi ki, xalq hakimiyyəti öz əlinə alsın. Lakin daxili və xarici mürtəcelər onu boğmuşdu. Hakimiyyət müstəbid şahın əlindən müstəbid adamların əlinə düşmüşdü. Bizim nehzətimiz 40 il rakid qalmış məşrutə nehzətini dirilti. İndi əlbəttə irtica' təməmilə ölüb aradan getməyibdir. Bəlkə onlar 15 ci məclisdə yenə də nüfuz tapmaq istəyirlər. Onlar firqə təşkilatımızdan qorxurlar. Bizim nehzətimiz İranda böyük bir zəminə hazırladı. Azərbaycan nehzəti böyük bir firqəyə və xalqa təkiyə edibdir ki, bu da böyük bir amildir. Ayrı bir amil gündən günə azadixah təşkilatların güclənməsi və topraq bölgüsü nəticəsində İran kəndlilərinin nəzərini cəlb etməsi və onları nehzətimizə tərəfdar halına salmasıdır. Dediym kimi tarixin mövcüzlərindən biri də Qəvamülsəltənə hökumətinin təşkili ilə bizim xalq qoşunlarımızın təşkilinin bir vaxta təsadüf etməsidir.

Bir Neçə Kəlmə Də Müvafiqətnamə Haqqında Demək Lazımdır

Sizə təqdim etdiyimiz müvafiqətnamə bu sadəliklə meydana çıxmamışdır. Onun hər bir maddəsində mükərrər həllaclıq olunmuşdur. Milli Hökumət özünü xalqın və tarixin qabağında məsul görürdü ki, işi səhl tutmamış var qüvvəsi ilə xalqın hüququndan mudafi'ə etmişdir. İcazə verin bağlanan müvafiqətnaməni oxumaqdan qabaq onun zəmin icrası barədə

bir neçə söz deyim. Əvvələn bunu biləməlisiz ki, biz bu işi başlayan zaman zamin icra ola bilən heç bir qüdrətə malik deyildik.

O vaxt biz heç növ' vahiməyə yol verməyib istədiyimizi almağa müvəffq olduq. İndi də onu saxlaya biləcəyimizə imanımız vardır. Bir də bu müvafiqətnamənin birinci zamin icrası xalqımız və Milli Məclisimizdir. Bu məclisimiz həmişə aldığımızın zamin icrası olacaqdır. Azərbaycan həmişə öz məclisinin dalınca gedəcəkdir.

Xalqımız və məclisimizin zamin icrası isə firqəmizdir. Firqə heç vəchilə mürtəcelərə imkan verməyəcək ki, aldığımızı ortadan aparsınlar. Məclisimizi yaradan firqəmiz onun da zamin icrasıdır. Digər zamin icramız Azərbaycanın xaricində və İran daxilindəki azadixah qüvvələrdir. Onlar bilirlər ki, biz olmasaq onları aradan aparacaqlar. Onlar bizdən himayət edib və bizdən də kömklilik gözləyirlər. Bu isə qüvvətli bir zamin icradır.

Azərbaycan azadlığının digər bir zamin icrası gələcək məclis şurayi millidir. Ona görə gerek biz elə nümayəndələr intixab edək ki, onlar xalq tərəfdarları olsunlar. Şübhəsiz ki, biz ona da nail olacağıq.

Biz gerek gələcək məclisi elə hala qoyaq ki, o azadlığın mərkəz siqli olabilsin. Hərgah biz müvəffəq olaq ki, Azərbaycandan və İranın başqa nüqtələrindən azadixah ünsürlər məclisə intixab olunsun onda irtica'nın qüvvəsini sındıraraq İranda azadlığı əbədi surətdə təmin etmiş olarıq.

İndi bizim qarşımızda iki yol var, ya grək məclisdə əksəriyyəti vicuda gətirək və ya gerek öz qüvvəmizlə aldığımızı hifz edək. Əgər istəyələr ki, aldığımızı əl uzadalar onda xalqımız öz gücü ilə istədiklərini alacaqdır.

Mən öz firqəmiz və təşkilatımızın gücünə inanmışam. Bizim firqəmiz məşrutə kötüyü üstündə göyərmiş bir nahaldır. Mən fikir edirəm ki, Azərbaycandan gedən nümayəndələrin hamısı azadixah olacaqlar. Buna heç şübhə yoxdur ki, firqəmiz imanlı adamları namzəd edəcək. Xalqımız artıq düşünüb bilir ki, Azərbaycanlıların mənafe'ini hifz edən yeganə bir qüvvə varsa o da Azərbaycan Demokrat Firqəsidir. Gerek xalqımızın içində ittihad, iman və qardaşlıq olsun. İrtica'ni fikirlərin zamin icrası da bizim birbirlərimizə ədəm e'timad və ədəm ittihadımız olabilsin. Biz gerek var qüvvəmizlə ittihadımızın pozulmasına yol verməyək. Hər o adam ki, Azərbaycanlıların ittihad və ittifaqına zidd olsa, birəhmanə olaraq aradan aparılacaqdır. Bu müvafiqətnamə bizim mübarizəmizin nəticəsində əldə edilbdir. Bununla da

bizim mübarizə tariximizdə yeni bir səhifə açılır. Nehzətimiz aldıklarını burada səbt edir və mübarizəmizin ikinci dövrəsinə qədəm qoyur...

(Azərbaycan» ruznaməsi, ikinci dövrə 5 şənbə 6 tir 1325-ci il, nömrə 236)

Səttarxan Bayraqlı Təbriz şəhər Komitəsinin 7 – ci Hövmə Komitəsində

Firqəmiz öz siyasi həyatında yeni bir dövrəyə ayaq qoyur, firqəmizin tarixində geniş bir dəyişiklik vicuda gəlməkdədir. Bundan sonra daha artıq fədakarlıq və ciddiyyət lazımdır. Dünənə qədər silah və tüfəng ilə hüququmuzun və məramımızın hifzi xüsusundarı çalışırıdık, bundan sonra təbliğət və təşkilatımızı daha artıq möhkəmləndirməklə, daha böyük müvəffəqiyyətlərə nail olabiləcəyik. Firqəmiz 9 aylıq həyatında çox böyük müvəffəqiyyətlər əldə etdi isə də, bundan sonra yolumuzu mətanətlə getməli və aldıklarımızı ciddiyyətlə saxlamalıyıq, bu da firqə üzvlərindən çox fəaliyyət və az təzahürat tələb edir.

Məclisin bugünkü 3-cü ümumi cəlsəsi Tehran ilə aramızda olan mövzū'a həsr edilmişdi. 9 saat müzakirətdən sonra müvafiqətnamə təsdiq olundu. Sonra Pişəvəri Tehrandakı müzakirətlərini Qəvamülsəltənənin Azərbaycan haqqındaki 7 maddəlik e`lamiyyəsini və bizim 32 maddə təkliflərimizi və yer bölgüsünü şərh verərək dedilər ki, topraq və yer əkənindir, gərək kəndlinin haqqı özünə verilsin, o dövlətin maddi və mənəvi yardımını ilə mütərəqqi və müasir üsul ilə əksin, yeri işlətsin, bu yol ilə İran tərəqqi edib nicat tapsın. Bir də qoşun məsələsidir. Xalq azadlığı üçün vicuda gələn qoşun İran azadlığını hifz etəmk üçün pak əfsərlər əli ilə idarə olunmalıdır. Bu qoşun İran azadlığını pozmaq üçün xidmət edə bilənməz. Keçən 1324-cü ilin Şəhrivər ayında balaca bir otaqda biz bu firqəni təşkil verdikdə, bir neçə nəfərdən ibarət idik. Sonra yavaş yavaş qırx nəfərə və daha artığa çatdıq. O zamanlar 12 maddəlik e`lamiyyəmiz də xalisə yerlərin bölünməsi, məktəblərdə ana dilində oxunması və Azərbaycan ayidatının yüzdə 75- nin Azərbaicana məsrəf olunması onun başlıca maddələrindən idi. 9 ay mütəmadi mübarizə nəticəsində istədiklərimizi ələ gətirməyə

müvəffəq olduq. Bundan sonra bütün məktəblərimizdə istərsə ilbtidayı, orta, ali və ya xud darülfununumuzda dərslər ana dilimizdə olacaq.

Topraq məsələsi də bütün İrana şamil olmaq üzrə həll olundu. Bir gün Tehranda məclisdə idim. Məclisin fraksionlarından birində bir nümayəndə təklif etdi ki, yer kəndlilərə havayı verilsin. (Havayı odur ki, ərbab yerində bədbaxt kəndli özü üçün bir koma qayırar)

Bu sırada məclisdə böyük bir hayihuy qopdu, az qaldı o fraksion dağılsın. Xülasə bu sözü təklif edən nümayəndə öz sözünü geri almağa məcbur oldu.

Amma indi İran dövləti özü xalisə yerlərini bütün İranın Azərbaycan ilə həmrəng olması üçün İran kəndlilərinə bölməyə məcbur olmuşdur.

İntixabat mövzusunda da bütün İran qadınları da Azərbaycan qadınları kimi tamam ictimai və siyasi hüquqda bundan sonra kişilər ilə bərabər olacaqlar. Əncümən əyaləti və vilayəti xüsusunda da biz sayır İranlı qardaşlarımız üçün də geniş ilxtiyaratlı əncümənlər təşkil edəcəklərini də tə'min etdik.

15-ci məclis iftitah olunduğu zaman dövlət fəvriyyətlə darülsurayə əyaləti, vilayti və bələdiyyə əncümənlərinin intixabat qanununu məclisə təqdim edəcəyini təhüd eləmişdir.

Azərbaycan xalqının firqəmizin və şəhamətli fədailərimizin yalnız Azərbaycana deyil, bəlkə bütün İrana etdiyi tarixi xidmətlər illər ilə, yüz illər ilə yad ediləcəklərdir.

(Gurultulu Və Sürəkli Alqışlar)

Məşrutəni minlərcə nocavanların qızıl qanları bahasına aldıq isə də 0 məşrutədən İran millətinin mənzuru olan səmərələrdən istifadə edilmədi və yaxud istifadəyə imkan verilmədi.

Bizim qanımızın sel kimi axması ilə açılan darülsura İran millətinin umud ocağı və ədalət evi olması əvəzinə haman darülsura kürsüsünü məşrutəyə zidd olub millətin canını alıb qanını soran xalq cəlladları qırx ill işğal elədillər.

İndi məşrutədə alabilmədiklərimizi almışıq. Əgərçi azadlıq uğrunda, arvatlı, kişili, kiçikli - böyüklü və son nəfərimizə qədər ölməyə, qurban olmağ hazırıdıq, amma 200 nəfərə qədər verdiyimiz qurbanlar müqabilində müvəffəqiyyətimiz çox böyükdür.

Çox qurban vermədən, böyük sərvətlər ortadan getmədən və qardaş qanı tökülmədən bu böyüklükdə müvəffəqiyyətlərə nail olabildik. Bizim istədiyimiz qan tökülmədən, İran millətinin arzularını yerinə yetirmək idi. Oda istədiyimizmiki ələ gəldi.

Bunların hamısı şanlı firqəmizin bəsiyrətlə düzgün apardığı siyasət nəticəsində ələ gələn müvəffəqiyyətlərindəndir.

(gurultulu və şiddətli alqışlar və hurra sədaları).

İndi icazə verin dövlətin 7 maddəlik e`lamiiyəsini və 15 maddəlik zəminəsini oxuyum.

Vəkillərimiz əlli nəfərə yaxın artacaqdır. Dövlət tə`əhhüd edibdir məclis açıldıqda demokrasi üsulunda intixabat qanunu məclisə fəvriyyətlə təqdim etsin.

Əncümənlərin intixabatı qanunu İranın hər tərəfində bizim indiki şəkildə demokrasi üsulu ilə geniş ixtiyaratlı olacaqdır. Buna görə biz çox məsrur və məmnunuq.

Bizim vəzir cəngimiz və xaricə vəzirimiz zətən yox idi. Bizdə xalq qoşunları vizarəti var idi, çünki biz İrandan ayrılmamışdıq, o sözlər xalqı həmişə əsarət altında saxlayıb qanını zəli kimi əmmək istəyən cəllad mürtəcelərin bizə bağladığıları iftira və böhtandan başqa bir şey deyil idi.

Gömrüklərin ayıdatı dövlətidir. Amma Azərbaycan gömrüklərinin ayıdatından üzde 25-i Azərbaycan milli darülfunununa veriləcəkdir. Bu da ayda yüzmindən 120 min tümənə qədər təxmin olunmaqdadır. Özümüz də ildə milyon yarım təxsis etmişik, bu da darülfununumuzun dilplomları Tehran darürulfunun ilə rəsmən bir əyarda olacağı deməkdir.

Gömrüklərin yüzde beşi darültərbiyə, yüzde beşi də şəhərimizin əhalisinin gdişgahı və səyahət məhəlli olan Şah Gölünün abadlığı üçün veriləcəkdir. Bunlar da qırx min tümən miyzanında olar. Bu pullardan əlavə özümüz də Azərbaycanın tamam şəhərlərinin darültərbiyələrinin və şəhərlərinin abadçılığına böyük pullar təxsis etmişik və edəcəyik.

Darültərbiyələrimiz urupa darültərbiyələri kimi tam mə'nasi ilə həqiqi darültərbiyə olmalıdırlar.

Şəhərlərimiz çox tezlikdə gərək abadlaşsınlar. İrtica' yadigarı ulan o köhnə xərabazarlıqlardan bir nişana qallmayacaqdır.

Şah Gölünü urupa yaylaqları tərzində abadlaşdıracağıq. Oranı elə bir hala salacağıq ki, ayrı məmləkətlərdən oraya istirahətə gələnlər olsun.

Orada hərcür istirahət və məşğuliyyət məhəlləri bina ediləcəkdir. Azərbaycanın həryerindəki darültərbiyələrə hələlikdə bir milyon yarım büdcə müəyyən olunmuşdur.

Bundan sonra fədailərimiz, o əziz kəndli balalarımız öz obalarını, yurd -yuvalarını nigahban adi ilə özləri gözləyəcəkdir.

Bundan sonra kəndlilərimizin özləri özlərinə tapşırılaçaqdır. Küll Azərbaycan, və bütün İran kəndliləri bundan sonra irtica' quyruğu olan mənhus jandarm adını bir daha eşitməyəcək və onun şum üzünü bir daha görməyəcəkdir.

Xəmsə məsələsində demək istəyirəm ki, Xəmsəlilər də Azərbaycanlıdan başqa ayı bir xalq deyildirlər, Zəncan da eynən bura kımı olacaq. Qanımız, canımız birdir. Bundan sonra xalq düşmənləri Zülfqarılar, Yəminilər, Səlahdarilər kimi zalımlar Zəncan toprağına ayaq basa bilənməyəcəklərdir və firqəmizin bütün qüvvəsini Zəncanda saxlayacağıq, məclisdə də çalışacağıq Zəncanlı qardaşlarımızın heç bir xüsusda nigaran olmalarına məhəl olmasın. Hər cəhətdən əmin ola bilərlər. İdarə rəysləri ilə əncümən əyaləti hey'ət rəisəsindən bir şurayi əyaləti təşkil tapacaq, Azərbaycanın işlərinə o baxacaqdır.

Bugün İranın hər tərəfində hətta Tehrandə və Tehran mətbu'atında da azadlıq və demokrasi cərəyanları məsruriyyətlə görünməkdədir. Buna görə İranın fəlakətdən nəcat tapmağı ümid olunmaqdadır.

Ma'arifimiz demokrasi proqramı üzəri ilə inkişaf etməlidir. Azərbaycandakı Kürd, Erməni və Asuri kimi əqqəlliyətdəki qardaşlarımız bizim azadlığımızdan eyn hüquq ilə bərxurdar olacaqlar, onlar da öz milli və ictimai işlərində bütün- bütünə azad yaşayıb məktəblərində öz ana dillərində təhsil edəcəklər. Ruznamələri, tiatrları öz dillərində olacaqdır.

Bələdiyyə əncümənləri indi bizim seçdiyimiz kimi qalacaqdır. Dövlət bizim demokrasi üsulu ilə seçdiyimiz kimi bələdiyyə intixabat qanununu məclisə təqdim etdiyində İran vilayətləri və şəhərləri əhalisi o zaman Azərbaycanın, İrana nə qədər böyük xidmət etdiyini biləcəkdir.

Biz gərək məclis  uraya elə adamlar g nd r k ki, qəhrəman fədailərimizin, xalq qo unlarımızın v  f daklar firqəmizin  ekdikl ri zəhmətləri v  m   q tl ri verdikləri qurbanları v  tökülən qanları h d r  getməsin!

Vəkillər Azərbaycan demokrat firq sindən olmalıdır. Bizim n may nd rimiz xalqimizi inandıran, onu sevən, onu m dafis  edən və onun eşqindən can verən adamlar gərək olsunlar.

İ sizl r  gəlincə bug n  qədər 10 min nəfər i siz  i  tapmı ıq. Çox yaxınlarda karxanalarda v  binasına ba ladığımız darülfunun, milli muz , Azərbaycan əyaləti  nc mni v  Azərbaycan bankının inşaat işlərində işləmək üzrə d rd- beş min nəfərə də i  tapılacaqdır.

Biz bu binalar  c n beş milyon t m n h l likd  büdcə tə'yin etmişik. Firqəmiz çox ötən bir  r itd  i  ba ladığı halda çox böyük işlər görmüşdür, məsələn nehzətimizin  nv lində bankda fəqət 4 milyon t m n pul var idi, o sırada dövlət m 'murlarına da d rd milyon t m n verməli idik.

Demək  limiz d  maddi cəhətdən bir  ei yox idi, halbuki, indi demokrat firqəsinin sayəsində təkcə Təbrizdə deyil sayir  h rl rimizd  böyük işlər g rm  k v  g rm kd yik. Bu g n  qədər  h rl rimizd  iyirmi m risxana a mı ıq ki, minə qədər t xtxabları vardır, Azərbaycan Milli məclisi bu g n  qədər 12 milyon t m n ictimai işlərdə işlətmək  c n büdcə təsvib etmişdir. İndi firqəmiz birinci pill ni keçib ikinci pill y  çıxmışdır, bundan sonra daha da mətanət v  b sir tl  qədəm g t rm yimiz lazımdır, t za bir dövrəyə daxil olmuşuq. İndiyə qədər firqəmiz üzvlərinin əlinə tüfəng verirdi, bundan sonra çalışmaq v   h rl rimizi abadla dırmaqdan ötrü, silah yerinə bell- k l ng bir əlimizədə, təcrübə, elm və biligimizi artırmaq  c n kitabda o biri əlimizədə olmalıdır, ta ki, xalqımızı səadətə dođru aparaq.

Biz gərək tərbiyə və elm  c n çalışaq. Yolda, evdə v  hər yanda hamı ilə gərək nəzakət v  tərbiyə ilə rəftar edək. Xalqımızı nəzakət, gözəl əxlaq və yaxşı t rbiy miz ilə cəlb edib səadətə yetirək!

Ya arsın xalqımız! Ya arsın firqəmiz!

(Azərbaycan» ruznaməsi, 2  nbn  10 tir 1325- ci ill şumarə 238 ikinci d vr )

Azərbaycan Demokrat Cavanlarının Birinci Konqresinə Ppeyam

Çox mütəəssifəm ki, mübariz cavanlarımızın birinci konqresində məriz olduğuma görə şirkət edə bilənmədim. Bununla öz səmimi təbrikatımı konqreyə göndrməklə onun müvəffəqiyyətinə ürəkdən əlaqəmənd olduğumu bildirmək istədim.

Demokrat cavanların qarşısında duran vəzifə olduqca ağır, olduqca ciddidir. Firqəmiz on aylıq şədid mübarizə nəticəsində böyük müvəffəqiyyətlərə nail olmuş, xalqımızı təşkil etmiş və dəməokratik nehzətimizin bütün İrana yayılmasına yol açmışdır.

Cavanlar isə kəsb edilən müvəffəqiyyətləri var quvvələri ilə müdafiə edərək gləcək nəslimizin səadətini təkml etəməlidirlər. Dəməokratik cavanlar təşkilatı siyasi bilik ilə bərabər ümumu tə'lim və tərbiyə işinə artıq dərəcə diqqət və e'tina etməlidirlər. Ma'arifsiz və mə'lumatsız bir millət bugünkü dünyada səadətmənd olabilməz. Sonra da siyasi hədəf və siyasi düşüncə məs'ələsi meydana çıxır. Hər bir cavan Azərbaycanlı gərək hara gedəcəyini bilsin. O bilsin ki, nə üçün mübarizə edir. Kor korana hərəkət edən bir cəm'iyyət axırda heç bir yana çıxa bilməz və səhralarda sərgərdan olub qalar.

Bizim hədəfimiz isə əvvəl Azərbaycan xalqının azadlığını tə'min edib sonra bütün İranda demokrası rejimini bərpa etməklə İranlıların hamısını irtica' boyunduruğu altından nicat verməkdir.

Cavanlar bizim gələcəyimizdir. Onlara biz həmişə ümid gözü ilə baxırıq. Əgər onların tərbiyəsi düzgün yol ilə gedirsə biz hamımız xoşbəxt olarıq, əgər xüdanəkərdə onlar yanlış yola düşsələr onda bütün xalqın zəhmətləri hədəf gedəcəkdir.

Mən cavanlarımızın az bir zamanda böyük müvəffəqiyyətlərə xüsusən birinci konqresnin təşkil edilməsinə müvəffəq olmalarını falinik tutub ümidvaram onlar hava və həvəsi kənara qoyub düzgün yol ilə xalqımıza rəhbərlik edəcəklər və bu yolda daha böyük müvəffəqiyyətlər qazanacaqlar.

Yaşasın cavan nəslimizə rəhbərlik eləyən demokrat cavanlar təşkilatı!

Yaşasın xalqımızın azadlığını tə'min edən firqəmiz!

Yaşasın qəhrəman xalqımızı ağışunda pərvəriş verən şanlı anamız- Azərbaycan!

Yaşasın Azərbaycan qəhrəmanlarının zurbazusu sayəsində irtica' boyunduruğaltından nicat tapan İran və İranlılar!

(Azərbaycan» ruznaməsi 1şənbə 6 tir 1325-ci ill şumarə 242 ikinci dövrə)

Firqəmizin Birinci İldönümü Bayramı Münasibətilə Dövlət Teatrı Salonunda

Mən bu bairamı əvvələn öz tərəfimdən və firqə tərəfindən təbrik edirəm

12 Şəhrivər mənim nəzərimcə çox tez keçdi, mənim yadımdadır ki, keçən 12 Şəhrivərdə haman bu salonda aqayi doktor Orənginin istisna icazəsilə eləyəbilmişdik birinci dəfə olaraq bütün təbəqətdən bu salona yığıb və firqəmizin məqsədini xalqa e'lan edək.

Biz istədiklərimizi xalqa dedik. Bu e'lamıyyənin nəvaqisini onlardan soruşduq və xahiş etdik ki, əgər e'lamıyyə də islah etməli bir şey varsa onu desinlər ta biz düzəldib müntəşir edək.

Mən o zaman haman bu salonda İran nəqşəsini təşərih etdim və bizim islahat və azadlığımızın İran mühiti içində olmağını qeyd etdim, indi bir ildir ki, bizim firqəmizin tə'sisindən keçir və bu bir il içində dünyaya sabit olub ki, bizim nehzətimiz tək Azərbaycanı islah etməkdən ötrü deyil bəlkə, bütün İranda istiqlaliyyətin tə'minindən ötrü idi.

İndi bizim düşmənlərimiz verdiklərimiz imtahanlara baxmayaraq bizi təcziyə edən adlandırırılar və bizi İran azadlığının düşməni hesab edirlər.

Biz bir tərəfdən xoşbəxtik, çünkü, bu adamlar İran xalqının düşmənləri və onları əsarətdə saxlayan adamlardılar və bu adamların işləri bütün dünyaya aydındır ki, bunlar bu sözləri deyəndə bütün xalq bilir ki, bu adamlar həmişə öz mənfəətlri üçün höhmət dedikləri kimi bu sözləri də iftira deyirlər. Ləndən radiosu bizim nümayəndələrimiz Tehran dövləti ilə danışıq apardığı vaxtda bizim dilimizcə radioda pəxş edibdir ki, guya biz İrandan ayrılmaq

istəyirik, Dehli radiosı da bu sözü təkrar edib. Tehranda nəşr olunan «Ettela'at» ruznaməsi və sayır ruznamələr də bu sözü ab- tab ilə dərc ediblər.

Bizim xoşbəxtliyimiz buradadır ki, bütün İran xalqı bilir ki, bu cür adamlar haradan ilham alırlar və biganələr bu cür şeyiələr yayırlar ki, Xuzıstanı işğal etməyə söz olmasın. Biz də deyirik: «it hürər kərvan keçər».

Bizim gördüyümüz işlərin sayı çoxdur, hələ dünən iki böyük müəssisə iftıtah etmişik: Birisi mamalıq fakultəsidir, o birisi də İranda nəziri olmayan milli orkestrin açılışdır. Bunlar söz deyil əməldir və həmişə də əməl sözdən qüvvətli olar.

Bizim gördüyümüz işlərin əsası firqəmizdir, o vaxt firqə mühiti hesaba aldı. Biz xalqın ehtiyacların düşünərək 12 Şəhrivər e`lamiyyəsin yazıb intışar verdik. Biz fikir etdik ki, xalqa dayanmalıyıq. Çünkü mən bilirdim ki, hər bir firqə tək özbaşına iş görəbilməz, xalqı gərək dalınca aparsın. Xalq ona inansın. Biz on iki Şəhrivər e`lamiyyəsin yazıb 12 maddədən ibarət olan süarlarımızı meydana atdıq, İran və Azərbaycan vəz`iyyətin təşərih etdik, orada böyük məs`ələ Azərbaycanın daxili muxtariyyət məs`ələsidir. Fikir edirdik əgər Azərbaicanın muxtariyyəti olmasa xalqın ehtiyacların tə`min edə bilmərik. Fəqət xalq hökümıti xalqın ehtiyacların tə`min edəbilər.

Bir də Azərbaycanın milliyyət məs`ələsidir, bu məs`ələ taza bir məs`ələ deyildir. Hətta əgər məşrutə tarixinə baxsaq, məşrutə fərmanı və telqraflar Azərbaycan millətinin adına verildi, lakin onu sürtüb aradan aparmışlar, bunu aradan apararı iki qüvvə idi. Fars mütəəssibləri fikir edirdilər Azərbaycan xalqı özün idarə edərsə onların hakimiyyətinə xələl varid olacaqdır. Ona görə də istədilər ki, xalqın fikirini boğsunlar.

Azərbaycanda olan mürtəcə`lər hərəksdən artıq bizim əleyhimizə çıxırdılar. Çünkü onlar qorxurdolar ki, daha xalqın müqəddəratı onların əlindən çıxsın. Onagörə bizi təcziyəçi adlandırırđılar. Bir surətdə ki, biz İranı təcziyə etmək istəmirdik. Əgər bizim daxili muxtariyyətimiz olsaydı İranın mərkəziyyəti möhkəmləşərđi. Bizim e`lamiyyəimizin əsasını təşkil edən İranın istiqlaliyyətidir.

Məşrutəni Azərbaycan xalqı alan zaman mürtəcə`lər deyirdilər ki, Azərbaycan cumhuriyyət təşkil vermək istəyir. O vaxt Tehran qorxurdu, həqiqətdə isə məşrutəni alan Azərbaycan xalqı oldu.

O zamanın əyaləti əncümnə indiki əyaləti əncüməninə bənzəmirdi. Onda mərkəzi hökumət əncümən əyalətidən qorxurdu. O zaman qanun əsasını Təbrizə göndərmişdilər ki, Azərbaycan xalqı təsdiq etsin.

Uç dörd nəfərdən artıq olmayan xainlər bizim nehzətimizi boğmaq istəyirdi. Azərbaycan xalqının dilini inkar etməyə çalışırdı.

Halbuki, Azərbaycan xalqının dili və ədəbiyyatı vardır. Dil məsələsi böyük məsələdir. Bunu almaq və mürtəcə'lər ilə mübarizə etmək şəhamət istəyirdi, biz o şəhaməti göstərdik və qorxmadıq. (gurultulu alqışlar)

Bu bir siyasi məsələ idi. Əvvəl dəfə Tehran bunun mənasını başa düşürdü. Ümumi danışıqlar və sözlər kimi bilirdi. O fikir edirdi ki, bu e`lamıyyə və telqraflar qabaqkı kimi söz halında qalacaq, bunlara cavab vermək istəmirdilər. Deyirdilər bunların muəllifləri məchul adamlardır.

Tehran bizim əncümən əyaləti məsələsini aradan getmiş bir qanun hesab edirdi. Biz bu ügün onu rəsmi surətdə almağa müvəffəq olmuşuq.

İkinci məsələ dil məsələsi idi. Bu məsələ bizim üçün ölüm dirim məsələsidir.

Dil məsələsi ilə eləyə bilərdik xalqı öz ətrafımıza toplayaq. Ona görə dil məsələsini birinci dəfə ortaya qoyduq. Çalışdıq ki, uşaqlarımızı yad dildən qurtaraq və o tarixçilərə ki, bizim dilimizi aradan aparırdılar və deyirdilər ki, bunların dili yoxdur, bunların dili Fars dilinin şö'bəsidir, biz isbat etdik ki, bizim dilimiz müstəqil bir dildir.

Azərbaycan dili Fars dilinin şö'bəsi deyil, məxsus bir dildir. Bu dili danmaq həqiqəti danmaq kimidir. Bizim içimizdə bir iddə adamlar vardır ki, özü Fars dili bilməz, deyəndə deyir ki, mənim dilim Fars dilidir.

Mən demirəm ki Fars dili pis dildir. Lakin mənim dilim Azərbaycan dilidir. Öz dilini danan Azərbaycanlı xain deyildir nə dir?

Bizim özümüz üçün iftixaratımız vardır. Biz bütün töhmət deyənlər ilə mübarizə edib və onları həmişəlik məğlub etdik. Biz Tehran ilə danışıqda müvəffəq olduq ki, bütün orta və hətta ali məktəblərdə və idarələrdə Azərbaycan dili ilə yazılsın.

Biz böyük iş görmüşük. İllər boyu kök salan qara təbliğatın üstünə qırmızı xətt çəkmişik.

Bizim dilimizi nehzətdən qabaq o qədər məhdud etmişdilər ki, teatrlar da Fars dilində aparılırdı. Ona görə də xalq teatra rəğbət etmirdi.

Xalq indi musiqi və teatra çox rəğbət edir. Çünkü indi öz dilində eşidir.

Bizim böyük inqilabı hərəkatımız xalqı cəlb edirdi. Bizim nehzətimizin milli xasiyyətindən birisi dil məs'ələsi idi. Bizim nehzətimiz dil vasitəsi ilə dünyada nüfuz və şöhrətə malik ola bildi. Dünya bildi ki, 5 milyonluq bir xalq var ki, öz dilində yazıb oxuyur. Bunu isbat etmək qəhrəmanlıqdır. İndi dünyanın məzlum millətləri bizə təhsin edirlər və bizə nicat verən bir millət kimi baxırlar. İndi sülh konfransına gələn təkcə yaxın şərqdən deyil, bəlkə Əlcəzayir və Tunisdən gələn mətbu'at nümayəndələri də bizim nümayəndələrimizə demişlər ki, onlar bizim böyük işimizi təhsin edirlər. Biz indi hərəcür güzəşt etsək də dil məs'ələsində güzəştə keçmərik. Siyasi mübarizə də dalı qabaq getmək olar. Lakin əsas səngəralədən verilsə məğlub olmaq olar. Bizim də dil məs'ələmiz əsas bir məs'ələdir. Buna sərəsəri baxmaq olmaz. Müraciətnaməmizədə irəli sürdüyümüz məs'ələlərdən birisi də topraq məs'ələsidir. Biz sə'y etdik ki, tezliklə xalisə yerləri bölək. İndiyə kimi İranın əksəriyyətini təşkil verən kəndlidir. Məşrutə qanunundan istifadə etməyib, maliklər rə'yyətlərin rə'yi ilə vəkil olurdular. Lakin məclisdə onların əleyhinə danışırdılar. Hətta kəndliyə kiçik bir külbə belə vermək istəmirdilər. Bu nehzətdə onlara göstərdik ki, kəndlinin evi yox, bəlkə xalisə yerlərin hamısı onların gərək olsun. Biz bu nehzətdə kəndliləri jandarmların əlindən qurtardıq. Məşrutə inqilabı kəndli üçün heç bir şey ala bilməmişdi, biz onların haqqını aldıq.

Məşrutə qanununda hamı qanunun müqabilində müsavidir. Biz Ona əməl etdik. Ərbab ki, kənddə hakim mütləq idi onun ixtiyaratın məhdud etdik. Jandarmlar ki, ərbabla birlikdə kəndlilərə zülüm edirdilər onları da aradan apardıq. Bizim nehzətimiz kəndlilərin vəz'iyətini hər cəhətdən tə'min etdi.

12 Şəhrivər e`lamiyyəsinin mühüm maddələrindən birisi də dərəbəylik üsulunu aradan qaldırmaq idi.

Bizim 12 Şəhrivər süarlarımızın əsərində idi ki, bütün xalq firqəmizin ətrafına toplandı. Biz 12 Şəhrivər e`lamiyyəsinə müntəşir edndə onu 48 nəfər imza etmiş idi. Hətta onlardan bir parası da bə'zi bahanalara görə dalı çəkildilər. Lakin 12 Şəhrivər e`lamiyyəsi nəşr olunduqdan sonra bizim on min firqə üzvümüz oldu və hizb Tudə və Kargərlər təşkilatı bizə mülhəqq oldular. Bir aydan sonra biz konqremizi təşkil verdik və bu konqre ni yaxşı idarə etdik. Konqre

təşkil olanda firqə üzvlərinin sayı yüzminə balıq idi. Bu konqradə bizə 300 sual verdilər. Firqə onların ətrafında müzakirə etdi.

O zaman biz bir tərəfdən azadixahları cəzb edib, bir tərəfdən də dediklərimizi həyata keçirirdik. Bizim bir iftixarımız da bu idi ki, o zaman içərimizədə xain adamlar tapılmadı. Bizim hər işimiz nəqşə üzərində idi. Hətta 21Azər qiyamımız da nəqşə üstə idi. Bir para adamlar da fikir edirdilər ki, biz iş görmürük. O zaman biz ciddiyyət edirdik ki, milli məclisimiz Ləndən konfransından qabaq olsun və elə də Ləndən konfransından qabaq milli hökumətin tə'sisini e'lan etdik. Sonra biz 700 nəfərdən ibarət böyük bir xalq konqrası təşkil verdik. Bu konqradə milli məclis və milli hökumətimizin binasını qoyduq. Beləliklə böyük nehzətimiz müəyyən nətiycəyə çatmış oldu.

Biz məclis intixabatında qadınlara seçib seçilmək haqqı verməklə böyük qədəm götürdük. Biz Tehran ilə danışıqda da şərt etdik ki, bu qanunu layihə surətində məclisə versin və təsdiq olunsun.

Biz cavanların intixabat hüququnu 27 yaşından 21 yaşına tənəzzül verdik və qanun keçirdik ki, Azərbaycanın məclisdə 42 nümayəndəsi olsun. Bizim iftixar etməli işlərimizdən birisi də əmniyyəti hifz etmək idi. Bu dünyada görünməyən bir işdir. Sonra şəhərlərin abadlığına başladığımız və xarubənin qiymətini aşağı gətirdik. Bu işlərimizin nəticəsində bütün xalq bizə tərəffdar oldular. Əgər verdiyimiz vədələri əməli etməsə idik heç kəs bizim firqəmizin ətrafına toplanmazdı. İndi başımız ucadır. Dediklərimizə əməl etmişik. Ona görə xalq bizə inanır və e'timad edir.(alqışlar)

Möhtərəm məsləkdaşlar! Bizim vəzifələrimiz qurtarmayıb biz gərək indi xalqın sə'adətini daha artıq tə'min edək və xalqı fəlakətdən qurtaraq. Çünkü onda deyirdik bizim əlimizədə qüdrət yoxdur. Amma indi ki, bizim əlimizədə qüdrət var, gərək xalqın sə'adətini və xoşbəxtliyini tə'min edək. Burada gərək bir şeyi də fikirimizdən çıxarmayaq ki, bizim nehzətimiz də Tehrandə olan bə'zi azadixah olan ruznamələr məsələn Rəhbər, İran ma, Zəfər və sayırları əvəzsiz olaraq bizə kömək edirdilər.

Demək onlar, bizim nehzətimizin ikinci sütünü idilər. İndi gərək biz onlardan təşəkkür və qədirdanlıq edək və onları düşündürək ki, bizim xalqımız haqşünaş bir xalqdır, hər kimsə onun mənəfəti yolunda bir qədəm götürərsə o, onun əvəzində on qədəm götürər. Hər kəs də onun ziddinə iqdəm edərsə xalq ona nifrət göstərər və onu aradan aparmağa çalışar.

İndi bizim qabağımızda iki şüar durur: birisi aldığımız azadlığı qanunu şəkilə salmaq və təşkilatlarımızı genişləndirmək!

İkinci şüarımız azadlıq və demokrasiyayı bütün İranda həyata keçirmək!

(Azərbaycan» ruznaməsi 5 şənbə 13 Şəhriyər 1325-ci il şumarə 1 (290) ikinci dövrə)

Şir u Xurşid Teatrının Salonunda

Təqribən il yarım bundan əvvəl bu salonda İranın bu müharibədən salım çıxıb öz istiqlalını hişf edəbiləcəyini dəlillərlə isbat etmişdim. İndi də o əqidəm baqıdır. Bu xüsusda bir söz ola bilməz. Çünkü dünyanın ən böyük simaları bu xüsusda İran millətlərinə tə'min vermişlər.

Əslən istiqlal mövzuu qabil bəhs bir mövzu deildir. Kimsə onu inkar etmək istəmir. Sabıq demokrat firqəsinin rəhbərlərindən mərhum Müsavat bizə istiqlal sözünü ortaya atmamağı tövsiyə edirdi və deyirdi ki, bu məs'ələ məşkül və qabil bəhs olduğu vaxt mörvid bəhs olabılır. İran istiqlalı hətmi və qeyriqabil bəhs mövzulardandır.

Mən bu məs'ələni məxsusən irəli çəkdim ki, firqəmizin aydın və aşıkar olan süarları müğrizlər tərəfindən suitə'bir olunmasın.

Burada aqayi Pişəvəri havada İran xəritəsini tərsim edərək əlavə edir: Mən açıq deyirəm bizim sözüümüz və tələbatımız bu nəqşədən xaricdə deyildir. Biz İran sərhədi daxilində danışıq. Bir dəfə hamı bunu nəzərdə tutursa danışıq anlamaq üçün asan olacaqdır.

Bu məclis mənim ikinci müfəssəl nitqimi xatirə gətirə bilər. O gün mən 16 min Azərbaycanlı tərəfindən məclisə intixab olunmuşdum. Ola bilsin o nitqi eşidənlərdən burada bir çoxları hazırdır. Mən o gün məmləkətin vəz'iyətini nəzərə alıb dedim bir vəkil vasitəsi ilə məmləkəti fəlakətdən qorumaq olmaz. O gün mən çox mütəəssir idim. Zira sadə bir kargər böyük şövq və tə'ssir ilə mənim çiyimədən öpüb «Get səni allaha tapışdır. Bəlkə bizim dərdlərimizə çarə edə biləsən» demişdi. Mən bilirdim məmləkətin məxsusən Tehranın hazırkı şəraiti durduqca mən o kişinin arzusunu əncam verməyə müvəffəq ola bilməyəcəyəm. Ona

görə mən bu gün xalqa müraciət edib kömək istədim və dedim: Vəkil tək başına heç bir iş görəbilməz: Xalq özü əl- ələ verib öz dərdlərinə çarə tapəmalıdırlar.

Tehrana gedib məclisə varid olduqdan sonra yə's və naümidliyim şiddətləndi. Orada minlərlə telqraflar və təzəllüm əriyələrinin cavabsız qaldığını gördüm: Şövq və həvəs ilə təşkilinə çalışdığımız Azadi fraksiyonuna varid olan şəxslərin çox kiçik və qərəzəmiz məqsədlər dalınca getdiklərini seyr etdim. Bütün məclis və dövlət təşkilatının beş uç muğrız oğru, yalançı və hoqqabaz mürtəcə'lər əlində alət olduğunu bir daha təcrübədə anlamağa müvəffəq oldüm.

Bu müşahidat mənim ruhumda böyük tə'sir bağışladı. Bilirdim məclis kürsülərini qəsb edən xainlərlə mənim suyum bir arxa getmiyəcək və hiss edirdim ki, bu yol kəsənlər dəstəsi mənim aralarına girməyimə asanlıq ilə razı olmayacaqlar. Ona görə fürsətdən istifadə edib sözlərimi dedim. Məni 16 min rə'y ilə intixab edib məclisə göndərən Azərbaycan xalqının ehtiyaclarını sayıb söylədim. Sözlərimi böyük bir diqqət və dərin bir sükut ilə eşidib təsdiq etdilər. Lakin təsdiqlər xəyanətlərini gizlətmək üçün qara bir pərdədən başqa bir şey deyildi. Fürsət əllərinə düşən kimi də «Bu Azərbaycanlı rahat oturan adama bənzəməyir bunu buradan uzaqlaşdırmaq lazımdır» deyib e'tibarnaməmlə tülkülə yaraşan alçaqlıq ilə müxalifət etdilər.

Bununla belə mə'yus olmayıb Cibheyi Azadi ətrafına toplanan azadixahların köməyi ilə mübarizəyə başladım. Əfsus ki, hərərətli məqalələr, şiddətli cümlələrimiz tə'sirsiz və cavabsız qaldı. Tehran təkən yedi amma irtica'a doğru, amma xalqların hüququnu ayaqlar altında payəmal etməyə doğru.

Vəz'iyət biləxərə elə bir ağır hal aldı ki, artıq Tehrandan oturub məqalə yazmaqdan ya nitq etməkdən bir nəticə olabilməyəcəyini yəqin etdim. Naçar bir il bundan əvvəl təbrizdə uzun uzadı bəhs etdiyimiz məs'ələ ətrafında düşünməyə başladım.

Bu çox sadə bir tədbir idi. Mənim Təbriz məsləkdaşlarımdan çoxusu Tehrandan bir iş çıxmayacağını irəli çəkib dedilər: Azərbaycandan başlamalı, buranı əvvəl islah etməli, Azərbaycan xalqının öz gücü ilə burada milli hökumət vicuda gətirəməliyik. Tehran, irtica'ın başı, istibdadın mərkəzidir. O, ətrafda baş qalldıran bütün hərəkətlərə müxalifdir. Birinci növbədə oradan göz yumub müstəqimən burada iş görməliyik.

Bu fikrərin həqiqəti o vaxt nəzərimdə daha aşkar bir surətdə cüvə etdi ki, dövlətin məsul mə'murları ilə Azərbaycan xalqının təzəllüm və dadxahlıq telqrafları haqqında müzakirə etdim

Məsələn Bəyat dedi, mən radio vasitəsi ilə müraciət etmişəm artıq xalq ərizə və telqraf vasitəsi ilə özünə zəhmət verməməlidir. Başqaları daha acı, daha şədidd cavab verdilər.

Sədr dedi, bir telqraf olmasın, min telqraf olsun mən bu kimi boş sözlərə cavab belə verməyəcəyəm.

Bu sözlərin ayri cavabı ola bilməzdi. Gərək xalqa müraciət etmək. Xalqın yumuruğunun gücü ilə azadlığı tə'min etmək! Bu süarla mən Təbriz azadixahlarının təklifi üzrə Tehrandan Azərbaycana hərəkət etdim.

Burada yaxın məsləkdaşlarım ilə bir daha ciddi surətdə İranın və Azərbaycanın daxili xarici vəz'iyətini təcziyə və təhlil etdikdən sonra bu böyük fikiri əməli etmək üçün böyük müstəqil bir firqə yaratmaq lüzumunu anladıq.

Bu firqə dünyanın tə'qib edib, anlayıb tanıdığı demokrat ünvanının altında olmalı idi. Biz də ünvanı qəbul edib xalqı onun ətrafına toplanmağa də'vət etmək məqsədi ilə keçən düşünəbə günü böyük bir müraciətnamə intişar verdik.

Bu müraciətnamə Azərbaycan xalqının uzun müddətdən bəri hiss etdiyi ehtiyaclar uğrunda mübarizə etdiyi haqq və ixtiyar üzərində yazılmışdır.

Biz Azərbaycan xalqının azadlıq yolunda apardığı mübarizə tarixini unuda bilmərik. Tehəran irtica'i Azərbaycana böyük zərbələr vurmuşdur. Biz orada kök salmış istibdad rejimindən heç bir umud gözləyə bilmərik. Tehran Azərbaycanın həmişə fişar altında qalmasına çalışmışdır. Orada hökümət sürən xain ünsürlər bizim başçılarımızı məhv və nabud edib milli ğururumuzu sindirmaqdan bir an belə sərfnəzər etməmişlər.

Azərbaycan xalqının böyük sərdarı Səttarxanın xainanə bir surətdə Tehrana çəkilib öldürülməsi hənz unudulmamışdır.

Müstəbiddlər Səttarxana müdaxilə etməyi böyük bir günah hesab edib onu Ətabək Bağında mühasirəyə saldıqları günlərdə Tehranın küçə, xiyaban və evlərinə belə Bəxtiyarı

tüfəngçilərinin əlilə xalqın malı, canı və namusu tapdalanırdı. Mərkəz isə onları tənbeh etmək əvəzində xanlarını vizarət və sədarətə mənsub edirdi.

Tehran həmişə Azərbaycan adından vəhşət edib o adı ağzına alanlarla biyrəhmanə rəftar etmişdir. Buna Sərdar Millidən sonra Azərbaycanın iftixarı olan mərhum Şeyx Məhəmməd Xiyabanı haqqında gördükləri haqsızlıqları şahid göstərmək olar.

Mən şəxsən onun qatılı Hacı Müxbirülsəltənənin e'tibarı təsvib olan gun məclisdə bir ruznamə müxbiri siftilə hazır idim. O gün İran azadixahlarının qeyrətli nümayəndəsi mərhum Süleyman Mirza bu alçaq xayinin e'tibarnaməsi əleyhinə e'tiraz etdi. O çox hərəratli bir surətdə mərhum Şeyxin İran azadlığı yolunda göstərdiyi fədakarlıqları sayıb söylədi və Hacı Müxbirülsəltənə utanmadı, tiribun dalına gedib dedi: «Doğrudur mən onu öldürdüm lakin, bu böyük bir xidmət dir. Çünkü Xiyabanı məmləkətə xəyanət edirdi».

Azərbaycan qəhrəmanlarının qanı ilə qurulan Məclis Şura bu cəlladın e'tibarnaməsini qəbul edib millət nümayəndəsi adlandırdı. Sonra da bu xayın Rizaxan əmriylə on sənədən artıq İran dövlətinin rəisi oldu. Bu onun elədiyi xəyanətinə padaş və zəhmət haqqı idi.

Tehran bu işi görməklə Azərbaycan naminə danışmağı böyük bir xəyanət hesab etdiyini sübuta yetirdi. Şeyxi çox gözəl tanıyırsız, çoxlarınız onun mə'nalı nıtlqlərini eşitməyə müvəffəq olmuşsuz. Mən sizdən soruşuram o İrana hansı xəyanti rəva görmüşdü?

Mən o vaxt «Həqiqət» ruznaməsində bir Azərbaycanlı kimi məclisin bu xainanə hərəkatinə şədiddə bir surətdə e'tiraz edib «Sizin xain adlandırdığınız məzarlar qarşısında tə'zim etməyi biz iftixar bilirik», kimi cəsuranə ibarət yazmaqla içərimdə şö'lələnməkdə olan milliyyət hissini təskin etməyə çalışdım.

Əcəba! Şeyxin xəyanəti və günahı Azərbaycanlı adı daşımaqdan başqa nə olabilərdi?

Mərhum Mirza Kuçuk Xanın Tehran haqqında çox acı bir sözü xatırıma gəldi. O deyirdi: «Tehran abad olmaq üçün bütün İran bərbad edilmişdi. İran abad olmaq üçün Tehranı bərbad etmək lazımdır». Mən bu sözü təsdiq edib Tehranı dağıdıb ortadan qaldırmağı tövsiyə etmirəm. Lakin bu sözdə bir doğruluq vardır ki, o da Tehranın xaricdə baş qaldıran azadlıq hərəkatları onların meydana sürdüğü böyük siymaları əleyhinə apardığı cəlladanə siyasətdən ibarətdir.

Həmin Mirza Kuçik Xanın özü də çox vəhşiyana bir surətdə öldürülüb onun başı İran azadlığının gəddar düşməni olan Rizaxana töhfə göndərildi.

Azərbaycanın xalq və qəhrəman oğullarından Xorasanda qiyam edən mərhum Kolonel Məhəmməd Təqi Xan ilə də bu cinayəti işlətməkdən sərfənzər etmədilər.

Bunların hamısı göstərir ki, Tehranda kök salmış irtica' və istibdad qüvvəsi xaricdə vicuda gələn azadlıq hərəkatlarını yatırmaq işində heç bir cinayətdən geri dormayacaqdır.

Bu cinayətlərə xatimə vermək üçün oranın qüdrətini məhəlli və milli ixtiyarlar vasitəsi ilə sındırmaq lazım gəlir.

Bu işdə Azərbaycan həmişə olduğu kimi indi də pişqədəm olmalıdır. Tehrandan azadlıq ummaq böyük iştibahdır. Orada azadlıq mübarizəsi aparən dəstələrin əl qolları bağlanmışdır.

Təbi'idir, Rizaxan yıxılan gün biz istədiyimiz milli hökuməti vicuda gətirə bilməzdik. O vaxt inqilabdan bəhs edənlərin cavabında mən «Ajir» ruznaməsində bu işin qeyri mümkün olduğunu isbata çalışmışdım. O gün milli hərəkat və inqilab cərəyanını idarə etməyə qadir bir siyasi firqə yox idi. Rəhbərsiz inqilab nəticə verə bilməzdi. Amma indi vəz'iyət tamamilə dəyişmiş uç ill yarımliq mübarizədə təza qüvvələr və möhkəm siyasi cəm'iyətlər meydana çıxmışdır.

İndi mən inqilabdan bəhs etmək və onu ortaya sürmək fikirəndə deyiləm. Mən istəyirəm deyim ki, bu gün xalqımız əgər öz haqq və ixtiyarını almağa iqdam edərsə onu əməli etmək imkanı vardır.

Mərkəzi işğal etmiş istibdad hökuməti özünün ləyaqətsizliyin artıq isbat etmişdir. Məclis Şuradan heç ümid gözləmək olmaz. Orada yer tutan müstəbidlər sənədən artıqdır ki, sadə bir qanun keçirməyə müvəffəq olmamışlar.

Məşrutə və milli hökumətin vicuda gəlməsi birinci növbədə məmləkətin büdcəsini yə'ni dəxl - xərcini tə'yin etməkdən ibarətdir.

Fəransanın inqilabı kimi bizim məşrutə inqilabı da bu məs'ələni həyata keçirmək yolunda vicuda gəlmişdir.

Bizim ondördüncü məclisimiz isə bu məs'ələni həll etməyə qadir olmamışdır. İndi alınan maliyyatlar və sərf edilən pulların hamısı qeyri qanunu və oğurluq hesab olunur.

Mənim vətənpərəst tanıdığım əşxasdan biri deyirdi ki, sən nitqlərinin birində qanuna ehtiram edib ona tabe` olmaqdan bəhs etmişdin.

Mən bunu inkar etmirəm. Qanun möhtərəmdir. Qanunsuz bir ölkədə ədalət, əmniyyət, insaniyyət ola bilməz. Vəli qanun hər iki tərəfdən möhtərəm tutulmalıdır.

Fəransa inqilabının böyük mütəfəkkiri Jan Jak Ruso özünün məşhur əsrlərinin birində belə deyir: «Peyman iki tərəfli olmalıdır, o, bir tərəfdən pozulsa, ikinci tərəf onu saxlamağa məcbur deyildir».

Rusonun nəzərində qanunlar xalq ilə dövlət arasında mütəqabil qərardan başqa bir şey deyildir. İndi bizim hökumətimizin başında duranlar və məclisimizin əksəriyyətini təşkil edənlər özlərinin qoyduqları qanunlar və yazdıqları qəraradları pozub ayaq altına salmışlar. Ona görə biz o qanunları ləğv edilmiş hesab etməyə məcburuq.

Bundan əlavə onlar həmişə qanunu özləri üçün bir aləti məl`əbə qərar vermişlər. Hər vaxt azadlığı məhv etmək xalqın haqq və ixtiyarını ayaqlamaq lazımsə, onları meydana çəkib istifadə etməyə çalışırlar. Xalqın nəf'inə lazım olan qanunlar isə yaddan çıxarılib arşivlərə verilmişdir.

Dostlarımdan biri Yəzdlilərin bir məsəlin yazmışdı: Güya Yəzd şəhərində yalançı bir rövzəxan varmış ki, mənberə çıxdıqda qəşş edib arvatların üzərinə düşərmiş. Yəzdlilərdən biri axırda cana doyub demişdi: «Axund, mən nemiyyədənəm həmişə betərəfə bibi çəra qəşş mikoni?»

İndi bizim dövlət adamlarımızda qəşş edndə həmişə bibinin üstünə düşürlər. Yə`ni həmişə zalımanə qanunları meydana çıxarırlar. Adılanə qanunlardan heç bir əsər görmürük.

Biz Azərbaycanlılar qanunların əsasını və rişəsini böyük qurbanlıqlar bahasına almışıq. Mərkəzi hökuməti özlərinin ata - babadan qalma irsi hesab edən xainlər onu əmələ silib, süpürüb gizlətmışlər. Bizim haqq və ixtiyarımızı tə`min edən əyalət və vilayət əncümənləri qanunundan çox ildir bir əsər yoxdur. Mənə qanundan danışan ağadan buna cavab istərdim. Onun boş boğazlıqdan başqa bir hərbəsi olabilməz.

Biz həqiqəti açıq - aydın bir surətdə xalqa göstərəməliyik. Bizim meydana atdığımız şüarların əsasını da qanun təşkil edir.

Biz millətlərin və xalqların ixtiyarını tə'min etmiş qanun əsasını diriltəmk yolunda mübarizəyə başlamışıq. Qanun əsası, əyalət və vilayət əncüməni olmasa quru mə'nasız bir kağızdan ibarət ola bilər.

Qanuna ehtiram edib onu müqəddəs saydığımız üçündür ki, biz birinci növbədə ən böyük, ən əsas qanun - yə'ni əncümən əyaləti məs'ələsini həyata keçirmək istəyirik.

Mən bu sözləri fəqət indi burada deməyə başlamamışam. Bir neçə gün fürsətdən istifadə edib hazır olduğum Məclis Şurayı Milli də bundan daha şədid bir ləhn ilə çıxış edib nümayəndə adı daşıyan yalançı pəhləvanlardan bu xususta ciddi iş tələb etmişdim. Halbuki, onların bir qədəm belə xalqa doğru gəlmələrinə ümidim yox idi.

Dediyim kimi içərimizdə fars məsəli mocibincə «aşdan isti kasalar» (kaseyi əz aş dağtər) adamlar az deyildir. Dünən onlardan biri mənə irad edirdi ki, «yənə yazırsız Azərbaycana dövlət tərəfindən əhəmmiyyət verilmir, yənə deyirsiz Azərbaycandan alınan vergilər ora məsrəf olunan büdcədən çoxdur. Azərbaycan Tehrana elə bir böyük vergi vermir, biz gərək Tehrandan təşəkkür edək ki, bizə çox yaxşı baxır. Əgər Tehran olmasa biz acımızdan ölərik».

Bu adamın ağına mənim şübhəm yoxdur. Lakin ləcbazlıq və höccət ilə öz yalan və müğrizanə sözlərini xaqa təhəmil etmək görürsüz insanı nələ deməyə vadar edir?

Bu naxələf adama mən dedim: Aya bilirsənmi ki, iyirmi il tamam Rizaxan Azərbaycanlıya batmanı dörd qırana aldığı qəndi 18 qırana yedirdi? Aya anlamaq istəmirsən ki, Azərbaycanın zəhmətkeş dul arvadları bir qutu kibrit aldığı zaman bir riyalın ucdə ikisini maliyyət verir? Həqiqət acıdır, lakin onu söyləməliyik. Mən məclisdə açıq surətdə dedim ki, «Bunu mən dəqiq hesab nəticəsində isbat edə bilərəm». Azərbaycan xalqına ma'arief büdcəsindən verilən pul adam başına təqsim edilərsə onu göstərən bir vahid tapmaq olmaz. Mən onu kibritə təbdil etdim. Nəticə bu çıxdı ki, hər bir nəfərə bir kibrit çöpündən az pay düşür.

O kor və kar adam o qədər xalqdan uzaqdır ki, bizim milli dəbistanlarda çalışan amuzgarlarımızın ayda otuz tükən hüquq alıb 12 saat çalışmalarından xəbəri ola bilmir. Ölsə də öz fəsaht və bəlağətinə o qədər məğrurdur ki, gündən aşıkar olan bu həqiqəti inkar etməyə çalışır.

Təbi'idir. Biz bu kimi fasid, ləcuc və fitnəcu adamların sözüne qulaq asıb öz tutduğumuz yoldan qayıtmalı deyilik. Mən ona dedim biz çalışıb məqsədimizi əldə edəcəyik. Əgər sən doğru deyirsən buyur düş qabağa, baxaq nə iş görəcəksən.

Bu kimi boş boğazlıqlara biz əhəmmiyyət verə bilmərik. İş və fəaliyyət lazımdır. Söz, ibarət və boşboğazlıq xalqı yorub mə'yus etmişdir.

Bizim görməli işimiz çox sadədir. Əvvəl şəhərimizi islah etmək üçün intixab etdiyimiz şəhər əncümnə işə başlamalıdır. Tehran bizim bu sadə və təbi'i haqqımızı belə payəmal etmək istəyir. Neçə aydır ki, şəhər əhli öz evini abad etmək, öz mədəni və məhəlli işlərini yoluna salmaq üçün əncümən intixab etmişdir. Lakin vizarət keşvər onu hətta zalımanə və qanun əsasının ziddinə olan Pəhləvi qanunu ilə də təsdiq etmir.

Nəticədə şəhər köhnə qəbristan halına düşmüş onun küçə və xiyabanlarında gənd və kəsafət başdan aşmaqdadır.

Dünyada demokrasi namı daşıyan heç ölkə yoxdur ki, oranın şəhərdarı işlərinə dövlət müdaxilə edə bilsin. Rizaxanın vicuda gətirdiyi bu mənhus səddi sındırıb şəhər əncümənə işə başlamalı və şəhəri xərabazar halına düşməkdən nicat verməlidir.

Biz, su məs'ələsində gördük ki, sadə bir surətdə intixab etdiyimiz komision şəhərin mühüm məhəllələrini bir neçə gün sü ilə tə'min edəbildi. Əgər bu iş idamə verilərsə böyük nəticələr əldə edilə bilər. Ayrı işlər də belədir. Gərək himmət edib işə girişmək. Tehranın xainlər əlində olan vizarətxanalarından bir dəfə umudu kəsmək lazımdır. Bundan əlavə mürtəcə'lərin vicuda gətirdiyi şəraitin tə'sirlərindən bütün İran hərc - mərc halındadır. Mazəndaran və Gürganda olduğu kimi, İsfahan, Şiraz və sayir cənubu şəhərlərdə aşub və şurişlər baş qaldırmışdır. Tehranın özündə belə şuluqluğun qarşısını almağa dövlət qadir deyildir. Hökumət nizamı olduğuna baxmayaraq gecə saat ondan sonra şəhərdə görünmək qadağan edilmiş, lakin xalqın mal- canını hifz etmək mümkün olabilməmişdir.

Belə bir zamanda Azərbaycan demokrat fırqəsi özünün böyük müraciətnaməsi ilə fəaliyyətə başlamışdır. Bir həftədən az olmayan bu müddətdə şəhərimizdə və bütün Azərbaycanda dərin bir sükut his edilir. Xalq bir mərkəz siql, bir pənahgah tapan kimi olmuşdur. Əmniyyət ümumunu təhdid edən hərəkatlər susdurulmuş, şuluqçu ünsürlər iskat edilməyə başlamışdır.

İndi Azərbaycan əmniyyət və aramış cəhətdən İranın ayri yerlərinin hamısından qabaqdır. Firqə bu müvəffəqiyyəti falinik hesab edib, götürdüyü sülh və əmniyyəttələblik siyasətini tə'qib edəcəkdir.

E`lamiyyəimiz ətrafda olduqca dərin tə'sir buraxmışdır. Düşmənlərimiz, məxsusən, Tehranda İran xalqlarının hüququnu ayaqları altına alan müstəbidd ünsürlər oxuyub titirəməyə başlamışlar.

Biz böyük bir firqə yaratmaqla dünyaya sabit edəcəyik ki, öz evimizi yabançı olmadan idarə etməyə ləyaqət və qüdrətmiz vardır. (gurultulu alqışlar)

Firqəmizin barəsində mən çox müfəssəl mə'lumat vermək istəmirəm. Bu qədər deməliyəm ki, müraciətnaməmizi hətəmən oxumuşsuz, onun bütün Azərbaycanda böyük tə'siri olduğu bundan bilinir ki, İrani başdan- başa bürümüş olan şuluqluq və hərc- mərclikdən burada heç bir əsər yoxdur. İstər şəhərlərdə, istərsə də kəndlərdə xalq firqəyə e'timad edib onun meydana atdığı əmniyyət süarını çox hüsn təvecehlə istiqbal edir. Azərbaycan indi tufanlı dərya kimi təlatümdə olan İran məmləkətində sakit və aram bir cəzirə halındadır.

Tehranda isə müraciətnaməmiz bomb kimi səslənmişdir. Onun orada çox az bir miqdarda intişar edilməsinə baxmayaraq çox səri bir surətdə xalqın nəzərini cəlb etmişdir. Onun təsiri elə özünü zor ilə İran xalqına təhmil edən Sədr kabinetini mütəzəzil olmuş, irticain alçaq nökrəi olan nümayəndələr əl ayaqlarını itirmişlər.

Çox ehtimal var ki, vurduğumuz böyük zərbənin əsərində Sədrin kabinetini süqut edib, onun yerinə müvəqqəti olmaq üzrə bir muhəllil və ya azadixah kabinetini gətirsinlər. Lakin bu uşaq aldadan tədbirləri bizi ilğfal edə bilməz. Bir günlük, beş günlük üçün yox, həmişə azadlığı tə'min etmək üçün burada vicuda gətirməyə başladığımız mərkəzi siqli saxlamalı, onu mərkəzdə məhv etməyə çalışan müstəbiddlərin başı üstündə möhkəm bir yumruq kimi tutmalıyıq.

Bundan əlavə, firqəmiz işə başladıqdan sonra vicuda gələn əmniyyət və aramlıq göstərdi ki, xalqımızın özünü idarə etməyə ləyaqəti vardır.

Məramnaməmizi hənuz intişar verməyə fürsətimiz olmamışdır. Çox tez bir zamanda çağrılan firqə konqrəsində onu təsvib edib ümumun nəzərinə təqdim edəcəyik. Lakin əsas məqsədlərimiz xalqdan gizli deyildir. Onu biz müraci'etnaməmizdə sadə bir dil ilə yazıb göstərmişik.

Biz birinci növbədə əmniyyət, ondan sonra milli hərəkətimizi idarə və İran azadlığını tə'min etmək üçün əncümən əyalətidən ibarət olan bir mərkəz siql vicuda gətirməliyik.

Firqənin işi başqadır. Onu, dövlət və hökumət yerinə qoymaq olmaz. O, xalqın gözünü açıb möhkəm bir intizam altına çəkmək, o vasitə ilə ümumun mənafeini tə'min etməyə çalışır. Xalqın hüququ, fərdi və ictimai işlərini idarə etmək dövlət təşkilatının işidir. Bu təşkilat iyalət və vilayət əncümənləri şkilində ola biləcəkdir.

Əncümənlərin ixtiyarı çox vəsi'dir. Onlar bütün dövlət idarələrinin işlərinə yetişə bilər və əyalətin malı, fərhəngi və behdaştı məs'ələlərini müstəqil bir surtdə müzakirə edib bu xüsuslarda ciddi tədbirlər görə bilər.

Qanun əsası bütün İran xalqları və əyalətləri kimi, Azərbaycan xalqına da bu ixtiyarı vermişdir. Bildiyimiz kimi, Azərbaycan əncüməni İranın məşrutə tarixində böyük rol oynamışdır. O, əncümdə şirkət edənlərdən aqayi Rəfi'i (Nizamüldövlə)nin xoşbəxtanə burada təşrifləri vardır. Özləri də firqəmizin mü'əsislərindəndirlər. Aqayi Müstəşarüldövlə də bu tarixi əncümnin üzvlərindəndir.

Bu simalar biz Azərbaycan xalqının aldığı böyük haqq və ixtiyardan diri şahid və möhkəm dəlil və mədrəkdirlər.

Burada böyük bir həqiqəti sizə gərək deyim. Bu mə'rufdur, deyirlər: «Haqqı almaq lazımdır, onu verənməzlər».

Mənim əqidəmə görə, bu kamil bir şüar deyildir. Mən deyirəm haqqı almaq şayəd ki, asan bir işdir. Onu saxlamaq şərtidir.

Əgər bizim qəhrəman məşrutəxahlarımız bu nüktəyə təvəccəh edib ilğfal olmasaydılar, indi Azərbaycan, bəlkə İran tamamilə dünyanın ən azad, ən demokratik məmlkətlərindən biri olmuş və düçar olduğumuz fəqər, fəlakət, aclıq və səfalət qabağımıza çıxmamışdı.

Azərbaycan xalqı qırx il bundan əvvəl təşkil etdiyi əncümən əyaləti vasitəsi ilə özünün siyası rüşd, və iste'dadını sübut etmişdir.

Firqəmiz bu iste'dad və ləyaqəti dünyaya sabit edib onun qabağına çıxarılan mani'ələri ortadan qaldırmalıdır.

Demokratlıq ən mütərəqqi və ali bir fikirdir. Biz onu tam mə'nasıyla həyata keçirməyə çalışmalıyıq. Biz var qüvvəmiz ilə çalışacağıq ki, millət əfradının hamısı dövlət işlərinə müdaxilə edəbilsin və hər bir fərdin iradəsi məmləkətin müqddəratında müə'ssir olsun.

Bundan əlavə, qabağımızda böyük islahat durmuşdur. Əvvəli kəndli ilə ərbablar arasında tövliid olmuş ixtilafları adılanə bir tərz ilə həll və rəf' etməliyik. Sonra fərhəng və behdaşt məs'ələsi bizcə ən böyük məs'ələlərdəndir. Fərhəng və behdaştızsız bir millət öz istiqlal, həyat və azadlığını saxlaya bilməz.

Mən keçmiş nitqlərimin birində hənuz Fəransa, Aləman qüvvələrinin işğalı altında ikən həmin bu yerdə firəng millətinin yaşayıb azad bir surətdə öz həyatını idamə verəcəyini pişguluq etmişdim. Bu peyğəmbərlik deyil idi, mən o mədəni millətin fərhəngindən, tarixi mübarizələrindən, bilik və behdaşta olan təvəcəhindən kamilən xəbərdar idim.

Bizim arzularımızdan ən böyüyü ümum xalqın savadlanmasıdır. Savadlı və sağlam xalq heç vaxt zülüm və fişara təhəmmül etməz. İnsanlarla heyvanlar arasında olan böyük fərq də bundan ibarətdir.

İnsan ictimai bir məxluqdur. O tək öz başına yaşarmır və onun məqsədi fəqət şəxs'i həyatını tə'min etmək deyildir. Bəşər ictima üçün yaşayır. Ona görə ictima'in mənafe'ini şəxsi mənafe'indən yuxarı tutmalıdır.

Hərəks öz başını saxlamaqdan üçün yaşasaydı, dünyada böyük simalar, fədakar qəhrəmanlar və öz canlarını vətən və millət yolunda fəda edən rəşid insanlar tapılmazdı. Bu fədakarlıq fəqət bilik, fərhəng, təşkilat və əxlaq nəticəsidir. Biz gərək cəmaətin mənafe'ini öz şəxsi mənfəətlərimizə tərcih verməyə adət edək və bu vasitə ilə xalqımızı fəlakətdən qurtaraq.

İftixar, mal və mikənt şəxsi yaşayışda deyildir. Dünyada başı uca adamlar ümumən xalq xadimləri olmuşlardır, cavanlarımızı bu ruhda tərbiyə etməliyik. İftixar, şərəf qazanmaq istəyirsən xalqa xidmət etməlisən. Bunu gərək hamı bilsin və bu yol ilə qazanılan şərəf və iftixarın məzəsini anlasın.

Biz tarıxdan çox danışa bilərik. Keçmişimiz də iftixarla doludur. Lakin bu kifayət etməz. İftixar və şərəfəti özümüz öz əlimizlə kəsb etməliyik. Sə'dinin həkimanə sözü bizə dərs ibrət olmalıdır.

Miyrase pedər xahi, elme pedər amuz

Kin male pəer xərc təvan kərd be dəh ruz

Biz ata- babamızın gördüyü işləri özümüzə sərmaya qayırib onu xərcləyib qurtarmayaq. Bəlkə şücaət, rəşadət və fədakarlıqda onlara təqlid edib getdikləri yol ilə gedək, onların qazandıqları iftixar və şərəfətə nail olaq.

Bizim fikirimizi məşğul edən məs'ələlərdən birisi də dil məs'ələsidir. Bu, biz Azərbaycanlılar üçün çox mühüm və əsas məs'ələlərdəndir.

Fərhəng məs'ələsini biqeydlik ilə başdan salmaq olmaz. Çünkü millətlərin həyatı ona bağlıdır. Bədbəxtənə bu günədək məmləkətimizi idarə edənlər bu mövzuu sərsəri sayıb ona əhəmmiyyət verməmişlər.

Bundan əlavə, Azərbaycanın fərhəng ma'arif mövzuunda məxsus bir vəz'iyət vardır. Əhalimiz qərlərdən bəri müə'yyən bir dil ilə danışmaqdadır. Bu dili sadə qaba tədbirlər ilə əvəz etməyə çalışanların əllərində qane' edici dəlilləri yoxdur.

Altı yeddi yaşında təza dil açmış uşağa yabançı bir dili təhəmil etəmk cinayətdir. Tə'lim tərbiyət ilə məşğul olanlar əksər Azərbaycanlıların əsəbilyini bunda görürlər.

Anadilində yazıb oxumağı qadağan etmək fərhəng təkamülün qabağını almaqdeməkdir.

Beş milyonəndan ziyadə kənd və şəhərlərdə yaşayanlarımız qalsın, hətta məhəlli məktəblərdə təhsil edənlərimiz belə ömürlərinin axırına qədər fars dilini düzgün tələffüz etməyə qadır deyildirlər.

Rizaxan iş başına gəlib Azərbaycanı parçalamaq siyasətinə başlamadan əvvəl Azərbaycanda milli teatrlarımız səri' bir surətdə tərəqqi etməkdə idi. Xalq, arvad və kişi tamaşalarda kəmal meyl ilə hazır olub hünərvərlərimizin əsərlərin seyr edir və bu vasitə ilə əxlaq və mə'nəviyyət cəhətdən millətimiz tərəqqi etməkdə dəvam edirdi. Fəqət məcburən teatrimiz fars dilinə təbdil edilən kimi nümayiş salonları

mız bağlanmağa məcbur oldu. Çünkü xalqımızın əksəri bu dili anlamağa qadır deyildi.

Dili vətənpərəstliyə müxalif görənlər vaqi'ən cahıl adamlar gərək olsunlar. Çünkü bu işin təzalığı yoxdur. Hənuz indi də məsəcidlər və mənbərlərdə vaizlərimiz xalqın anladığı Azərbaycan dilində vəz' edib diyini vəzifələrini əncam verməyə də'vət edirlər. Biz Azərbaycan

dilinin müxaliflərindən soruşuruq, bu işdə nə pislilik vardır? Nəyə bir dilədən mənberdə istifadə etmək olur, amma mədrəsələrdə olmür?

Vangəhi Azərbaycan dilində yazıb oxumaq məs'ələsinin tazalığı yoxdur. Qırx neçə il bundan əvvəl İran fərhənginin iftixarı sayılan Mirzə Həsən Rüşdiyə Təbrizdə təşkil etdiyi mədrəsənin ilbtidai dövrəsini ana dilində tədris etmişdir. Onun o tarixdə tə'lif və nəşr etdiyi dərs kitabı əlimizdədir. Bundan əlavə, burada yazıb oxumağı ana dilindən başlayanlar az deyildirlər.

Eşitdiyimizə görə aqayi Fiyuzat və aqayi doktor Rizazadə Şəfəq də bu dildə Azərbaycan məktəblərində vaxtında dərs demişlər.

Bundan əlavə, mən kəndlərdə və xırda şəhərlərdə müəllimlər gördüm ki, fars dilini əbədən bilməyən kəndli və əsnafa bu dildə fərhəng mövzuunda nitq edirdilər.

Məxsusən Salmasda bu gülünc işin lap qabarıq şəkilini keçən il görməyə müvəffəq oldum. Mən Salamas sözünü məxsusən işlətdim, çünki bizim şahpur Ə'lirzaya iradətimiz yoxdur. Şahpur sözü onun əxlaqı cinayətlərini nəzərdə mücsm edir. Səttarxan xiyabanının da Pəhləvi adlanması qulaqlarımızı xəraş edir, ruhumuzu incidir. Təbrizdə Azərbaycanlıni qurbanlıq qoyunu kimi parçalayan Rizaxan Pəhləvi adına xiyaban ola bilməz. Onu Təbriz əhalisi öz milli qəhrəmanı Səttarxan adına adlandırmışdır. Postxanamız bunu bir dəfə bilməli, Pəhləvi adına gələn məktubları geri qaytarmalıdır. Təbrizdə Pəhləvi xiyabanı yoxdur. Böyük xiyabanımız böyük Sərdarımızın adınadır. O belə gərək məşhur olsun.

Axırda təkərar edirəm, biz İranın istiqlalına kamilən əlaqəməndik. Onun bir qarış toprağını ayrı bir ölkəyə vermək fikiri əbədə meydanda yoxdur. Bizim istədiyimiz qanun əsasının bizə verdiyi daxili haqq və mədəni xudmuxtariyyətdən ibarətdir. Dil məs'ələsi də bunun cüzvüdür.

Biz müraciətnaməmizdə dediyimiz kimi öz evimizin işlərini özümüz idarə etmək fikirindəyik. Ondan ötrü var qüvvəmizlə çalışacağıq.

Zor ilə İran xalqlarını əsarətdə saxlayanlar bunu bir kərə düşünməlidirlər...

(Azərbaycan» ruznaməsi yekşənbə 25 şəhrivər, şumarə 4, düşnəbə 26 şəhrivər, şumarə 5, 3 şənbə 27 şəhrivər, şumarə 6, 4 şənbə 28 şəhrivər, şumarə 7, 5 şənbə 29 şəhrivər, şumarə 8, yekşənbə əvvəl məhr şumarə 10, düşnəbə 2 məhr, şumarə 11, səsəşnbə 4məhr, şumarə 12, -1324 cü il, -2 ci dövrə).

Təbriz Şəhərinin Firqə Fəallar Cəlsəsində

Azərbaycan xalqı 12 Şəhərivəri hər gün tarixi dəqiqələr keçiribdir. İndi bir aydan artıqdır ki, xalqımızın nümayəndələri Tehrandadırlar. Onlar Azərbaycan ilə mərkəzi dövlət arasında imzalanan müvafiqətnamənin nə cür həyata keçirilməsi və təkmili barəsində danışıq aparırlar. Bu müvafiqətnamənin bəzi maddələrində müvafiqət hasil olub vəli bəzisi qalır. Görünür, məsələ çox sadə deyil. Bizim ilə dövlət arasında gedən müzakirə çox dərin və müşgül bir məsələ dir. Bu irtica ilə azadlıq məsələsidir. İrtica cürbəcür vəsilələrlə çalışır ki, Azərbaycan nehzəti və onun sayəsində vücuda gələn və bütün İrana sirayət etməkdə olan nehzət və islahatın qabağını alsın. Azərbaycan durduqca mürtəcee ünsürlər hakimiyyət sürə bilməyəcəyini özələri də bilirlər. Vəli bunu bəziləri ələni deyirlər, bəziləri yox, əvvəl dəfə Biz Tehran ilə müzakirəyə başladığıda Xuzistan məsələsini araya atdılar, onlar deyirlər, əgər Biz Azərbaycana bu haq və imtiyazları versək. Xuzistan da istəyəcək. İrticai mənbələr bu yol ilə bizim nehzətimizə maneçilik törətmək üçün Xuzistanda cürbəcür təsəbəbüslər edirlər, Ərəblər ittihadıyəsi vücuda gətirirlər. Bu yalançı ittihadıyə Ərəb dövlətlərinə şikayət və Xuzistani İrandan ayırmaq və Ərəb məmlkətlərinə yapışdırmaq istəyir. Eyn halda bizi təcziyə tələb göstərmək istəyirlər. Lakin bizim heçvaxt İrandan ayrılmaq şüarımız olmamışdır. Biz hərnə istəmişik İran daxilində istəmişik. Bizim düşmənlərimiz Azərbaycan nehzətini aradan aparmaq üçün Xuzistani İrandan ayırmaq istəyirlər. Düşmənlərimizin gətirdikləri bahanelər və Xuzistan məsələsini ortaya atmaq, siyasi macərəculuqların sadə bir təzahürüdür. Onlar demək istəyirlər ki, siz Azərbaycan nehzətindən sərfnəzər edin, yoxsa Xuzistan İrandan ayrılacaqdır. Bundan əlavə Tehranda cürbəcür dəstələr var ki, bunların sözləri ayrı vəli hədəfləri birdir. Biri budur ki, Azərbaycanı hədələmək üçün Azərbaycan nümayəndələrilə müzakirə getdiyi halda deyirlər ki, Azərbaycanda hələ də yer bölgüsü davam edir, gərək Azərbaycan yer bölgüsü və topraq məsələsindən sərfnəzər etsin. Halbuki Azərbaycan nehzətinin demokratik bir nehzət tanınmasının bir dəlili də topraq məsələsinin xalq nəfinə, kənədlilərin nəfinə həl edilməsidir. Artıq yer bölgüsü qurtarıb gedibdir və bu isə Azərbaycan xalqının müsəlləm bir haqqıdır. Biz heçvaxt kəndçiyə deyə bilmərik ki, aldığı yeri geri qaytar. Dedim yer bölgüsü qurtarıb, o yerlər ki, Azərbaycan xalq düşmənlərinin yeri idi və habelə xalisə yerlər bölünüb qurtarıb və bu məsələ həl olubdur. Bu məsələni araya atanlar heç bir iş görə bilməyəcəklər. Kəndli bizim nehzətimizin möhkəm dayağıdır. Dünya milli və ictimai məsələlərini layiqincə təşrih edən ictimai şəxslərdən biri deyir: Milli demokratik nehzət kəndli və kənd nehzətidir. Vəqti Biz deyirik milli nehzət, bu da kəndli nehzəti deməkdir. Mən ümid edirəm ki, bir vaxt gələcək İran xalqı da Azərbaycan xalqı ilə birlikdə

topraqları qəsb edən və İrani tərəqqi dən saxlayan böyük feodalların kökünü kəsib aradan aparacaqdır. (gurultulu alqışlar).

Qabaqda dedim, indi danışıqlar bir qismətdə müvəffəqiyyətlə davam edir. Vəli ayrı qismətdə tamam olmayıbdir, irticai qüvvələr cürbəcür yollar ilə dövlətdə nüfuz və təsir edirlər... Axır zamanda İranın başqa yerlərində əmələ gələn tövtiələr dövlətin başını qarışdırmaq üçün iqdamlar edirlər. Bucür iqdamlar da mərkəzə təsir edib, qoymurlar mərkəzi dövlət Azərbaycan xalqının istədiklərini tamam rizayət ilə həl etsin və istəyirlər belə göstərsinlər ki, dövlət böyük xətlə müvaceh olduğu üçün Azərbaycan məsələsini tamamiylə həl etməyə qadır deyildir. İndi nümayəndələrimiz Tehrandadırlar və onların iftixarına cürbəcür qonaqlıqlar və cəşnlər təşkil verilir və hər yerdə etilafdan söhbət olunur. Nümayəndələrimiz Təbrizdən hərəkət edəndə Biz onlara tapşırırdıq Tehrandada azadixahlara bildirsinlər ki, əgər onlar doğrudan - doğruya demokratik prinsiplər əsasında işləməyə hazır olsalar Biz onlarla etilafa hazırıq. Biz bu sözləri İran Tiddə hizbi və İran hizbinə sərih surətdə dedik, Demokrat hizbinə də demişik. Biz bilirik ki, hər bir etilafda müəyyən bir hədəf və məqsəd vardır. İctimain bir qisməti ikinci qisməti ilə mübarizə də müştərək mənafeidi olduğu üçün etilafa hazır olurlar. Elə də İran azadixah Firqələrinin etilafı bu məqsədlə olmalıdır. Biz bilməliyik kimlərlə və nə üçün etilaf edirik. İndi İranda iki qüvvə üz - üzə durur: Biri xalq ki, azadixah Firqələr onlara rəhbərlik işini öhdəsinə götürüb, xalqı azadlığa çıxarmaq, zülm və fişardan qurtarmaq və xalq hakimiyyətini bərqərar etmək fikrindədirlər. İkincisi xalqı zülm altında saxlamaq istəyən bir iddə tüfeylilərdir. ki, azadixah qüvvələrin müqabilində mübarizə edib xalqı əsartdə saxlamaq istəyirlər. Azadixah Firqələrin etilafından məqsəd xalqın azadlığını təhdid edən qüvvələri aradan aparmaqdır.

Biz demişik ki, irtica ilə mübarizə aparan qüvvələrə kömək edəcəyik. Lakın axır zamanlarda bəzi hadisələr üz verir ki, bizi etilafa bədbin edir. Məsələn Tudə hizbi, İran demokrat hizbi ilə etilaf edib və onun vəzirləri kabinə də şirkət edirlər vəli belə bir halda görürük ki, Mazandaranda, Məşhəddə, Gilanda, İsfahanda, Şirazda. Kirmanşahda, Yəzəddə ümumiyyətlə cənubda Hizb Tudənin başçıları həbs, tovfif və təbid olunurlar. Onların mətbuatı qadağan olunur. Kulubları qarət edilir, yandırılır.

Dövlət iki Firqədən təşkil olduğu halda nə cür olur ki, onun hökumətində olan Firqənin üzvlərini tovfif edirlər. Bu, etilaf haqqında deyilən sözləri təkzib edir və iddiaları puça çıxarır. Biz deyirik ki, İran demokrat hizbi ilə etilaf edəcəyik və nümayəndələrimizə də icazə vermişik. Ama bir tərəfdən görürük ki, Rəşətdə və Gilanda da dövlət məmurları bir iddəni

müsəlləh edib. dəstələr təşkil verib, bizim Fədailərimizi qafilgir edərək həmlə edirlər. Biz onlarla vürüşürük, ölənlerin ciblərindən İran hizbinin kartı çıxır. Məsələn onların birinin cibindən 3497 nömrəli, 9 şəhərivir 1325 tarixli və 157 ci hovzə də olmağını göstərn və İran demokrat hizbinin təşkilat məsulü aqaye Abbas Şahəndənin tərəfindən imzalanmış kart çıxmışdır. Bu adamlar silah əldə Azərbaycan demokrat nehzətinin püştüybanı olan Fedai dəstələri ilə vuruşmağa cəsərət edirlər. Biz bunu eşidəndə zənin oluruq, şübhələnirik. Biz deyirik dövlətin qüdrəti varsa bu işlərə nə deyir? Nə üçün Gilan cəngəllərində bir iddə müsəlləh olunub Azərbaycan Fədayilərinə həmlə edirlər? Biz bunları deyirik, hərgün bu adamlarla vürüşürük. Biz dövlətə deyirik ki, gərək bu işlərin qabağını alasan. çünki, daha sabah bizim sənə etimadımız olmaz. Əgər dövlətin xəbəri var bu nə işdir, əgər xəbəri yoxdur bəs bu kartlar nə dir? Rəşt və Gilan qismətində müsəlləh edilən adamlar bizə hücum edib xalqın əmniyyətini pozurlar. Biz deyirik: əgər dövlət bu gün bu işin qabağını ala bilmirsə gələcəkdə mümkündür təhrikat və dəsisələr nəticəsində ayrı dəstələr baş qaldırıb bu işləri təkrar etsinlər. Üz verən hadisələr bizim etilaf və dövlətin hüsn – niyyətinə olan etimadımızı azaldır.

Əgər bizim yoldaşlarımızdan biri ya bir neçəsi Firqə mərkəzindən xəbrsiz bir iş görə, Biz onu Firqə məhəkməsinə verərik. Əgər məhəkmə mücrüm tanısa ona deyirik ki, sən nə üçün Firqəyə tabe deyilsən?

Firqə milli məsələləri düşünür və xalqa siyasi hərəkət xətti göstərir. İctimai rəhbərlərdən biri təşkilatları belə təsvir edir: Bütün təşkilat və bütün millət bir karxana kimidir ki, onun böyük bir motoru var. o motor Firqə dir. o işləməzsə xalq işləməz. Bu motorun təsmələri var ki, karxananın bütün qismətlərini motorla birləşdirir. Bu təsmələr ittihadıyələr, cavanlar təşkilatı, xanımlar təşkilatı və mədəni cəmiyələrdən ibarətdir. Bunların varlığı ilə motor xalqı hərəkətə gətirir. Əgər təsmələr işləməsə karxana tamamilə hərəkətə gəlməz. Gərək ittihadıyə olsun, gərək cavanlar təşkilatı olsun. Çox da qüclü olsun. Bəziləri fikr edir ki, bütün Azərbaycan xalqı Demokrat Firqəsinin üzvü olmalıdır. Bu olası deyil. cürbəcür ictimai fikirlər var. Bir Firqəyə o adamlar üzv olur ki, onların hədəfi və fikri birdir. İttihadıyə də bütün kargərləri bir yerə toplayır. ittihadıyə edə bilər ki, onların iqtisadi hüququndan difa eləsin. Ona görə bütün kargərlər ittihadıyəyə üzv olur. Vəli hamısı Demokrat Firqəsinə üzv ola bilmir. Gərək ittihadıyə və cavanlar təşkilatı xalqı Firqəyə bağlamaqda daha ciddi fealiyyət göstərsinlər. Bizimki indiyə qədər belə olub ki, hər təşkilat öz vəzifəsini bilib və o hududda işləyibdir. Məsələn xalqın istədiyi üzrə Firqə təsmim tutub yerlər bölünsün. Bu iş əncümənlərə xəbr verilib və əncümənlərin dəsturu ilə fərmandarlar və bəxşdarların əlilə bu

məsələ həl edilmişdir. Heç bir vaxt bir təşkilat diygər təşkilatın işinə dəxalət etməmişdir. Mümkündür bəzi adamlar fikr etsinlər ki, hamı Firqə üzvü olmalıdır, Firqə yə üzv olmayan adam mürtəcedir. Əlbəttə bu fikirlər düzgün deyil. çünki insanlar cürbəcürdür və müxtəlif fikirləri vardır. Mümkündür bir nəfər öz famili və şəxsi rahatlığına olan əlaqə nəticəsində Firqə hovzələrində ya cəlsələrində şirkət etməkdən çəkindişi üçün Firqə üzvü olmasın, vəli ictimain diygər qismətində öz xidmətini xalqdan əsirgəməsin.

Nehzətimizdə xalqın böyük qisməti Firqə üzvü olmaya - olmaya azadlığımızın ələ alınması üçün böyük fədakarlıqlar etmişlər bu onu göstərir ki, Azərbaycan nehzəti Demokrat Firqəsi deyil, bəlkə, Azərbaycan xalqının nehzəti dir. Vəli bu nehzətdə Firqəmiz xalqımızın ona olan etimadi nəticəsində rəhbərlik etmişdir. xalqın etimadını daha qüvvətləndirmək üçün gərək çalışmaq. Firqə üzvləri gərək xalqın dərdin eşidən, ona əlac fikri etməyi bacaran, siyasi, düşüncəli şəxəslər olsunlar. Bizə bir təşkilat lazımdır ki, onun üzvləri fədakar, intizamlı adamlar olsunlar. Bir iddə var ki, sıyahiləşgər istəyirlər. Vəli bu iştibahdır. Biz siyahiləşgər istəmirik, Biz az. ama fədakar, ciddi, səmimi adamlar istəyirik. Dünyanın ən böyük siymalarından birisi demişdir: Az olsun yaxşı olsun. Biz həmişə bu ;şuarı gərək nəzərdə tutaq. Biz gərək elə adamlar hazırlayaq ki, gündəlik şuarlarımızı başa düşsünlər. Biz gərək Firqə yoldaşlarımızın siyasi məlumatını artırmaq. Gərək yoldaşlar Firqənin məramnaməsini yaxşı başa düşüb, hansı maddənin nə vaxt necə əməli olmasını təşxis versinlər.

Mən Tehran ruznamələrinin müxbirlərinə ki, 12 şəhərvərdə Azərbaycana gəlmişdilər, söhbət vaxtı deyirdim ki, siz teoriləri oxuyub ruznamə də yazırsız, vəli nə vaxt, harada və nə şəkildə həyata keçirməyi bilmirsiz. Marksizm - sosializm teorilərini təkrar etmək marksist və sosialist olmaq üçün kafi deyil, onu həyata keçirmək əsl şərtidir. Eləcə də Firqə məramnamə və nizamnaməsini bilmək və ya Firqə kartı sahibi olmaq Firqəçilik üçün kafi deyil, gərək Firqə məramnamə və nizamnaməsini, Firqə ;şuarlarını həyata keçirmək yolunu və vaxtını bilmək.

Məsələn əgər desək bütün Azərbaycan xalqının behdaştını fəvriyyətlə təmin edəcəyik, bu boş sözdür. Vəli Firqəmiz və xalqımız çox ciddiyyətlə bu işi əməli etməyə çalışır. Nehzətimizdən qabaq Azərbaycanda mərixanalarda cəmisi 70 təxtəb varyidisə indi səkgiz yüz təxtəb vardır. Bunlar iş nəticəsində dir. Xalqımızın behdaştı üçün görülmən işlər hər gün daha da artıq sürətlə qabağa gedir. Elə daş götürmək ki, vura bilmək. Böyük daş götürən vura bilməz. Gərək elə şuarlar vermək ki, onu həyata keçirmək mümkün olsun bəzi Firqələr vardır

ki, bir şüarı verirlər və bu şüar uzun müddət davam edir. Vəli onun tərz icrasından və nə vaxt icra olunmağından bir xəbr yoxdur.

Ama Biz « Azərbaycan xalqı öz dilində oxumalıdır» deməklə birlikdə, şüarın icra olunmaq tərzini və vaxtını göstərdik və xalq düşünüb bu şüarın icrası üçün Firqəmizin arxası ilə hərəkət etdi. Necə ki, bunu əməl sabit etdi. Biz dedik: gərək malik ilə rəiyət arasında bir qanun olsun. Bu şüarın ətrafında kəndli başa düşür ki, malikə cücə, yağ, bayramlıq, döşək pulu, xərminçəlik, çehilyek, at arpası və bu kimi qeyriadılanə bidətlər verməməli dir və malikin haqqı yoxdur onu bıyqarı işlətsin, döysün, söysün və həbs etsin və elə də ərbab düşünür ki, kəndli gərək bəhrə versin və heç biri - malik və rəiyət arasında olan qanun hududundan çıxmamalıdır.

Aldığımız azadlığa qanuni şəkl verib və tamam İranda ümumiyyət vermək bizim indiki əsas şüarımızı təşkil edir. Aldığımız azadlığı bütün İranda ümumiləşdirmək şüarını nehzətimizin əvvəlində verə bilməzdik. O vaxt Biz deyirdik: Azərbaycanın xaricində işimiz yoxdur. Çünki, bizi tanımaq istəmirdilər və Biz də xalqı bu şüarla öz ətrafımıza çağırırdıq. Xalq bizim şüarlarımızı qəbul edib nehzətimizin möhkəmlənməsinə kömək etdi. Vəli indi aldığımız azadlığı bütün İranda ümumiləşdirmək şüarın vermək olar. Çünki, İranın hamı qismətlərində bizim nehzətimizin tərəfdarı vardır. Nə tək İranda, bəlkə, bütün dünyada nehzətimizi tanıyırlar. Bu şüarla Biz tərəfdarımızı artırıb və İran azadixah qüvvələrinə fealiyyət meydanında böyük köməkliliklər edirik. Bu şüar əməli olduğu halda bir vaxt Rəşətdə və Qəzvində azadixah bir şəxs hakim olsa və ya oranın nigahban rəisi azadixah olsa heçvaxt bizim Fədayilərimizə həmlə olunmaz. Kabinə də şirkət edən Hizb Tudə vəzirləri azadixah olduqları üçün heçvaxt bizim üstümüzə silahlı qüvvə göndərilməyə razı olmazlar. Biz İran azadlığına bir də ona görə əhəmmiyyət veririk ki, azadlıq bütün İranda əməli olmasa bizim azadlığımız daimən xətdə olar. Biz gündəlik şüarlarımızı əməli teorilər üzərində qərar verib və onların icrasına müvəffəq oluruq. Firqə başçıları yox, bəlkə bütün Firqə üzvlərinin siyasi təcrübəsi olmalıdır. Biz o vaxt ki, deyirik: aldıklarımıza qanuni şəkl verməliyik, gərək Firqə üzvləri bunu başa düşsün ki, indi aqayə Qəvam Əlsəltənə ya Müzəffər Fiyruzun imzası kafi deyil, çünki onu məclis təsvib etməlidir. Azərbaycanın istədikləri gərək məclis tərəfindən təsvib olunsun. Gərək məclis onları qəbul eləsin və onları qanuni hala salsın. Hələ indi intixabat məsələsi qabqdadır. Biz bilmirik azadixahlar müvəffəq olacaq ya yox. Biz əminik ki, Azərbaycan xalqı Firqəmizin kandidlərinə rəy verəcəkdir, Biz birinci növbə 22 nəfər və sonra da o qədər azadixahlardan intixab edəcəyik. Görk aya İranın başqa yerlərində bu olacaq ya yox? Tehran azadixah hizəbləri hamısı Azərbaycan nehzətinə arxalanır. Bunlar bilirlər nə

Hizb Tudə, nə Hizb İran, nə Hizb Demokrat Azərbaycanda kandidate keçirə bilməzlər. O nüfuz ki, Firqəmiz qazanıbdır Azərbaycan xalqının səadəti üçündür. Onlar istəyirlər Firqəmizin nüfuzundan Azərbaycan xaricində istifadə etsinlər. İran Demokrat hizbi deyir, Biz Azərbaycan ilə yaxınıq ta ayrı adamlar İran Demokrat hizbini mürtəcə hesab etməsinlər. Hizb İran deyir, Biz yaxınıq, həmçinin ayrı hizblər də bu sözləri deyirlər. Bu Firqəmizin əməlləri nəticəsindədir. Firqəmizin qazandığı nüfuzdan bu hizblər böyük bir sərmaya kimi istifadə etməyə çalışırlar. İndi aldığımız qanuni şəkil verəcəyik şüarına gələcək məclisdə hamı vəkillərin müvafiq olması məlum deyil. Gərək çalışaq intixabatda kandidatelərimizə çox rəy verilsin. İntixabatı yaxşı keçirək. Bizim intixabatda gərək bütün xalq şirkət eləsin, ta bizim nehzətimizin qüdrəti aşkar olsun. Gərək dünya bilə ki, Azərbaycan xalqı siyasi şüura malikdir. Keçən məclis intixabatında əgər ittihadıya ilə hizb Tudə şirkət etməsə idi, Təbrizdə min nəfər rəy verən olmazdı. Ondan ötrü ki, Tudə kandidatelərinə sıvayı o biri kandidate 800 rəy almışdılar. Bu o deməkdir ki, geyr təşkilatı əhalidən fəqət 800 nəfər rəy vermişdir. Ama bizim milli məclisin təşkilində 24 min nəfər Təbriz şəhərindən rəy vermişdir. Hələ kənd rəylərin kənara qoyuruq. Bu onu nişan verir ki, xalq siyasi cəhtcə qabağa gedir. Bizim intixabatda bazar əhalisi də bizə rəy vermişdi. Hətta o adamlar ki, ümumiyyətlə həmişə məclis intixabatına rəy verməyi haram bilib və deyirlər: nümayəndələr bidət qoyacaq, onlar da bizə rəy vermişdir. Bu nişan verir ki, bizim nehzətimiz həqiqi və demokratik bir nehzətdir. Gərək xalqı təşkil eləmək, onu əlaqəmənd eləmək, başa salmaq, hazırlamaq ta bizim rəyimiz gələcək intixabatda milyondan təcavüz eləsin. Hələ intixabat qurtardıqdan sonra da məclisdə bizim mübarizəmiz gedəcək. Biz deyirik, gərək bütün Azərbaycan mədrsələrində, ibtidai və orta məktəbdən alı məktəbə dək Azərbaycan dilində tədris olsun. Bunu və buna oxşar istəklərimizi asanlıqla təsvib etməyə hazır olmayacaqlar. Bəziləri dil məsələsi gələndə sözü olmayacaqsa ama deyəcək zülfü yarə toxunmasın, yəni torpaq məsələsinə əl vurmayın. Bəziləri də dil məsələsi gələndə qaş - qabaqlarını turşudacaqlar. Hətta Azərbaycana gələn azadixahlardan da dil məsələsi gələndə oz - gözlərini turşudurlar. Bu məsələlərin hamısı gələcəkdə aldığımız qanuni şəkil vermək cüzvündədir. Gərək Firqə üzvləri bunu anlasınlar, gərək hamı yaxşı düşünsün. hamının siyasi biliyi olsun. Hamı öz yerində xalqa rəhbərlik etsin, gərək bir münəzzəm təşkilat yaratmaq. Yalnız əmr verməklə iş görmək olmaz. Lazımdır xalqın etimadını cəlb etmək, Firqəmizin gördüyü işlər tək demokratlar üçün deyildir. Firqənin məramnaməsi yazılanda tək demokratlar nəzərdə tutulmamışdır. Bəlkə, Azərbaycana xalqının səadəti mənzur olmuşdur. Biz xiyavanları asfalt edirik, darülfunun açırıq, behdaşt müəssisələri yaradırıq, filarmoniya (milli orkestr) açırıq. Bunların hamısı xalq üçündür. Gərək hamı fəaliyyət eləsin, ta ictimai işlər irəli getsin. Napoleon deyir: bir sərbaz ki, jeneral

olmağa çalışmayı o pis sərbazdır, çünki jenral olmaq üçün fəaliyyət lazımdır, gərək fəaliyyət eləmək. bir adam fealiyyət etməsə heç bir iş görə bilməz. Hər bir Firqə üzvü gərək xalqa xidmət edib və onun etimadını cəlb etsin. Xalqın etimadını cəlb etməklə hamam süyü ilə dost tutmağın fərqi vardır. mənə gündə min ərizə gəlir vəli bunların çoxu şəxsi təqazalardır ki, onları həyata keçirə bilmirik. Çünki, onda Firqənin və xalqın ümumi işi qalar. Biz xalqa ayid olan vəzifələri ciddiyyətlə əncam veririk. O vaxt ki, Biz deyirik azadlığı bütün İranda əməli edəcəyik, gərək bu ağır vəzifəni yerinə yetirək. Bu böyük bir vəzifədir ki, Firqə üzvünün qarşısında durur. Biz əgər vəzifəmizi yaxşı əncam verməsək tarix bizi təqbih edəcək. Nə qədər böyük işlər görsək xalq onun axırıncı nəticəsinə baxacaq. Gərək yoldaşlarımız bunu düşünüb çarəsini eləsinlər. Hər tək - tək Firqə üzvü düşünməli dir ki, onun boynunda böyük vəzifələr var. Firqə üzvü olmaq, kart saxlamaq demək deyil. Bəlkə işləməkdir. Mən mənfi tərəfini dedim. Müsbət tərəfini də deyirəm. Xalqımız qəhrəman xalqdır, o fealiyyət etmişdir. Ama gərək çalışaq və dərdə daha artıq dərman edək. Fasıd üzvləri kəsib aradan aparaq, ta sayır qismətlərə sirayət etməsin. gərək Firqəmiz olduqca pak olsun. ta xalqın etimadını daha artıq özünə cəlb etsin.

«Azərbaycan» ruznaməsi, seçənbə günü, 2 mehr 1325 ci il, ikinci dövrə, nömrə 17 (306)

Şeyx Məhəmməd Xiyabani Abidəsinin Açılışı Münasibətilə Nitq

Şeyx Məhəmməd Xiyabani kimi şəxsiyyətlər meydana çıxmaqla xalqın fikrinin və milliyyətinin meydana çıxmasını təmin edir. Azərbaycan əgər iftixar edirsə azərbaycanlılar özləri o iftixarını təmin edirlər. Sərdar milli Səttarxan və Bağırxanın, habelə Şeyx Məhəmməd Xiyabaninin məşrutə barəsində götürdükləri qədəmlər heç bir vaxt yaddan çıxma bilməz. Hər vaxt Azərbaycanın və Təbrizin adı zikr olunur, onların iftixarlı adı da araya gəlir. Xalq Azərbaycan adına, onlara da ehtiramla baxır. Biz gərək onların asarın əbədiləşdirək. Xüsusən Şeyx Məhəmməd Xiyabaninin asarı çox qiymətlidir. Sərdar milli Səttarxan əgər silah gücü ilə Azərbaycanın adını ucaldıb, Şeyxin alimanə nitqlərinin bu xüsusda daha artıq təsiri olub. Şeyx böyük mütəfəkkir idi. Onun nitqlərini oxuyanda insan təzə şeylər öyrənir. Onun sözləri dərin və mənalıdır. Onun nitqlərinin içərisində artıq sözlər çox azdır. Lakin bir çox əməli pişnahadlar vardır. Çox təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, Şeyxin mühiti müsaid deyildi. Azadixahlar o zaman hələ imtahan olunmamışdılar. Şeyx özü iman və əqidə üzərində

fəaliyyət göstərdiyi halda, onun yoldaşları içərisində bəzən elə adamlar da tapılırdı ki, onunla işlədiyi halda, ona arxadan zərbə vururdular. Mən fikir edirəm Şeyxin qiyamı hər cür qurtardısı, İranda böyük bir əhəmiyyətə malikdir. Bizim nehzətimiz onun tamamlayıcısıdır. Şeyx bizim istədiklərimizi açıq surətdə meydana ata bilməmişdi. Çünki, mühit ona icazə vermirdi. «Təcəddüd» rüznaməsinə baxanda bunlar açıq görünür. Şeyx öz nitqlərində Azərbaycanın adını həmişə təkrar etmişdir.

Azərbaycan milləti özü məxsus bir millətdir. Hətta, məşrutənin əvvəlində Müzəffərəddin şah azərbaycanlılara xitabən göndərdiyi teleqrafda Azərbaycan Milli Əncüməni deyə yazmışdır: Kəsrəvi də Azərbaycan nehzəti barəsində müəyyən mənfi fikirlər varsa da, onun yazdığı tarix yaxşı nişan verir ki, Azərbaycan xalqı həqiqətən öz xüsusiyyətini həmişə saxlayıb, həqiqətdə də özü bir millətdir. Şeyxin yaşadığı mühit icazə verməyib ki, çox açıq surətdə bunları desin. Şeyxin dedikləri bizim istədiklərimizin müqəddiməsidir. İndi biz üç böyük simanın yadigarlarını əbədiləşdirmişik. Rəşidlik nəzəri ilə baxsaq, Səttarxan qəhrəman imiş. O, düşmən qabağında təslim olmamışdır. Amma fikir, elm və məlumat nöqtəyi-nəzərindən baxsaq, Şeyxin məqamı fəvqəladə böyükdür. Sərdar rəşidimmiş. Şeyx o xasiyyətlərə malik olduğu halda bir də onun alimlik məqamı var idi. Şeyx bəlkə də cəngi adam deyildir. Amma tufəng atanları o təşciy edirdi. Şeyx qiyamdan qabaq da məşhur idi. Şeyxin nitqləri böyük şöhrətə malik imiş. Xüsusən məşrutə dövründə məclisdə irticai cərəyanlar meydana çıxan zaman Şeyx şədid surətdə onun əleyhinə nitq edirdi. Şeyxin nitqi çox qəvi, olduqca məntiqi idi. Demək olar ki, quru bir səhrada bir gülə təsadüf edirsən. Şeyx də o cür güllərdən idi. Bu nehzət Şeyx və onun ətrafında olan əşxasa münhəsir idi. Şeyx o zaman ətrafındakılara etimad edə bilmirdi. Çünki, xainlər var idi və meydana çıxırdı. Xüsusən Riza xan iş başına gəldikdən sonra bu məsələ daha artıq məlum oldu.

Dediyim kimi, Şeyx quru çöldə bitən bir gülə bənzəyirdi. Şeyxin nitqlərinin tamam məfhumunu o mühitdə başa düşən çox az idi. Şeyx özü də bunu hiss edirdi. O, öz nitqlərində həmişə birlikdən, inzibatdan, səmimiyyətdən danışırdı. Ondan ötrü ki, onun arxasında duran adamların bir çoxusu inanmalı adamlar deyildilər. Şeyxin zamanının nəqslərindən biri də təşkilatsızlıq idi. Düzdür o vaxt Firqə var imiş, lakin Firqə bu mənada ki biz deyirik o zamanda yox idi. Hökumət başında isə mürtəcelər dururdular. Bundan əvvəl o nehzətin nəqslərindən biri də hərəkətin fəqət Şeyxin adına deyilməsidir. Şeyx o zaman tək imiş, hər işə özü baxırmış, gələn teleqraflara və namələrə də özü cavab verməyə məcbur idi. Bunun nəticəsində o nehzət tez aradan getdi. Amma, əgər qüdrətli bir təşkilat olsaydı, nehzət o tezlikdə aradan getməzdi.

Bir də bunu demək lazımdır ki, Şeyx mürtəcelərə bir az inanırdı. Deyirdi: Ola bilər ki, məsələn, hacı, Müxbirülsəltənə də demokratdır. Şeyx əgər bunu yaxşı tanısaydı, ola bilərdi ki, bu asanlıqla ölümə getməsin.

Bir də birinci dünya müharibəsindən sonra Vüsuqüddövlənin xəyanəti xalqın etimadını təşkilatlardan səlb etdi.

O zamankı demokrat Firqəsi iki hissəyə bölünmüşdü. Vüsuqüddövlə bir iddə azadixahları və bir iddə də Seyid Ziya və Mələkül Şüəra Bahar kimi adamları aldatmışdı. Onun nəticəsində bunların əxlaqi fasid olmuşdu. Bəzi işlər də bunların fasid əxlaqının nəticəsi idi. Riza xanın iş üstə gəlməsinə də səbəb bu olmuşdur. Dediymiz kimi, xalqın arasında təfriqə salmaqla onların etimadını təşkilatlardan səlb etmişdilər.

Bizim nehzətimiz ona görə müvəffəqiyyətlə başa çatdı ki, möhkəm təşkilatımız və onun disiplini var. Biz edə bilmişik möhkəm inzibat və xalqa etdiyimiz xidmət sayəsində xalqın etimadın Firqəmizə nisbət artırmaq. Biz birinci konqresdə qərara gəldik ki, hər kəs Firqəyə xəyanət edərsə edam olunacaqdır. Onun təsiri böyük oldu. Düzdür bu cür xırda işlər olur. Lakin o, aşkara çıxır. Xalq onunla müxalifət edir və onu ortadan aparır.

Bizim nehzətimizin qabağa getməsinin bir illəti də budur ki, xalqın əfkarın özümüzə ayna qərar vermişik. Xalqın istəyi üzrə rəftar edirik. Şeyxin zamanında altı ay müddətində islahat sahəsində bir qədəm də götürülməmişdir. Azərbaycanın bugünkü demokratik nehzəti keçmişin əksinə olaraq hər dəqiqə əməl tələb edir.

İndi şəhərlərimizin abadlığı sahəsində ciddi iqdamlar olur. Təzə xiyabanlar salınır, yeni binalar tikilir, şəhərlərimizin xiyabanları asfalt olur. Bunun isə abadlıq sahəsində böyük əhəmiyyəti vardır. Beləliklə, şəhərin təmizlik və nəzafəti təmin olunur. Saniyən təbliğati cəhətcə də böyük əhəmiyyəti var. İndi xaricdən gələn siyasi adamlar görür ki, biz doğrudan-dogruya iş görürük. Onlar görür biz təzə işlər əncam veririk.

Biz qəhrəmanlarımızın mücəssəməsini qoyuruq, əsərlərini dirildirik. Bununla nişan vermək istəyirik ki, xalq onun yolunda fədakarlıq edənlərin qiymətini bilir. Səttarxan, Bağırxan və Şeyx Məhəmməd Xiyabaninin mücəssəməsini qoymaq xalqı təşviq edir və onlarda azadlıq və vətənpərvərlik hissi vücudə gətirir. Məşrutə nehzətindən bu tərəfə Dəvəçi məhəlləsinə mürtəce məhəllə deyirlər. Amma bu, düzgün deyildir. Oraya təvəccöh olmamışdır. Bir yer öz-özünə mürtəce ola bilməz, o da Dəvəçi kimi bir kasıb məhəllə. Biz indi Dəvəçidə məktəb

tikdiririk. İndi bizim tikdirməkdə olduğumuz yeni məktəbə gündə səhərdən axşama qədər 500 adam tamaşaya durur, artıq əlaqə nişan verir. Çünki, yaxın gələcəkdə orada onların övladı oxuyacaq. Xalq bunu görür, Firqəmnə inanır və bizim dalımızca gəlir. Bizim kəndlərdə olan islahat .da Şeyxin zamanında olmayıbdır.

Bir də Şeyx nitq edən zaman xalq onun başına yığışib ehsasat nişan vermişlər və Şeyx də ona inanmış. Amma, o ehsasat ani olaraq evlərinə getdikdən sonra xamuş olub aradan gedirmiş.

Gərək xalqda azadlıq ruhiyyəsi və ehsasatını oyatmaq və qüvvətləndirmək. Bunun üçün şərait və mühit yaratmaq və xalqın ehsasatından istifadə etmək. Bunun üçün də qüdrətli və möhkəm təşkilat lazımdır. Elə bir təşkilat ki, onun yaratdığı mühit sabitqədəm və mətin azadixahlar tərbiyə etsin. Lakin o dövrdə belə təşkilat olmadığı üçün belə bir mühit də vücuda gələ bilməmişdi.

Bunlar Şeyxin böyük şəxsiyyətini əskiltmir. Biz bundan ibrət almalıyıq. İndi bizim vəziyyətimiz İranın başqa yerlərindən yaxşıdır. İndi Şirazda, Xozustanda və cənubun başqa yerlərində bəzi cərəyanlar gedir. Biz bu xüsusda izhar-əqidə etməyi tez bilirik. Vaxtında Firqə öz nəzəriyyəsini izhar edəcəkdir. Biz indi ona əminik ki, ağırlığımız İranda .hansı tərəfdə olsa, o tərəf aparacaqdır.

Bizim nehzətimiz ilə Xiyabani qiyamının arasında çox fərq vardır. Xiyabani nehzətində xalq münəzzəm bir təşkilatın rəhbərliyi altında mübarizə etmirdi. Lakin indiki nehzətimizə möhkəm bir intizama və böyük qüdrətə malik olan Azərbaycan Demokrat Firqəsi rəhbərlik edir.

Firqəmiz əməl göstərməklə xalqın etimadını özünə cəlb etmiş və onu səhih taktik üzrə qabağa aparır.

Xalqımız azadlıq qəhrəmanlarının mücəssəmə və məqbərələrini onların fədakarlıqlarına layiq bir şəkildə inşa etməklə milli qəhrəmanlarına nisbət vəzifəsini ifa edir.

Bu iş eyni zamanda göstərir ki, xalq və onun azadlığı yolunda fədakarlıq göstərənlər, onun tərəfindən qədiranlıq olunurlar.

«Azərbaycan» qəzeti № 316, Təbriz, ikinci dövrə, 7 oktyabr 1946-cı il

Darülfununun Açılışə Münasibətilə

Mən fikr edirəm ki, bu gün açdığımız müəssisə elə bir müəssisə dir ki, əgər Biz bir il bundan qabaq bu barə də bir söz danışısaydıq, təcili nəzərə gələrdi. Lakin indi xalqımızın qüdrəti sayəsində Biz çox böyük işləri əncam verməyə müvəffəq olmuşuq. Açıq deyək. indi Azərbaycan xalqı iftixar edir ki, asudəliklə xıyavanları asfalt edir, darülfunun açır, lüləkeşlik vasitəsilə şəhərə su gətirir... bir zamanda ki, İrənin başqa nüqtələrində əmniyyət yoxdur, oğurluq və fəsad hökm sürür, işsizlik və aclıq xalqın həyatın hədələyir... Azərbaycan xalqı tərəqqiyə doğru gedir.

Dəməkrasi, xalqın öz müqəddəratına hakim olması və həqiqi azadlıq şəraitində yaşamasından ibarətdir. Biz əldə etdiyimiz azadlığın sayəsində tərəqqi və təkamül mərhələlərini sürətlə gedirik, Biz ölsək də aldıqlarımızı saxlayıb və nəsilimiz mədəni bir millət kimi yaşayacaqdır.

Biz, bu darülfunun şöhrət üçün açmamışıq, indi kənədlərdə, qəsbələrdə əhali üçün doktor yoxdur, bizi ehtiyac vadar etmişdir ki, bu darülfunun açaq və lazım olan mövqedə xalqın sağlamlığını hifz etmək üçün burada təhsil etmiş doktorlardan istifadə edib xalqın behdaştını və sağlamlığını təmin edək.

Darülfununun rəisi öz nitqində tələbələrin təhsil vəsailinin hər cəhətdən fərahəm olmasına çox xoşbinliklə yanaşdı. Lakin mənim əqidəm o cür deyildir. Məncə Biz gərək bütün zəhmətlərə dözək, ac qalaq, susuz qalaq, ancaq faydalı və əməli adamlar yetişdirək...

Azərbaycan sərvətli bir yerdir, lakin onun sərvəti topraq altında qalmışdır, Biz ondan istifadə edə bilmirik, Biz uşaqlarımızı oxutduruq ki, öz xalqımız və yurdumuz üçün fayda versin.

Bizim müəllimlərimiz çox zəhmətlərə qatlaşmışlar, bəziləri də vardır ki, öz vəzifələrini əncam verməkdən boyun qaçırlar, bununla belə Biz müəllimlərdən istifadə etmək məcburitindəyik. indi bizim kafi qədər müəllimimiz yoxdur. Biz darülfununda ciddi müəllimlər tərbiə edirik ki, xalqımız onlardan istifadə etsinlər. Bizi bu işə ehtiyac vadar edir. Bizim xalqımız istedadlıdır. İstedad və nübuğ yalnız ehtiyac əsərində zahirə çıxar. Ehtiyac müxtəlif ixtiralara və əməli kəşfiyyata səbəb olmuşdur.

Xalqımızın bilikli müəllimlərə, təbibə ehtiyacı vardır. Bu darülfunun ehtiyac üzərində vücuda gəlmişdir. habelə bizim nehzətimizdə bu biri işlərimiz kimi ehtiyac əsərində vücuda gəldi, yalnız ehtiyac!

Bütün İran xalqları həqiqi bir demokrasiya ehtiyacıdır. Hamı keçmiş fəsid hökumətlərin əlindən xilas olmaq istəyirdi. Azərbaycan xalqı hər bir işdə həssas və pişqadəm olduğundan İran demokrasi nehzətinə qabaqcıllıq etdi.

Mən bilirəm ki, Şırazda yaşayanlar da İranın başqa nöqtələrində yaşayanlar da Azərbaycan nehzəti kimi bir nehzətə ehtiyacıdır. Onlar arzu edirlər ki, Azərbaycan xalqı onları quldur xanların və feodalitə üsulunun altından xilas etsin.

Biz Azərbaycan içərisində hər sahədə böyük işlər görməyə müvəffəq olmuşuq.

Biz iqtisadi böhran və işsizliyin qarşısını almışıq. Lakin İranın başqa nöqtələrində işsizlik hökm sürür. Biz nümünəvəi olaraq isbat edirik ki, demokratizm üsulu altında islahat əmələ gətirmək, qanun və ədalətlə yaşamaq mümkündür. Biz bu kimi mütərəqqi işlərlə qanuni və ədaləti icra etməklə öz varlığımızı bütün dünyaya tanıtdırıq. İranın o biri nöqtələrində, ədliyələrdə minlərcə dosiyələr yığışib rakid qalarkən bizim ədliyəmizdə rakid bir pərvəndə yoxdur.

Biz tərəqqi etmək istəyirik. Biz nə qədər tərəqqi edə bilsək o qədər özgələr üçün və həmsəya dövlətlərimiz üçün faydalı ola bilərik.

Biz sənaye sahəsində tərəqqi etdiyimiz surətdə ticarət və beyn-əlmiləli nöqtəyi-nəzərdən bütün dövlətlə geniş bir mühit götürə bilərik. Biz İranın məşrutiyətini aradan aparmaq fikrində deyilik. Biz həqiqi məşrutə istəyirik, bizim istəklərimiz ən adi və sadə bir fərdin tələbatı kimi dir. Biz İranın tərəqqi və səadətini tələb edirik. Bu sahədə bizim bütün mühəsillərdən, ziyalı cavanlarımızdan intizarımız vardır ki, səri qədəmlər götürsünlər. Mən özüm də fealiyyət edib universitə tədrisində iştirak edəcəyəm.

Yaşasın xalqımız və onun himməti!

«Azərbaycan» ruznaməsi, 2 şənbə günü, 22 məhr 1325 ci il, nömrə 34 (323) ikinci dövrə

Təbriz Şəhər Firqə Təşkilatının Fəal Firqə Üzvlərinin Dövlət Teatrı Binasında Təşkil Olunmuş Cəlsəsində

Mərkəzi hökumət ilə müvafiqətnamə mizin təkmili qurtardıği bir vaxtda intixabat ətrafında danışmaq lazımdır. Məclis şurayı milli in 15 ci intixabat dövrəsi Azərbaycan xalqı üçün bir siyasi məsələnin həlli dövrüdür. Bu dövrə də əgər Biz intixabat qanununu müraat edib, xalqımızın istədiyi nümayəndələri intixab etsək, azadlığımızın hifz edilməsi üçün böyük bir qədəm götürmüş olarıq.

Azərbaycan xalqının və milli nehzətin düşmənləri eyn zamanda İran azadlığı və istiqlalının düşmənləri dirlər. Onlar Azərbaycan xalqının azadlığını İran azadlığının zamini və icraçısı gördükləri üçün ondan qorxurlar. O dur ki, bizim mübarizə mizin hər bir mərhələsində müəyyən qiyafələrdə zahir olub töhmət və ləkə vurmaqdan çəkinmirlər. 15 ci məclis intixabatı dövrəsində də bunlar hərəkətə gəlib, Azərbaycanda intixabatın ziddinə hayküy salıb iftira və yalanlar yaya bilərlər.

Biz çalışacağıq ki, indiyə qədər mövcüd olan yanlış intixabat qanununu olduğu kimi ixlal etmədən icra edək, ta bu yol ilə azadlıq düşmənlərinin bahana və sözlərinin qabağı alınsın. Biz çalışacağıq, hamıya imkan verilsin ki, intixabatda şirkət eləsinlər. və intixabat kamilən azad surətdə əncam tapsın. Biz nişan verəcəyik ki, Azərbaycanda intixabat zor, təhdid, pul və güc ilə olmayıb, bəlkə xalq azad surətdə itminan etdiyi adamları intixab edəcəkdir. beləliklə Biz göstərəcəyik ki, bizdə böyük bir ittihad var. Bu bizim üçün böyük bir imtahandır.

Biz özümüzü imtahan etmişik. intixabatı müvəffəqiyyətlə başa çatdırmaq üçün bütün təşkilatlarımız böyük və ciddi təbliğata başlamalıdır. İntixabat məxfi olduğu üçün mümkündür təqəllüblər olsun, ama gərək bilmək ki, adamlar cürbəcürdür, bəzisi qorxudan oğurluq etməz, bəziləri də diyni nəzərdən oğurluqdan çəkinir. Böyük iddə də öz vicdanı müqabilində utanıb oğurluq və təqəllüb etməz. İntixabatda hər bir Azərbaycanlı gərək azadlığımızın hifzi üçün vicdanən özünü məsul bilsin.

İntixabatda Biz gərək təhdidlərdən qorxmayaq və təsir altında vaqe olmayaq. tanıdığımız, bildiyimiz azadlığımız və millətimizə əlaqəmənd olan adamlara rəy verək, xalq

içerisində hörməti olmayan, ona xidmət göstərməyib zor və oğurluq yolu ilə hakimiyyət başına keçənlər bilməlidilər ki, onların xalq içərisində hörmət və nüfuzu olmadığı üçün xalq sözlərinə baxmaz və vəz etdikləri qanunlara tabe olmaz. Bu intixabat gərək keçən intixabatlardan çox - çox fərqli olsun. Kənədliləri qoyun sürüsü kimi dəstə - dəstə sandıq ayağına gətirib rəy almağa yol verilməyəcəkdir.

Yaxşı yadımdadır, 14 cü məclis intixabatında Güney mahalının Əlişah kənədlilərini Əbülhəsən Siqətəlisləminin adamları qabaqda kəxduda və ətrafda kəndin qolçomaqları kənədliləri muhasirə etdikləri halda sandıq yanına gətirib zor ilə rəy saldırırdılar. Biz belə bir işlərə yol verməyəcəyik. Bəlkə intixabat kamilən azad surətdə əməli olacaq. Firqə təşkilatlarımız, şəhərlərdə və kənədlərdə təbliğatlarını qüvvətləndirib, kandidlərimizi xalqa müərrifçilik edib və onların necə adam olduğunu hamıyabildirəcəkdir. Beləliklə xalq rəy verdiyi adamı tanıyacaq və istədiyi adama rəy verə cək.

14 cü məclis intixabatında çox çətinliklərlə birlikdə təbliğat vəsilələrinin azlığına və mürtəcələr tərəfindən əleyhimizə edilən fişar və törədilən maneələrə baxmayaraq təbliğat yolu ilə xalq bizə 16 min rəy vermişdi... Xalq kandidləri tanıyıb və sonra rəy verirdi. Bununla belə o dövrdə tufənq, şallaq və pul gücü ilə işləyənlərin rəyi bizim rəylərimizə çatmadı. O vaxt Azərbaycanın hamı nüqtələrindən xalqın tanıdığı kandidi irticai 14 cü məclis rəd edib, zor. pul və təhdid yolu ilə vəkil çıxanları və Azərbaycan xalqının tanımadığı adamları nümayəndə adi ilə qəbul etdi. İndi qorxu yoxdur və şərəyit bizim üçün müsaidir. Ona görə də Biz edəbiləcəyik kandidlərimizi xalqa nişan verək, ta xalq bizim və öz istədiyi nümayəndələrə rəy versin.

Hər bir Firqə üzvü bilməlidir ki, nehzətimizin davamı və qüdrəti Firqəmizin və məxsusən Firqə başçılarının fealiyyətindən asılıdır. Biz məclisdən nəcat gözləmirik, bəlkə xalqdan nəcat gözləyirik. Məclisə nümayəndə göndririk, çünki, bu vacib siyasi və əhəmiyyətli məsələ dir və azadlığımızla müstəqim surətdə əlaqədadır. Bizim vəkillərimiz əgər Firqəmizə və xalqımız onların püştiybanı olmasa məclisdə heç bir iş görə bilməzlər. Nümayəndələrimiz aldıqlarımızı məclisdə qanuni bir şəkilə saldıqları halda, onlar inzibatı möhkəm olan bir Firqə kömək olmasa. heç bir iş qabağa aparabilməzlər.

Tarix göstərmişdir ki. fasıd və içərizi çürük olan bir Firqə və cəmiyətlər ağır günlərdə fişar nəticəsində aradan getmişlər. Ama möhkəm intizamlı və sağlam Firqələr çətin günlərdə böyük məsələlər müqabilində daha da möhkəmləşib, o məsələni həl etmişlər. 21 Azərdə bizim

yoldaşlarımızın hamısı Fədayi idi və hamı fealiyyət edirdi. Elə yoldaşlarımız var idiki, günlərlə yatmırdı, böyük - kiçik yox idi, hamı çalışırdı, fealiyyət edirdi. çünki vəziyyət ağır idi və Firqə üzvləri bu məsələni yaxşı his edib bunu həl etmək üçün birləşmişdi. əgər o vaxt Firqəmiz fəsad olsaydı, xalq dağılıb gedərdi və nehzətimizdən nəticə alınmazdı, ama Firqəmiz möhkəm idi. Firqə üzvlərinin arasında olan birlik və səmimiyyət nəticəsində Biz müvəffəq olduq. İndi bizim Firqəmiz daha da möhkəmdir. İndi Biz mərkəzlə müvafiqətnamə bağlamışıq. Firqəmiz azadlığı təmin edəcək. Ona görə də hamı çalışır ki, Firqə içərisində birliyi daha da möhkəmləndirsin və fealiyyət etsin.

Qabağımızda intixabat məsələsi durur. İntixabdan sonra aldığımız qanuni şəkl vermək və onu bütün İranda əməli etməliyik. Odur ki, hamı çalışmalıdır bu ağır vəzifəni yerinə yetirsin. İndi bizim vəziyyətimiz çox - çox yaxşıdır. Əgər Biz hovzələrin fəaliyyətini götürsək, görəcəyik xalqın ehsasatı Firqəmizə nisbət daha artıb və möhkəmləşir. Xüsusən şəhər təşkilatları çox mürəttəb şəkildə düşmüşdür, kəndlərdə də bücürdür.

Biz gərək xalqa nişan verək hər kəs olur - olsun Firqə üzvu ya qeyri, əgər xalqa xəyanət üçün məqamından suistifadə etmək niyyətində olarsa, onlarla qəti və barışmaz mübarizə aparacağıq. Azərbaycan Əyalət Əncüməninin azuqə, əmniyyət və qeyr işlər haqqında olan qanunları sözsüz, söhbətsiz icra ediləcək. Belə bir vaxtda saf və çürük ortaya çıxacaqdır. Çürüklər kənara atılacaqlar. Mən keçən həftə nitqimdə demişdim ki, Firqə üzvünün azlığından heç qorxumuz yoxdur. Biz təsmələr mənziləsində olan ictimai təşkilatlar vasitəsilə xalqa bağlanmışdıq.

Biz təsmələr vasitəsilə xalqa bağlanmışdıq. Cavanlar təşkilatı, ittihadıy, qadınlar kulubu, bu təsmələr Firqəmizi xalqa bağlayıbdır və xalqı dolandırır. Xalq bizim dayağımızdır, əgər bir nəfər tapılarsa ki, xalqı Firqədən incidə, Biz onları özümüzə uzaqlaşdıracağıq.

Bu gün Biz iftixar edirik ki, ağır bir şəraitdə, o vaxt ki, Azərbaycanda irtica tam qüdrətlə hökmranlıq edirdi, Biz Azərbaycanda bir müsəlləh Fədayi təşkilatı vücuda gətirdik ki, onun əfradından bir nəfər də olsun xəyanət etmədi. Əgər bir kiçik xəyanət olsaydı, azadlığımızın ələ alınması üçün böyük mane və xətər törədə bilərdi. Bu dünyada çox az ittifaq düşüb ki, böyük və ciddi əməl üçün hazır olan təşkilatlarda xain tapılmasın. Fədailərimizin bu möhkəmliyi və vəfadarlığı Azərbaycan azadlığına olan iymən və ehsasatın nəticəsində idi. bəzi adamlar var ki, şəhərdə cürbəcür yalan xəbərlər yayırlar ki guya muharibə olacaqdır və ya inki Tehrandə halva verirlər, pul paylayırlar. bir iddə də bu sözlərə aldanıb, iş - güclərini

buraxıb, ev eşiklərini satıb Tehrana musafirət edirlər. Gedirlər Tehrandada görürlər, nə pul var. nə halva, iş tapa bilməyirlər, apardıqlarını xərcləyib lüt - üryan halda Azərbaycana qayıdırlar. Təşkilat və idarələrin qapılarına düşüb iş axtarırlar. Bu mövzuda Firqə üzvləri, hovzələr, məhəlli Firqə komitələri xalqı ev - eşigindən edən belə və buna oxşar şayiələrlə mübarizə aparıb xalqı başa salmalıdırlar ki, bizdə necə işsizliklə mübarizə olunur, necə şəxsi azadlıq möhtərəmdir. kimsənin birinə zor demək haqqı yoxdur. Bunların əksi Tehrandada hökmfərmdir. İndi Rizaşah dövrü kimi xalqın malına və namusuna təcavüz etməyirlər. Rizaşah dövründə bir nəfər pasibanın və jandarmın qorxusundan adam nəfs çəkə bilmirdi. Ama indi bunlar yoxdur, bizim əmniyətımız var. Əgər bir nəfərin şəxsiyyətinə tövhin etsələr onu məhəkməyə verərik. Gərək xalqın şəxsiyyəti möhtərəm olsun. İrənin sayir nüqtələrində bu əmniyyət yoxdur. Bir tiryəki jandarm, pasban, bir şərəfli adamın heysiyyətinə aradan apara bilər. Bizdə əmniyyət var. pis adam çox azdır və onlarla mübarizə olunur. Ama Tehrandada və İrənin başqa şəhərlərində heyət hakiminin hədəfi oğurluq, xalqı aldatmaqdan ibarətdir. Bizdə hər kəs xalqa işləyir. Xalq ona ehtiram edir, bizdə pula işləyən adamlar çox azdır. Vaxtiki biri görür xalqa işləyəndə xalq ona ehtiram və təqdir edir, bunu iftixar bilir, çalışır fədakarlıq edir ta xalqın və Firqəmizin yanında etibarını artsın. Bu bizim müvəffəqiyyətlərimizdən biridir. Bu çox sağlam bir cərəyandır.

Tehrandada və İrəni qeyr yerlərində belə deyil, hər kəs özü üçün işləyir və hədəfi hoqabazlıq, rüşvət yemək üstündədir. Orada hamı öz şəxsi mənafehi üstündə çalışır.

Azərbaycanda heç bir qeyriadi vəziyyət yoxdur. bizim iqtisadi vəziyyətimiz çox yaxşıdır. Biz çalışacağıq və çətinlikləri də rəf edəcəyik. Keçən maharibədən sonra mən görmüşdüm, yüzlərcə xalq acından ölüb aradan gedirdi. şükür etmək ki, indi bu vəz yoxdur. İndi vəziyyətimiz nisbətən yaxşıdır. Biz aclıq xətinin qabağını aldıq, kənədlərdən buğdanı yigiririk, müsadirə olan kənədlərdə də buğdanı alıb və onun pulunu kənədləyə veririk ki, gələcəkdə öküz və əkin üçün lazım olan qeyr şeyləri ala bilsin.

Qabaqda duran böyük vəzifələrdən bir də intixabat məsələsi dir. Gərək Firqə üzvləri xalqın etimadını cəlb etsin, ta Biz edə bilək düzgün surətdə bu vəzifəni əncam verək. Gərək intixabat çox səri və çox münəzzəm bir halda əncam tapsın. Bunlar bir məsələ dir ki, qabağımızda durur. Bu kulliyat dir. Siz cüziyat haqqında gərək danışasız. Hər hovmənin özünə görə xüsusiyyəti var. Gərək oranın ağsaqqallarını dəvət edib o yerin nəvaqisini rəf etmək. Diygər tərəfdən Firqə üzvü olmayan adamlarla daha yaxından temas tapıb. onları eşidib və günün bütün məsələlərini onlara aydınlaşdırmaq, Firqəmizin siyasətini intixabat

xüsusunda onlara başa salıb intixabata hazırlamaq lazımdır. Biz bütün cüziyatı nəzərdə tutmalıyıq. Gərək elə adamlar seçmək ki, onlar xalq yolunda məqam və puldan keçsinlər. Mən bizim məclis milimizin axırncı cəlsəsində demişdim, riyasət məsələsi çox əhəmmiyyətli dir. Biri rəiys ola, xalqı satmaya həqiqi adamdır. Əgər Azərbaycanda dövlət işçilərinin birisi arzuların xilafına çalışıb buynuz göstərsə, xalqımız onların buynuzlarından tutub yerə vuracaqdır. Bu vasitə ilə azadlığımız hifz olacaqdır. Bizim nümayəndələrimiz riyasət, ölüm müqabilində fəqət gərək əqidəni intixab edən adamlar olsunlar. Bizim nümayəndələrimiz xalq içərisindən çıxan və xalqın etimadını cəlb edə bilən adamlar olmalıdırlar.

« Azərbaycan » ruznamə si 5 şənbə günü, 25 məhr 1325 ci il, nömrə 37 (326) ikinci dövrə

Sovet Mədəniyyət Evində Sovet İttifaqla Mədəni Əlaqə Saxlayan İran Cəmiyyəti Azərbaycan Mərkəzi Şöbəsi İdarə Heyətinin İllik Fəaliyyəti Haqqındakı Yığıncaqda

Əncümənin fəaliyyəti buradakı xanım və ağaların hüsuru və şirkəti ilə əncam tapdı. Burada əncümənin gördüyü işlər haqqında verilən güzərişlər bir yadavərlik idi. Çünki əncümənin hər bir sahədə göstərdiyi fəaliyyət olduqca böyük olduğundan, onu bu yığıncaqda şərh verməkdən ötrü çox vaxt tələb olunardı. Şübhə yoxdur ki, əncümənin fəaliyyəti milli nehzətimiz nəticəsində isə daha da təkmilləşdi.

İndiki mədəni və elmi müəssisələrimizin təsisində və hətta deyə bilərəm ki, milli darülfununumuzun təşkilində belə mədəni əlaqə cəmiyyətinin, mədəniyyət evinin, Təbrizdəki sovet mədrəsəsinin və tək tək sovet adamlarının yaxından köməkliliyi olmuşdur. Azərbaycan xalqı ilə sovet ittifaqlı xalqları arasında olan mədəni əlaqə hələ qədimdən var idi. Lakin bu əlaqə qeyr mütəşəkkil halda idi. Hamının bildiyi kimi bir vaxt var idi ki, azərbaycanlıların çox qisməti sovet ittifaqlının müxtəlif şəhərlərində yaşayırdılar. Bu da İran ilə Sovet xalqları arasında hər iki qonşu ölkənin mədəniyyətinin yayılmasına səbəb olurdu. Demək olar ki, İran ədəbiyyatını Sovet İttifaqlına yetirənlərin mühüm qisməti istedadlı azərbaycanlılardan ibarət idi. Həmin Sovet İttifaqlında yaşayan azərbaycanlıların öz vətənlərinə qayıtmaları nəticəsində

də Azərbaycanda Rus və Sovet yazıçıları, ədibləri, alimlər və incəsənət xadimləri ilə tanış olurdular. Nəhayət bu iki qonşu və dost ölkələrin xalqları arasında olan qeyr mütəşəkkil mədəni əlaqə indiki cəmiyyətin vasitəsilə mütəşəkkil hala düşdü. Sovet İttifaqı ilə mədəni əlaqə saxlayan cəmiyyət az müddətdə elə mühüm işlərin əsasını qoyub ki, adi mövqedə bu işlərin yaranılmasından ötrü illərlə vaxt istənilərdi. bizə nehzətin qızğın bir mübarizə və siyasi fəaliyyəti dövründə milli teatr kimi böyük mədəni bir müəssisə vücuda gətirmək çox çətin idi. Lakin biz onu cəmiyyət sayəsində hazır şəkildə təhvil aldıq.

Əgər bu cəmiyyət olmasaydı, biz mədəni qismətdə bu tezliklə belə inkişafa nail olmazdıq. Firqəmiz siyasi mövzularla məşğul olduğu zaman mədəni cəmiyyət bunları vücuda gətirdi. O dur ki, bu böyük müvəffəqiyyətlərə görə Firqəmiz və Azərbaycan xalqı tərəfindən cəmiyyətdən təşəkkür etməliyik.

Bu cəmiyyət xalqımızı Sovet mədəniyyəti ilə tanış etməklə bərabər bir birini tanımayan rövşənfikr Azərbaycanlıların tanışlığına və yaxından dost olmalarına imkan yaratdı. Mədəni əlaqə cəmiyyəti təşkil olana qədər rövşənfikr Azərbaycanlılar arasında həqiqi əlaqə və dostluq yox idi. İndi isə bu dostluq və məhəbbətin yaranması cəhətdən bu cəmiyyətin fəaliyyəti və rolu bizim üçün daha çox qiymətli və dəyərlidir. Keçən il Qızıl ordu burada idi. onların musiqi və hünər sahibləri bizə hər cəhətdən mədəni köməkliklər edirdilər. İndi isə bunları biz özümüz yaratmalıyıq. O zaman bizim vəziyyətimiz ayrı bir şəkildə idi. İndi isə adi bir şərait yaranmışdır. O dur ki, cəmiyyətin işi əvvəlkindən daha geniş və mühüm olduğundan nizamnamədən əlavə hüquqi bir iş bərnəməsi tənzim etməlidir.

Cəmiyyət teatr və mili orkestri dövlətə təhvil verməklə kifayətlənməyib bundan sonra daha yaxından və ciddi kömək etməlidir. Bunlar elə bir hünərdirlər ki, onların mədrəsəsi olmalıdır. Lakin indilikdə bizim bu cür mədrəsələrimiz yoxdur. Ona görə də bu qismətdə mədəni əlaqə cəmiyyəti vasitəsilə ustadlar tapıb mədrəsələr təşkil vermək ki, incəsənətimiz elmi payalar üzərində əsaslansın. Bu barədə heyət müdirə gərək daha artıq fəaliyyət göstərərək işi söhbət üstündə yox, əməl üstündə əncam tapsın. Elm kiçik bir iş deyildir. Sənətin bütün qismətləri onunla təzahür edir. Musiqi dil ilə deyərək bilmədiyimiz ehsasatımızı bəyan edir. Musiqi əmiq bir şeydir, bu bizim ruhumuza qəza verir. Ona görə də milli bir orkestrlə kifayətlənməyib onu genişləndirmək üçün musiqi mədrəsəsi yaratmalıyıq, bunlar balaca ağaclardır ki, biz əkməmişik. İndi onları becərmək lazımdır. Ağaların dediyi kimi cəmiyyət bir milli şəkil almışdır. İndi İran xalqı öz həmsəyalarının hansının onun səadətinə çalışmasını və hansının onun ayağından çəkməsini yaxşı başa düşür.

Bizim nehzətimiz mədəni və mütərəqqi bir nehzət dir. onun əsasında indi az bir müddətdə ölkəmizdə universitə, milli orkestrimiz, dövlət teatrı yaradılmış, şəhərlərimizi asfalt etmək və su lüləkeşliyi kimi mütərəqqi işlər görülmüşdür.

Sovet İttifaqı ilə dostluğumuz İran istiqlaliyyətinin zəminidir, ona görə də İran ilə Sovet İttifaqının dostluğu gərək əbədi olsun. Biz cəmiyyətin vasitəsilə Sovet İttifaqında olan fərhəngdən istifadə etməklə xalqımızın tərəqqisi uğrunda böyük qədəmlər götürmüş olarıq. İndi İranın rövşənfikr və digər təbəqələri bizə mədəni və mütərəqqi nəzərlərlə baxırlar. Biz mədəniyyətimizi artıq inkişaf etdirmək üçün mütərəqqi Sovet mədəniyyətindən lazımı qədər istifadə etməliyik.

Böyük dünya müharibəsində Sovet İttifaqının tək əsləhəsi deyil, onların tərbiyəsi, mədəniyyəti, seri, hekayəsi, ümumiyyətlə təcəddünü qalib gəldi. Müharibə dövründə Sovet İttifaqının təbabəti xariqələr yaratmışdır. Bizim həkimlərimiz Sovet təbabətindən istifadə etməlidirlər. Müharibənin ağır yükü uzun müddət Sovet İttifaqının öhdəsində olduğu halda, öz mədəniyyət və fərhənglərinin mütərəqqiliyi sayəsində fəteh çıxdılar. ona görə də belə bir mütərəqqi mədəniyyətdən istifadə etməyə göz yummaq olmaz. yeni heyətin qarşısında yeni və məsul vəzifə durur. Heyət, yeni mühəndislər, ədəbi, tibbi və digər seksiyalar təşkil etməklə xalqımızın səadəti uğrunda böyük fəaliyyət göstərməyə çalışmalıdır.

mən ümid edirəm ki, yeni heyət Azərbaycan cavanlarını, rövşənfikrərini bu cəmiyyətin ətrafına toplayacaqdır.

yaşasın mədəni cəmiyyətimiz və onda fəaliyyət göstərən şəxslər!

«

Azərbaycan» ruznaməsi, nömrə 42 (321), ikinci dövrə. 4 şənbə, 1 aban 1325 ci il.

Dövlət Teatrı Binasında

Bizim nümayəndələrimiz, necə ki, aqayə Badqan tozih verdi, təza bir müvafiqətnamə imza etməyiblər. Müvafiqətnamə odur ki, Biz burada imzalamışdıq. Bəzi məsələlər qalırdı ki, nümayəndələrimiz onları daxil ediblər, bu məsələlərdən biri Zəncan məsələsi idi. Biz mürtəcelərin bahanasını kəsməkdən ötrü Zəncan məsələsilə müvafiqət etmişik. Biz əvvəldən

demişik ki, heçvaxt İrandan ayrılmaq istəmirik. Biz bunu yenə də deyirik. Necə ki, bilirsiniz, nehzətin əvvəlindən bizim siyasətimiz bu olub ki, qan tökülmədən aldığımız azadlığı bütün İranda ümumiləşdirək. Görürsüz bizim əleyhimizə cürbəcür təhrikamız hərəkətlər edirlər, ta bizi davaya çağırırlar. Giylan tərəfində xanları qovzayırlar, Zülfqarının dəstələri qarətə başlayır, sonra min cür təsəbübüslər edirlər. Vəli Biz mətanətimizi hifz edirik. Bir də Biz Zəncan məsələsilə razı olduqda ora ilə rabitəmizi qırmaq istəmirik. Firqə təşkilatımız orada öz fealiyyətlərinə idamə verəcəklər. Biz istəyirik öz sədaqətimizi nişan verək. Biz sərhəd davası etmirik. Biz azadlıq davası edirik. O irticai ruznamələr ki, Zəncan məsələsi barədə ələməşəngə yola salıblar, suyu bulandıрмаq istəyirlər, Biz əvvəldə demişik: Azərbaycan azadlığı o vaxt məhfuz qala bilər ki, bütün İranda azadlıq olsun, Biz görürük indiki vəziyyət 3 ay qabaqki vəziyyətdən başqadır. O mürtəcelər ki, qaçmışdılar, indi gəlib Tehrandə ruznamə təsis edirlər, Azərbaycan xalqına və Azərbaycan nehzətinə yaramaz töhmətlər vururlar. Cənub məsələsi hamıya yaxşı aydındır. Cənubda əşayiri silahlandırıb, adın milli nehzət qoyurlar.

Maharibədən sonra indi mürtəcelər İranda baş qaldırırlar. Əgər Azərbaycan nehzəti olmasaydı bu işlər daha tez olacaq idi.

Mən ümid edirəm, tez və ya gec mürtəcelərin yuvası millət gücü ilə dağılacaqdır. Bununla belə Biz mərmuz əllər ilə yandırılan irtica atəşinə tamaşaçı kimi baxa bilmərik. Onlar məxsusən bizim azadlığımızı müstəqimən hədəf qərar verib, nəngin vərəqparələr vasitəsilə bizə töhmət vururlar, əleyhimizə ələm götürürlər. Bu töhmət və təsəbübüslər vaxtiylə Şuralar ittifaqına vurulan töhmətləri yadasalır. Vaxtiylə Şuralar ittifaqının əleyhinə minlərcə yaramaz töhmətlər vurub deyirdilər ki, guya sovet ittifaqında məktəb yoxdur, insanlar lüt gəzir, adam adam əti yeyir. Faşist mətbuatı bütün dünyada bu kimi yalanlar yayıb, töhmətlər vuraraq şuralar xalqını dünyaya vəhşi göstərməklə öz şum niyyətlərini icra etməyə çalışırdılar, lakin onların yalanları bu gün hamıya məlum olmuşdur.

İndi Tehranın mürtəce ruznamələri bizim əleyhimizə haman siyasəti təqib edib, minlərcə yalan iftira ilə meydana çıxmışlar. Onların dediklərinə görə Azərbaycanda xaribar yoxdur, əmniyyət yoxdur, kənliləri incidirlər, küçələrdə adam başı kəsib ətini satırlar.

Bununla belə yalanlar yazıb nəşr etdikləri halda dövlət gözün yümür və bunların iftiralarına imkan verir.

Bu ruznamələr ki, bizə töhmət vururlar, bunlar qanun mucibincə gərək təqib və mücazət olsunlar. Hələlik ki, dövlət tərəfindən bunlara söz deyən yoxdur. Dövlətin tovfif etdiyi

xəyanətkar mürtəcelər, Seyid Ziya və Cəmal İmami, yenə də milli qəhrman cildinə girib, ruznamələr bunların əkslərini ab - tab ilə çap edirlər, haman ruznamələr Azərbaycan xalqına, Azərbaycan nehzətinin başçalarına olmazın töhmət və iftiralər yağdırmaqdan əbədən pərhis etmərlər. Bunlar bu vasitə ilə bütün İran azadlığının qabağını almaq istəyirlər. Biz hər halda imza etdiyimiz müvafiqətnaməni icra edəcəyik, çünki, bu müvafiqətnamə əvvəl növbədə xalqın ehtiyacatın təmin edən bir müvafiqətnamə dir, bir də Biz söz vermişik ki, Azərbaycan azadlığını bütün İranda ümumiyyət verək, vaxtiki, Azərbaycan xalqı qovl verdi. onu həyata keçirər

İrticai qüvvələr indiki halda qalmaqacaqlar. Bizim mübarizəmiz əməli surətdə davam edəcək. Biz çalışıb təşkilat verəcəyik, təbliğat edib azadixah qüvvələri gücləndirməklə mürtəcelərin qabağını alacağıq. Biz deyirik: aldığımızdan sərfnəzər etməyib, onlardan ciddi surətdə müdafiə edəcəyik. Bunun bütün mürtəcelər bilməli dirlər. irticai ünsürlər çalışırlar məclisdə əksəriyyət aparsınlar, ehtimal da var ki, aparalar. çünki, cənubda biyganələr şədiddə surətdə vəziyyəti kontrol edir və oranı fişar altında saxlayırlar. Ona görə orada İran istiqlal və azadlığına əlaqədar olan əxsasa intixab olmaq imkanı ola bilməyəcəkdir. Cənubun bəzi yerlərində dərəbəyləri silahlandırmışlar. o şərəyit içərisində məlumdur ki, milli ünsürlər intixab ola bilməzlər.

Mərkəzə gəldikdə bildiyimiz kimi nizami hökuməti elan olub, karxanalarda yığınaq təşkil vermək qadağan edilmişdir. Orada azadixahlara azad hərəkət etmək üçün imkan verilmir. Bu vəziyyətdə Azərbaycandan başqa nöqtələrdə seçgi, qanuni yolla getməyəcəkdir. Ona görə demək olar ki, hər yerdə mürtəcelər qeyr qanuni vasitələrilə özələrini xalqa təhmil etməyə müvəffəq olacaqlar. Bu da bir xətdir ki, Biz indidən his edirik. İftixar ilə deyə bilərəm ki, bir yerdə fəqət seçgi azad olacaq ki, o da Azərbaycandır. Biz burada Firqə yoldaşlarına tapşırıraq ki, gərək bizim seçgilər tamamilə azad surətdə və qanuni əməl olsun. Biz bunu isbat edəcəyik. Biz heç vəch ilə seçginin qeyr qanuni yola düşməsinə imkan verməyəcəyik. Məclisdə bizim 21 nümayəndəmiz olacaq ki, bizim hüququmuzdan difa etsinlər. Bəziləri fikr edirlər ki, məsələləri məclis həl edir. Lakin bu iştibahdır. Məsələni əfkar ümumi həl edir. Biz indidə deyə bilmərik ki, gələcək məclis bizim istəklərimizi yüzdə yüz həl edə bilməz. Bizim istəklərimiz bir iddənin mümkündür xuşuna gəlməsin. Ona görə biz ən böyük kömək və ümid Firqəni hesab edirik. Gərək Firqəmiz o qədər xalqı təşkil etsin ki, hər ehtimala qarşı xalq özü öz haqqından difa etməyə qadır olsun.

Mən fikr edirəm, Azərbaycanlı bu iftixarlı vəzifələri şərəflə əncam verməyə qadır bir xalq dir.

Təkrar edirəm, düşmənlərimizin dediyi kimi İrandan ayrılmaq istəmirik. Bizim təqazalarımız xalqın arzularıdır. Bizim nehzətimiz demokratik bir nehzətdir. Bu nehzət pis hərəkətlər və yaramaz işlərin qabağını almaq üçün vücudə gəlmişdir.

Bizim nehzətimiz xalqın ehtiyacatı üzrə vücudə gəlmişdir. Mürtəcelər unutmuşlar ki, Azərbaycanda görülən işlər, Tehran mürtəcelərinin gördükləri işlərin əksuləməli dir. Açıq deyim, mürtəcelər çalışırlar, Azərbaycan nehzətini xarici mürtəcelərin köməliyi ilə boğsunlar, lakin bu olası deyil. Hayküy salmaqla xalqın səsini boğmaq olmaz. Tehran gərək başa düşsün ki, indi bir ildir ki, Azərbaycanlı azad yaşayır.

İndi azərbaycanlı öz xeyrini daha yaxşı düşünür, artıq o görülən böyük işlərin şahidi olmuşdur. Biz xalqın sədətə uğrunda böyük qədəmlər götürmüşük. İndi bu xalqı boğmaq olmaz. Ruznamədə yalan sözlər yazmaq və yaymaqla millətə qorxutmaq olmaz. İndi bizə Tehrandan Müstofiləri hakim təyin etmək istəyənlər iştibah edirlər. Bu kimi kəsif və mürtəce ünsürlər iradələrin bizə təhmil edə bilməzlər. Biz Tehran azadixahları ilə birlikdə irtica ilə amansız mübarizə edəcəyik. Mübarizənin cürbəcür yolu var, bir vaxt tufəng ilə, bir vaxt dil ilə, bir vaxt təhəmmül və səbr göstərməklə mübarizə etmək olar. Görürsüz indi bizə nə qədər töhmət vururlar. Biz dayanırıq. Biz istəmirik onların əlinə bahana verək. Hazır deyilik ki, qardaş qanı tökülsün. Bu isə böyük qəhrəmanlıqdır.

Təhriklər bizi yerimizdən oınada bilməz. Biz əmələ artıq əhəmiyyət veririk. Çünki, aldıqlarımızı saxlamalıyıq. Bu, böyük işdir. Xalqımız və Firqə bu xüsusda böyük imtahanlar veribdir. Necə ki,²¹ Azərdə müvəffəq olduq qoymayaq qardaş qanı tökülə, nehzətdən sonrada qabağımızda cürbəcür məsələlər dururdü. Biz həmişə düzgün siyasət və adılanə rəftar üzrə xalqın etimadını özümüzə cəlb etdik və xalqı özümüzə apardıq. Biz çalışacağıq hamıdan əvvəl öz Firqəmizi qəviyləşdirək, Firqə birliyi, xalqın mərkəzi komitəyə olan etimad hisini və onun ruhiyəsini qüvvətləndirək.

O biri tərəfdən çalışacağıq Azərbaycan xaricindəki azadixahları təqviyyət edib, onlara mənəvi kömək yetirək. Bizim etiləfdən məqsədimiz bundan ibarətdir. Biz istəyirik azadixahları təqviyyət edək. Onlar bizdən böyük ümid gözləyirlər. Bu gün Azərbaycan nehzəti böyük nüfuza malikdir. Mürtəcelər bunu bilirlər. Ona görə bizim əleyhimizə töhmət vururlar.

Azadixah Firqələrin etilafı barəsində demək lazımdır ki, bu etilafın İran azadlığında böyük təsiri olacaqdır. İndi mübarizə bu şəkli alıbdir.

Keçən il hələ biz özümüzə məşğul idik. Vəli indi belə deyil. İndi mübarizə ümumi şəkli almışdir və şayəd mürtəcelər Zəncanda çalışacaqlar, bizim yoldaşlarımıza təəüz etsinlər vəli biz imkan verməyəcəyik . Biz yoldaşlarımızdan difa edəcəyik. Biz ruznamə və radio vəsiləsilə dövlətlə müzakirə etməklə öz yoldaşlarımızdan kamill surətdə püştibanlıq və müdafiə edəcəyik. Mürtəcelər çalışırlar Azərbaycan vəziyyətini tərsə nişan versinlər. Lakin indi bizim vəziyyətimiz iki ay bundan əvvələ nisbət daha yaxşıdır.

Biz iki qabaq inanılmış yoldaşlarımızı kənədlərə yolladıq. Onlar kəndçilərə dedilər: aldığımız bu azadlığı saxlamaq üçün şəhərlərə kömək etmək lazımdır. Bunun nəticəsində biz müvəffəq olduq qəllə ehtiyacımızı təmin edək. İndi qəllə məsələsi olduqca yaxşı dir. İndi şəhərdə bizim altı aylıq azüqə miz var. ətrafda olan buğdalarımızı da şəhərlərə həml etsək daha heç nigaranlıq olmaz. Qoy Tehran mürtəceləri desin Azərbaycanda çörək yoxdur. Vəli biz xalqa çörək yetirdikdə onların iftiralarna güləcəklər. Əmniyyətimiz sabıqki kimi çox möhkəmdir. Keçmişdə çox fasıd və xarab bir halda olan idarələrdə bugün, keçmiş zamanların işləri yoxdur. Firqəmiz düzgün siyasət ilə Azərbaycanda yaşayan xalqlar arasında möhkəm və sarsılmaz bir dostluq vücuda gətirmişdir. Bizim indi Kürdlərlə rəbitəmiz çox yaxşıdır. Biz onlara hər cəhətdən kömək etmişik və edəcəyik. Onlar xalqımıza inanıblar. Firqəmizin düzgün siyasəti nəticəsində dostluğumuz günü - gündən qüvvətlənir. Onlar Firqəmizə etimad edirlər.

İrənin ən böyük məsələlərindən birisi elat məsələsidir. Xarici mürtəcelər həmişə elatdan istifadə ediblər. Necə ki, cənub məsələsi bunu isbat etdi. Ama biz bu məsələni həl etmişik, biz Kürdlərə artıq kömək edirik.

Onlar da bizim ilə qardaş kimi dolanırlar. İllərdən bəri Azərbaycan xalqı ilə Kürdlər arasında nifaq yaratmışdılar. Lakin Firqəmiz bir illik mübarizə nəticəsində bu iki xalq arasında möhkəm qardaşlıq vücuda gətirdi. Bu Firqəmizin düzgün siyasətini nişan verir. Biz bunu gərək hifz edək. Biz onlara mədrəə açıyıq və idarələrimizdə onlara yer veririk. Onların məclisdə nümayəndələri olacaqdır. Beləliklə xalqımızın içərisində möhkəm bir ittihad yaranır. Alman işğalçıları Fəransaya həmlə edən zaman bir Fəransa yazıçısı yazırdı: Hənüz divar və çarçubalar möhkəmdir. Divarlar və çarçubalar onun nəzərində xalq və onun faşizmə nisbət nifrəti idi. Bizim çarçubalarımız möhkəmdir. Xalqın irticaa nisbət nifrəti günü - gündən artır.

Xalqın milli ehsasatı bizim azadlığımızın zamini dir. Bir də əzadarlıq günləri dir. Biz xalqın mənəvi ehsasatı ilə müxalif deyilik. Vəli çalışacağıq xalq düşmənləri bundan istifadə etməsinlər. Keçən il 21 Azər tasuva günü idi, o gün bizim nehzətimiz müvəffəqiyyətlə əncam tapdı. Xalq da əzadarlıqla məşğul oldu.

O vaxt mən eşidirdim Firqəyə mənsub olmayan adamlar xalqın milli nehzətindən tərəfdarlıq edirdilər. Məscidlərdə, minbərlərdə milli nehzətimizin pişrəfti üçün dua edirdilər, xalq his etmişdir ki, biz onun məzhəbi ehsasatına müxalif deyilik. Vəli bu təəziyə nə qədər məəqül olsa o qədər übühhəti artıq olar. Biz çalışacağıq xalq düşmənləri əzadarlıqdan siyasi istifadə etməsinlər, mürtəcelər bu vəsilə ilə süistifadə etmək istəyirlər. Azərbyacandan qovulan pis adamlar, onlar ki, kənədlini soyurdular, öldururdülər. var – yoxunu alırdılar, indi məzhəb naminə təzahür etmək fikrində dirlər. Müdəbbir və aqil ruhanilərimiz buna imkan verməyəcəklərinə mən inanıram. Azərbyacan ruhaniləri bunu yaxşı bilirlər ki, Rizaxan işə başlayanda xalqı iğfal etmək üçün əvvəl özü dəstə başına düşürdü. sonra məscidləri bağladı. uləman ۴ təhqir etdi. ruhanilər bunu yaxşı bilirlər ki, diktaturluq onların xeyrinə deyil, diktaturlar əvvəl xalqı iğfal etmək üçün özələrin məzhəbə əlaqə məndnişan verib, vəli sonra məzhəbin əleyhinə işləyirlər. Bunu gözümüz görüb, güman edirəm ruhanilər də yaxşı bilir ki, xalqı yaxşı yola hidayət etmək üçün azdlıq lazımdır. Əgər azadlıq olsa onlara da xalqı haqq yola dəvət etməyə imkan var. Bizim siyasətimiz xalqın ehsasatına muxalif bir siyasət deyil, əzadarlıq mühüm bir məsələ dir. İndi Tehrandə mürtəcelər bu məsələdən istifadə etməyə çalışırlar. Vəli bu yoldan onlar üçün istifadə ola bilməz. Mən fikr edirəm bizim ruhanilərimiz fəvqəladə mətin və yaxşı adamlardır və təcrübə göstərib ki, onlar xalqımızın nehzətinin ziddinə olmamışlar. Ona görə Firqəmiz də bunlara artıq dərcə ehtiram və izzət qail olmuşdur. Bizim xalqımız ayıq, düzgün və iymanlı bir xalq olduğu üçün mürtəcelərin əlində alət olmayacaqdır. Ruhanilərimiz məxsusən irticadan uzaq olan adamlardır.

Əziz məslkdaşlar! Çalışıb xalq içərisində birlik vücuda gətirməlisiz. Gərək elə etmək ki, xalq içərisində nifaq düşməsin.

Biz deyirik: hər zədə ki, əksəriyyət inanır ona ehtiram lazımdır. Biz mürtəcelərə suyu bulandırmaq imkanı verməyəcəyik. Ona görə bağladığımız müvafiqətnaməni mubəmu həyata keçirəcəyik. Biz xalq içərisində Firqəyə nisbət vücuda gələn təəsüb və əlaqəyə inanırıq. Biz azadlığımızı saxlamaqla bərabər onu bütün İranda ümumiləşdirməyə çalışmalıyıq. Düzdür ki, bu məsələ çətin və ağırdır. Ama Biz onu fədakarlıqla əməli edəcəyik. İndi bizim vəzifələrimiz

bunlardan ibarətdir: İntixabatda qanun hüdudunda ciddi fəaiyyət göstərməli, birliyimizi hifz etməli,²¹ Azər bayramını ləyaqətlə icra etməliyik.

Mərkəzi komitəmizin tutduğu yol aydın bir yoldur. Firqə üzvləri öz fədakarlıq və mətanətləri sayəsində hər an hədəfə doğru irəli getməyə çalışmalıdırlar.

Unutmayın ki, İran azadlığını hifz etmək üçün tarix qabağında məsuliyyətimizi şərfə yerinə yetirməliyik (alqışlar) mən ümid edirəm ki, Azərbaycan demokratları İran xalqının onlardan gözlədiyi fədakarlığı şərfə buruza verəcəkdir. (gurultulu alqışlar)

« Azərbaycan » ruznaməsi, cümə 1 azər 1325 ci il. nömrə 66 (355) ikinci dövrə

Mərkəzi Komitənin Binası Qarşısında

Əziz həmvətənlər!

Azərbaycan xalqının tarixi günlərindən biri yenə başladı. Keçən il həmin gecədə Tasua axşamı Azərbaycan xalqı öz varlığını isbat edib özünü bütün dünyaya tanıtdırmağa imkan tapdı.

Bu bir ilin ərzində Azərbaycan xalqı tarixlər boyu azadlıq məşəldarı olduğunu isbat etdi.

Biz bu az müddətdə çoxlu işlər görüb sabit etdik ki, azad bir xalq hər iş görə bilər. Xalqımız hansı təbəqədən olursa - olsun sarsılmaz bir vəhdət təşkil verməklə o köhnə və çürümüş təşkilatın məhkum olmasını sübuta yetirdi.

Keçmişdə şum siyasətlərin əsərində xarabazara dönmüş şəhərimiz abadlaşdı, milli müəssisələr vücuda gəlib və xalq öz müqəddəratına hakim olmuşdur. Beləliklə indi xalqımız özünü azad və xoşbəxt hesab edir. Nəzərə aldığı islahatı özü istədiyi kimi həyata keçirir. Biz öz dilimizdə mədrəsə, mətbulat və böyük mədəni ocaqlar vücuda gətirmişik. Bu, möcüzədir. Biz çox böyük işlər görə bilərdik, lakin bizim azadlığımızdan vəhşət düşən mürtəcelər bizi aldatdılar, dedilər ki, biz istəyirik hər yerdə azadlıq olsun, sizin azadlığınızı bütün İranda ümumiləşdirək. Səkkiz ay bizi mətəl etdir. səkkiz ay bizi yalan yerə dolandırdılar. Biz bilirdik

ki, onlar yalan deyirlər, lakin dedik ki, qoy onların yalanları bütün dünyaya sabit olsun. Səkkiz ay yalan danışdıqdan sonra, indi bizim azadlığımızı süngü gücü ilə almaq istəyirlər. onlar fəramuş etmişlər ki, Azərbaycan xalqı daha əsarət altına getməyəcək. (alqışlar)

Azərbaycanlı çox çətinliklər görmüş və çoxlu zülm və təədilərə məruz qalmışdır. Lakin heçvaxt öz şəhəmətini əldən verməmişdir. İndi onlar bizi iki məsələ qarşısında qoymuşlar: Onlar istəyirlər buraya təminiyyə qüvvəsi adı altında azadlığımızı əzmək üçün cəllad jandarm varid etsinlər və ya Azərbaycan xalqı məclisə nümayəndə göndrməkdən məhrum olsun. Bu iş olmayacaqdır. Azərbaycan xalqı öz azadlığın əldən erməyəkdir. İndi Azərbaycan kənəlliləri öz yerlərini dalı qaytarmaz. (alqışlar) kənəllilərin qanını soran mürtəcelər və jandarmilər daha buraya ayaq basa bilməzlər. Xalqımız yenidən əsarət altına getməyəkdir.

Onlar yalnız Azərbaycan məsələsindən qorxmurlar, onlar İran xalqının azadlığından vəhştə düşmüşlər. Onların qoşunlarını idarə edib onlara fərman verənlər irticai bir mahiyətə malikdirlər. Lakin Azərbaycan qoşunu və onu idarə edənlər azadlıq qoşunu və azadlıq mübarizəsində doğulmuş fərmandehlərdən ibarətdir və buna görə də irəli gedib onları darmadağın edə cəklər...(alqışlar)

Azərbaycan xalqı hər biri bir əsgərdir. Onların öz Firqələrinə öz azadlıqlarına əlaqəsi vardır və hər qiymtə olur olsun ondan difa edəcəklər.

Dövlətin Zəncanda törətədiyi cinayətlər nacəvanmərdana cinayətlərdir. Sizin yadızdadır ki, dövlət qüvvələri bizə təslim olduqdan sonra onların bizə etdikləri təcavüz, təədi və zülmələrinə baxmayaraq bütün əfsərlərin parablumlarını ev əsasiyələrini verib, onları ehtiramla yola saldıq, onların getmək vəsayilin fərahəm etdik. Lakin onlar Zəncanda əsləhəsiz əhalini öldürüb, uşaqları boğub ayaqları altına saldılar, cavan qızların namusunu hətk etdilər, ruhanilərin əmmamələrini boğazlarına sarıyb, küçələrdə sürüdülər... Onların hökuməti çürümüş və cinayətkar bir hökumətdir. Onhökumət gərək aradan getsin. Biz onun yerində milli hakimiyyət yaradacağıq. (gurultulu alqışlar)

Əziz həmvətənlər!

Tarix bizim boynumuza ağır bir vəzifə vermişdir. O da İran xalqının azadlığını təmin etməkdir. (gurultulu alqışlar içərisində hamı bir səslə: hazırıq)

Azərbaycan əsgərləri və Fədailəri, indi soyuq gecələrdə dağlarda, çöllərdə, sizin azadlığınızın keşiyini çəkirlər. Siz də onlara kömək etməyə çalışın. (hazırq, kömək edəcəyik)

Bundan sonra bütün Azərbaycan xalqı azadlığı həyata keçirmək uğrunda amansız mübarizə aparacaqdır. Xalq gərək bir yaşasın, bütün təbəqələr irtica əleyhinə birlikdə mübarizə etməlidirlər.

Biz şərflə yaşayacağıq, ölümə hazır olmayan bir millət azad yaşaya bilməz.

Bizim xalqımız qəhrəman bir xalqdır. O düşməndən qorxmur. Düşmənlər xalqımızın qarşısında diz çöküb təslim olacaqlar. (alqışlar) Siz unutmayın ki, Səttarxan bir az iddə ilə qiyam etdi. Azadlığımızı hifz etmək üçün bizim bir sarsılmaz qüvvəmiz, geniş bir təşkilat və ona rəhbərlik edən möhkəm və inanılış bir Firqəmiz vardır. Bununla belə heç bir xətər yoxdur. Fədailərimiz, əsgərlərimiz və əgər lazım olarsa mərkəzi komitə üzvlərimiz də sizdən difa edəcəklər. Əmniyyət heçvəch ilə pozulmayacaqdır. Mən keçən il qiyam etdiyimiz zaman dedim ki, xalqın malına təcavüz etmək fikrində olanlar əvəllə bizim cənazələrimizin üzərindən keçməlidirlər. Necə də ki, gördünüz heç bir əmniyyətsizlik zahirə çıxma bilmədi.

Mən yenə deyirəm ki, heç bir əmniyyətsizlik olmayacaqdır. Əmniyyəti pozanlara hərks olur - olsun bir zərrəcə də rəhm etməyəcəyik.

Yaşasın səngərlərdə azadlığımızın keşigin çəkən qəhrəman Fədailərimiz!

Yaşasın xalqımızın dili, tarixi və milli xüsusiyyətləri!

Yaşasın azadlıq və onun həqiqi tərəfdarı olan Azərbaycan milləti!

« Azərbaycan » ruznaməsi 16 azər 1325 ci il, nömrə 77 (366), 2 ci dövrə

Məqalələr

İFTRAAMİZ TELEQRAFI KİM İMZA ETMİŞDİR?

Dünənki nümrəmizdə bazar əhlinin çoxunun bəzi macərəcular tərəfindən iğfal olunduqlarını yazmışdıq. Məqaləmiz bir az üstü örtülü olduğu üçün keçən gün oxucularımızdan bir neçəsi idarəyə müraciət edib mövzünün açıq və sərih bir surətdə yazılmasını təqaza etdilər. Bu təqazayı məşru cavabsız qoymamaq məqsədilə naçar olduq əlimizdə olan məlumatdan cüzi bir qismini intişar verək.

Qoy oxuyub, düşünüb mənasını dərk etməyən telqrafları imza edənlər gözlərini açıb görsünlər kimin əlilə tora düşmüşlər.

Təqribən bir ay bundan irəli Seyid Ziya dəstgahının ciddi, rəsmi və fəal əllərindən hesab olunan Feqhi Azərbaycanda fitnə və fəsad tovlid etmək məqsədilə böyük etibar ilə Tehrandan Təbrizə gəlir və burada gətirdiyi pullar, vədə - vəidlərlə bazar dəlallarınadən bir neçəsini ələ keçirir. Seyid Ziya və sayir mərmuz məqamat ilə mərbut olan bəzi əsraramiz şəxəslərdən kömək alıb işə başlayır. İki üzlü və xain adamlar isə bu oda ətək vurur, nəhayət başdan başa töhmət və iftiradan ibarət olan tovhinamız və xalqın içinə nifaq salan telqraf, timçə və karvansaraların qaranlıq güşələrində hoqqabazlıqla imzalanıb müxabirə edilir.

Sonra aqaye Feqhi məmuriyyətini axəra yetirmək üçün Ərdbilə, oradan da Şahsevən ellərini şərtə sövq etmək üçün onların içinə əzimət edir.

Biz bu barədə uzun - uzadı bəhs etmək istəmirik. Əgər telqrafı imza edənlər doğrudan - doğruya fədakar və düz adam olsaydılar, haman min beş yüz nəfərlik ümumi cəlsədə gərək etiraz edə idilər. Çünki, onların çoxu da olmasa mühüm bir qisminin bu cəlsədə huzurları var idi və Londona müxabirə olunan telqraf isə etirazsız və müttəhidülrəy bir surətdə təsdiq edilmişdi.

Hələ müxalifətamiz telqrafı imza edənlər arasında bəzi adamlara təsadüf olunur ki, hər iki tərəfin əsnadına dəxalət etmişlər. bir adam ki, özü - öz riza və rəğbətilə Əncümən Əyaləti və Vilayəti tələb edən bir elamiyəni imza edir, o şərafitinə əlaqəmənd olsaydı onun xilafına gərək təzahür etməyəydi.

Bundan əlavə imzaların içərisində cani və qatillər də vardır. Sadiq Müctehidi öz əlilə üç nəfəri qətlə yetirib, doqquz nəfəri şədiddə məcruh etmişdir. Bu kimi əlləri məzlumların qanına bulaşmış canilərin imzasilə yanaşı imza qoyanlar, əcəba gördükləri işin qəbahətini his etməirlərmi?

Biz dünənki nümrəmizdə dediyimiz kimi əşxasın şəxsiyyəti ilə işimiz yoxdur. Lakin bəzi şəxəslər vardır ki, onları xalqa tanıtmamaq olmaz.

Bazar camaatı əgər Fəqihini tanıya bilə idilər, qətəən onun toruna düşməzdilər.

Telqrafi imza edən cavanlar əgər bilsə idilər ki, onların imzaları xain əllər vasitəsilə oğurluq ilə əldə edilmiş pula satılmışdır, əbədən o telqrafi imzalayan adamların ətrafına yaxın düşməzdilər. Mütəəssifənə bu həqiqətdir, biz istədik onu aşikar edib qəzavəti bitərflərin vicdanlarına həvalə edirik.

P

«Azərbaycan» ruznaməsi, 4 şənbə 25 məhr 1324 cü il, şümarə 30 ikinci dövrə

İNTİXABAT FƏRMANINI XALQIMIZ ÖZÜ SADİR ETMƏLİDİR

İndiki 14 cü məclis məmləkətimizin əsas qanunların pozub gülünc bahənalər ilə azadlığı məhv etməyi qərara aldı. İndiki əksəriyyəti təşkil edən xainlər iki yol ayrıcında irtica və istibda yolunu intixab etdilər. İndiki qullabı vəkillər kəmfürsətlərə yaraşan tülkülük ilə əllərinə düşən fürsətdən istifadə edib, xalqın qanuni haqqını əlindən almağa təsmim tutdular. Bizim təklifimiz roşən dir. Biz var qüvvəmiz ilə haqqımızdan difa edib, məşrutəni saxlayacağıq.

Məclis qanun əsası mucibincə tətıl ola bilməz, onu tətıl olmağa yol verə bilmərik. Ona görə mərkəzi komitəmizin ən yaxın zamanda dəvət olunmuş ümumi iclası bu xüsusda ciddi qərar çıxarmalıdır.

Azərbaycan xalqı aldığı azadlığı saxlamağa qadır olduğu üçün cavanlarının al qanı ilə yazılmış məşrutə qanunlarını məhv olmağa yol verməyəkdir. Bütün İran azadixahlarının gözü Azərbaycandadır. Bütün İran demokratları bizdən iş gözləyirlər. Firqəmiz bu intizar və ümidlərin puça çıxmasına yol verməyəkdir. Biz buna ürəyimizin dərin yerindən inanırıq. Firqə irticai məclisin xainanə zərbəsinə mərdlərə yaraşan bir şücaətlə cavab verməlidir. Xalqımız məclis intixabatının çox tez bir surətdə başlanmasını tələb edir. Firqə böyük qədəmi götürməlidir.

Haqqı verməzlər, onu almaq və saxlamaq lazımdır. Xalqımız öz haqqını almağa və saxlamağa qadır olduğu üçün, onun böyük Firqəsi çox tez və ciddi təsmim tutmalı və onu icra etməli dir.

Qoy Tehran mürtəceləri öz təkliflərini bir dəfə düşünsünlər. Onlar qanunu pozub məşrutəni küllən tətillə etdilər. Ona görə bizim azadlıq və məşrutəni diriltmək yolunda gördüyümüz tədbirlərə etiraz edə bilməzlər. Seçgi fərmanını xalqımız özü sadır etməli dir. Tehran bu yolu öz əlilə bizim qarşımıza qoymuşdur. Buna müxalifət edən xain ünsürlər də gərək hesablarını anlasınlar. Burada tək Azərbaycanlı deyil, bütün İranlıların həyat və mümat məsələsi həl olunur. Pul gücü, hiylə və neyrəng ilə meydana atılan hoqqabazlar, xalqın arzusu mucibincə cəzalanacaqlar.

azadlıq qurbanlar tələb edir, biz bu qurbanları verməyə amaddə yik.

irticai qan tökməyə təşnə dir. vəli azadixahlar onun bu məqsədlə qalxızdığı əllərini kəsməli, arzularını puça çıxarmalıdır.

Biz intixabatı başlamalı, onu demokratik bir tərzdə və bitərəfanə bir surətdə axıra yetirməliyik. Qoy Tehran mürtəceləri xalq tərəfindən seçilən vəkillərimizi qəbul etməsinlər. Onda bizim təklifimiz məlumdur. Biz İranın ayrı yerlərində də bu işin başlanmasını ümid edirik. Lakin görünür həmişə olduğu kimi birinci qədəmi götürmək Azərbaycanın öhdəsinə düşmüşdür. Olsun, bu iftixarlı işi də biz başlarıq.

Təkrar edirik, məhəllərdə aparılan Firqə konfransları tezliklə xatimə tapmalı, şəhərlərdə və kəndlərdən gələn komitə üzvləri və məsul Firqə rəhbərləri bu böyük təsmimi düşünüb icra etməyə hazırlanmalıdırlar.

Bundan əlavə Firqə üzvləri var qüvvələri ilə bu xəyanəti açıb xalqa göstərmək, əfkar aməni azadlıq yolunda mübarizəyə hazırlamaq kimi böyük bir vəzifə qarşısında dırlar.

Qoy Seyid Ziyanın pulu və biyganələrin tədbiri ilə meydana atılan xain ünsürlər maskalarını yırtıb öz həqiqi siymalarını göstərsinlər. Xalq bu kimi xain ünsürləri cəzalandırmağa qadırdır. Mürtəcelərə və azadlıq düşmənlərinə nəcət yoxdur.

«Azərbaycan» ruznaməsi, şənbə 29 məhr 1324 cü il, nömrə 33 ikinci dövrə

SƏDR DÜŞDÜ

Sədr kabinetinin süqutunu radiolar xəbr verdi. Bu köhnə qurd axır ömründə böyük bir gorbagorluq qoyub getdi.

Şəhərivərdən sonra gələn köhnə və çürümüş kabinet rəislərinin hamısı bu yol ilə getmişlər. Onların hər biri azadlığı məhv etmək üçün özələrindən bir yadigar qoyub tarixiləkələndirən bir iş görməklə «iftixar» edə bilirlər.

İndi Tehran mətbuatı baş vəziriyyə iki kəndid göstərir. Bunlardan biri, qocalıb, ısdən düşüb, qulağı kar olmuş Həkim Ülmülk, digəri isə ondan bir neçə il kiçik olan Qəvam Əlsəltənədən ibarətdir.

Söz rəisülvüzəraların şəxsiyyətində deyildir. Bizim nəzərimizə Sədrüləşraf, Həkim Ülmülk və Qəvam Əlsəltənə əsasən bir sərəçşmədən su içən, bir tipə mənsub olan adamlardır.

Biz bu köhnə siymaların keçmişlərini yaxşı tanıyıriq. Bunlar İran millətinin səadət yolunda heç bir vaxt bir qədəm belə götürmək fikrində olmamışlar və hər birinin tarix-həyatında böyük və qanlı ləkələri vardır.

İndi Qəvam Əlsəltənə və ya Həkim Ülmülkü ondan ötrü iş başına gətirirlər ki, nəqşəsini çəkməkdə olduqları xainanə siyasətin üstünü örtüb-basdırmaqla, azadixahları iğfal etsinlər.

Bunların neyrəngləri fəvqələdə dəqiq və ustadanə dir. Əvvəl irticaa doğru böyük bir qədəm götürüb, sonra tənəffüs almaq üçün zahirdə xırda bir güzştə gedirlər.

Ta n ft m vz n  məclisdə o tərzdə keçirməyə müvəffəq olmamışdılar, Saidi var q vv l ril  m daf e edib saxlamağa  alırdılar. Məsələ bildiyimiz  ekild  qurtaran kimi fovr n bihal v  s st  ns rl y  ilə məruf olan Hesam Sultan Bayatı iř  st n  gətirdilər və onun vasitəsilə tutduqları bir tərəfli siyasəti ört - basdır etməyə müvəffəq oldular.

Sədrin iř bařına gəlməsi də Saidin gəlməsi kimi idi. Müttəfiqlər getmədən əvvəl ařıđı qurqoşunlamaq v  irticain qabađına çıxan əngəlləri ortadan qaldırmaq lazım idi. Maharib  zamanında müvəqqəti azadlıqdan istifadə edib gündən - g n  q vv tl nmkd  olan siyasi Firqələr və milli c miy tl rin vücudu onlarıl rz y  salmışdı. M tt fiql rin vücudu ilə bu x t rin qarřısını almaq onlara müyəssər ola bilməzdi.

Onlar çox gözəl bilirdi ki, indiki ř rayit altında intixabat bařlanarsa, azadixahlar məclisdə böyük mövqə tutabil c kl r. 8 nəfərdən artıq olmayan Tudə firaksionunun r řad t v  z rbş stini g rmüşd l r. Ona görə var qüvvələrini sərf edib S dr  rəsmiyyət verdilər və onun məclis xaricində yaratdıđı v hş td n istifadə edib intixabatı istədikləri müddətədək təxirə saldılar. İndi asud lik ilə m c ll l bir kabinet yaratmaq fikrinə d řm řl r.

Bu kabinet kimlərdən t řkil olunur - olsun Bayatın kabinetindən artıq bir iř görə bilmic kdir.

Bir də İran siyasətində Firqəmizin vücudu v  təqib etməkdə olduđumuz ciddi və əməli ř arlar böyük və qüdrətli amillərdən hesab olunmağa bařlamışdır.

Atalar demiřkn, ayının oyunu bir qozdan  tr d r.

Tehran Q vam  ls lt n  v  Həkim  lm lk kimi nam z dl ri meydana çəkməklə bizim qarřımıza doqquz çıxarmağa çalır.

Eřitdiyimiz  görə kabinet y  də bəzi rus dili bilən adamlar dəvət etmək fikrində dirlər. Bu vasitə ilə řura diplomasi dairələrinin gözündən  sgi asıb, özlərini orta bir siyasət tərəfdarı göstərmək fikrində dirlər. Lakin xoruzun quyrgunu gizltm y  qadır deyildirlər.

Seyid Ziya rəsmi məclisdə Hitler v  Musolininin deməyə cürət etmədiyi sözləri dediyi halda məclisin əksəriyyəti ona kiçik bir etiraz iřarəsi vermək istəmədi.

Bir məclis ki, onun lideri açıq surətdə deyir: Mən rejimini məhv etmək   n rusiy  ilə q rarda bađladım, o məclisin tərəf etimadi olan bir dövlət rəisi kim olur - olsun biyt r fan  bir

siyasət apara bilməz. Bunların hamısı oyun və fırıldaqdır. İranda milli bir hökumət o vaxt vücuda gələ bilər ki, Əyalət və vilayət əncümənləri vücuda gəlsin, xalq Tehrana müntəzir olmadan öz nümayəndələrini intixab edib qanuni müddətdə məclisi açsın.

Biz açıq danışmağı sevirik. Ölüm qarşısında belə alını açıq bir surətdə həqiqəti söyləmək, Azərbaycan azadixahlarının adətidir. Bu yolda imtahanlar da vermişik.

İndi İranda milli bir hökumət yoxdur. Məclis-Şura da milli bir müəssisə deyildir.

Cənubi iyalətlərin hamısı biyganə əlindədir. Tehran isə zahirdə şahın pulu ilə fırlanır. həqiqət-əmrə o da biyganələrin oynacağı olmuşdur.

Qızıl ordu ayağın sərhəddən kənar qoyan gün şimali iyalətlərini də silah gücü ilə o hala salacaqlar. İndidən Azərbaycan kənədlərində jandarmların qopardığı məhşər bunu isbata kafidir.

İş belə gedərsə, məmləkətin gələcəyi qaranlıq və qorxuludur.

İrtica həyasızlaşmış və biyrəhmanə bir surətdə həmləyə girmişdir. Təqiyzadə ilə Ahinin telqrafları göstərir ki, böyük müttəfiqlərimizin paytaxtlarından belə bir qorxu aşkara çıxmışdır. Lakin bu dərddə çarə etməz. Xalq özü öz fikrinə düşməli, öz dərdlərinə çarə etməlidir.

Qəvam Əlsəltənələr, Həkim Ülmüklər imtahanlarını vermişlər. Onlardan ümid gözləyib qiymətli vaxtı tələf etmək olmaz.

Tarix təkrar edilməkdədir. Tehran irticai Gilan inqilabını pozmaqdan ötrü Müşirəldövlə mərhumun milli vichə və nüfuzundan istifadə etdi. Şeyx Məhəməd Xıyxabanını, özünü demokrat və azadixah adlandıran hacı Müxbir Əlsəltənənin əlilə şəhid etdilər. Xalqımız siyasətdə Sərdar Millinin Tehrana getmədən qabaq təqib etdiyi yol ilə getməli, ona təqlid etməli dir.

Təslim məhv olmaq deməkdir. Biz öz haqqımızı öz millətimizin gücü ilə əldə etməliyik. Bazar dəllələri vasitəsilə düzəlinn xainanə telqraflar bizi tutduğumuz yoldan qaytara bilməz. Jandarmların kənədlərdə yağdırdıqları odlar, kənədlinin intiqam hissini təhrik etməkdən başqa xainlərə hasil verməz. Xalqın səbri tükənmişdir.

Azadlıq məşəlimizə tərəf uzanan xain əllər kəsiləcək, xalq azadlıq əleyhinə daldan bambaça çıxaran yalançı pəhləvanları biyrəhmanə bir surətdə cəzalandıracaqdır.

İştibah olunmasın, söz şəxsi intiqam üstündə deyildir. Biz şəxsi ədavət, şəxsi düşmənliyə yol vermirik, bu yolda əff və iğmmaz tərəfdarıyıq. Lakin xalqın intiqamından sərfnəzər etmək olmaz. Biz keçmiş nümrələrimizin birində demişdik, əgər Tehran irtica yolunu tutarsa xudahafız, biz azadlığa doğru gedəcəyik. Bu günkü nümrəmizdə onu təkmil edirik.

Əgər Tehran və Təbrizin xalqı əsartdə saxlamağa çalışan müstbidləri, əsarət yolunu intixab edib xalqı o yola çəkməyə iqdam edərlərsə, xalq onlardan intiqam almalıdır.

Bu intiqam çox şədidd olacaq. Xainlər qırx il tamam bizim azadlığımızı satmış, xalqın müqəddəratı ilə oynamışlar. Qırx il müddətində tökülən qanlar, dağıdılan xanımanlar, ac və yalavac qalan kənd və şəhər zəhmətkeşlərinin intiqamı xainlərdən çəkilməli dir.

« Mən bütün sərvətimi azadlığı məhv etmək yolunda sərf edəcəyəm», deyən yalançı mənəfət pərst və xain ünsürlər bilsinlər ki, Azərbaycan xalqı bir qətrə qanı qalanadək öz tutduğu yoldan qayıtmayacaq və onların sərvətini qurquşuma döndərüb onların xain başlarına vuracaqdır.

Biz Xiyabani mərhumun iştibahını təkrar etməyəcəyik, xainlərə ölümdən başqa cavabımız ola bilməz.

Xalq öz haqqını almaq üçün qurban verməkdən qorxmaz. Qurban verməyə hazır olmayan bir millət azad yaşamağa haqlı deyildir.

Tehran isə ürəyini beş üç satılmış xainlərin telqraflarına xoş etməsin. Biz öz məramımızı həyata keçirmək yolunda kabinələrin dəyişməsi kimi xırda mövzulara əhəmmiyyət verməyib xainlərin sözlərini də hesaba almayacağıq

Pişəvəri

« Azərbaycan» ruznaməsi,4 şənbə, 2 aban, 1324 cü il, nömrə 36. ikinci dövrə

İkinci Dövrənin Şüarları

Bu ünvan altında qələmə alınan məqalənin nəhayətində belə yazılır:

((«Bu güncü şüarlarımız əncümənlərin təşkili və on beşinci məclis seçgilərinin səri' bir surətdə başlanmasındır. Bu iş böyük siyasi bir işdir. O, Firqəni xəq ilə yaxınlaşdırıb, onun həqiqi rəhbəri məqamına yetirəbilən bir işdir. Heç bir siyasi firqə tək öz üzvlərinin əli ilə istədiyinə nail ola bilməz. Daha artıq xəq işlərinə qarışib, Xəlqin arzularını daha da geniş dayirədə anlayıb onların əməli olmasına çalışsarsa, o Firqə xəqə daha artıq yaxınlaşib, onun bitməz- tükənməz qüdrətindən dahada artıq istifadə edəbilər.»

«İkinci dövrədə Firqə işçilərimizdən bunu tələb edirik.»

Sözün qisası daha yaxşı olar. Bizim ikinci dövrədə əncam verəcəyimiz vəzifələrin birincisi: yerlərdə aşağı təşkilatı yəni hovzə və hovmə komitələrini möhkəmlətmək.

İkincisi: böyük mitinqlər, geniş konfranslar vasitəsilə əncümənlər və məclis intixabatının mənasını xalqa anladıb, onları bu yolda mübarizəyə hazırlamaqdan ibarətdir.

Bir sözlə quruluş dövrəsi xatimə tapıb və təbliğat və əməl dövrəsi başlanmışdır.

Bu gündən e'tibarən Firqə siyasi qüdrət kəsb etmək yolunda mübarizə edir. Siyasi qüdrət əncümənlər və məclis nümayəndələrinin azadixah və Demokrat şəxslərdən intixab olunması sayəsində kəsb ediləbilər. Bunu heç bir Firqə üzvü unuda bilməz.

P

« Azərbaycan » ruznaməsi 1 şənbə 20 aban 1324 cü il nömrə 51 ikinci dövrə

Böyük Xəlq Yığıncaqları

Şəhərlərimizdə İyalət və Vilayət Əncümənləri təşkili və məclis seçgilərinin başlanması xususunda bəhs etmək üçün böyük xəlq yığıncaqları də'vət edilmişdir. Bu yığıncaqlarda xəlqimizin doğma rəhbəri olan Firqə təşkilatı nəzarət edir. Aldığımız mə'lumata görə qəsəbə və kəndistanlarda bu yığıncaqlar nəzərə çarpmaqdadır.

Bununla Azərbaycan xəlqi özünün diri bir millət olduğunu subut etməkdə dir. Tehran hökumətinin cahil və nadan məmurları Firqə təşkilindən sonra onun kəndlərdə qol- budağını kəsmək üçün insanlığı təhqir edən vəhşiyana tədbirlərə əl atdılar. Xoşbəxtana onların təşəbbusu firqəmizin xeyrinə təmam olub, kənd cəmaatını bizə yaxınlaşdırır və bu vasitə ilə Firqəmiz daha səri' bir surətdə kəndlərdə kök salmağa dəvam edir.

Doğrudur ki, yüzlər ilə kənd zəhmətkeşləri jandarm zülmündən dağlarda yaşamağa məcbur olmuşlar. Yenə də doğrudur ki, əhl və əyalını götürüb Firqəmizin qapılarına pənah gətirən kəndlilərə böyük köməkliklər edə bilməmişik. Lakin kəndli düşünüb anlamış ki, onun fəlakət və bədbəxtliyi müvəqqətidir. Əyalət və Vilayət Əncümni vicuda gəlirsə bu kimi cinayətlərə çox tez bir zəmanda xatimə verilə bilər. Ona görə də kəndli də var qüvvəsilə bu işin çox tez bir zəmanda başlanmasını tələb edir.

Biz bilirik ki, xəlqimizi əsarətdə saxlayan mürtəcə' qüvvələr var gücləri ilə onun bir milli təşkilat ətrafına toplanmasının qarşısını almağa çalışmaqdan sərfinəzər etməyə cəklər. Lakin Firqəmizin götürdüyü düzgün və mətin xə- hərəkəti sayəsində onların arzuları ürəklərində qalıb ümidləri yə'sə mübəddəl olacaqdır.

İndi bütün azərbaycanda iki cərəyan vicuda gəlmişdir: Biri xəlqi üzüb, boğub, mal-məknət kəsb etmək istəyən dövlət məmurları, digəri isə azadlıq, demokrasi üsulunu əməli surətdə diriltməyə çalışan milli qüvvələr, birinci cərəyan zülm və biydadgərliyə dayandığı üçün gündən günə zəifləşib meydandan çıxır, ikinci isə insanların səadət və xoşbəxtliyini təmin etmək yolunda apardığı qəhrəmananə mübarizə nəticəsində qüvət və qüdrət kəsb edib, irəli gedir və xəlqi özünün ətrafında toplamaqla gələcək milli qüdrətin binasını möhkəmləndirir.

Böyük milli hərəkət artıq başlanmış, azadlığı təmin etmək yolunda meydana qoyulan şüarların icrası vəqti gəlib çatmışdır. İndi artıq töhmət və iftiralara qulaq asan yoxdur, iki ay

yarımlıq ciddi fəaliyyət böhtan deyənlərin siymasını aşıkara çəxarib firqəmizin götürdüyü yolun doğru bir yol olduğunu isbat etmişdir.

İndi hamı bilir ki, Demokrat Firqəsi düşmənlərin dediklərinin xilafına olaraq İran istiqlal və təmamiyyətinin nəf'inə çalışan bir Firqə dir. İndi dost və düşmən anlamışdır ki, milli muxtariyyət təcziyə dəyildir. Kimsə azərbaycanı irandan ayırmaq istəməz. Onu bu, ya başqa biganəyə satan yoxdur. Bu sözlərin hamısı azadlığı boğmaq üçün mürtəcə'lər tərəfindən meydana atılan xainanə töhmətlərdir.

Azərbaycan xəlqi çox sadə və təbii surətdə özünün siyasi, iqtisadi və ictimai işlərini idarə etmək istəyir. Öz qolunun güc ilə öz millətinin özünə tərəqqi və təkamül yollarını açmağa çalışır.

Bütün azərbaycanı bürümüş mitinqlər, yığıncaqlar və ictimaların hədəfi isə budur. Bu vəqtə qədər azadlıq, birlik və demokratiq barəsində dadlı söz çox danışılıb və şirin və'dələr çox verilmişdir. Xəlq indi sözə inana bilmir. O, çox həqli olaraq əməl istəyir. Bu günə qədər cür bəcür adlar ilə ortaya çıxan firqələr isə xəlqə əməl nişan verə bilməmişlər. Firqəmiz isə böyük şüarları əməli etmək istəyir, mitinqlərdən məqsəd budur.

Xəlq çox açıq bir surətdə Əyalət və Vilayət Əncümənlərinin təşkilini tələb edir. Qanun-əsasımızın pozulmasına yol verməmək üçün 15-ci məclis seçgilərinin başlanmasını təqaza edir. Bu işə rəhbərlik etməyi firqəmizdən gözləyir.

İndi azərbaycanda dəvam edən mitinq və nümayişlərin mə'nası budur.

P.

«Azərbaycan» ruznaməsi 4 şənbə 23 aban 1324 cü il nömrə 54 ikinci dövrə

MƏRKƏZİ HÖKYMƏT NÜMAYƏNDƏSİ İLƏ APARILAN DANIŞIQLAR HAQQINDA

Tehran hökuməti əcib bir mövcüddür. Bir tərəfdən məsələni yerində həl etmək məqsədilə şəhərimizə alirütbə bir məmur göndərüb Milli Heyətimizlə rəsmi müzakirəyə girir. O biri tərəfdən məclis və mətbuatda bizim milli hərəkatımızın əleyhinə şədiddə həyahu qaldırub başımız üstündən xarici ölkələrə əl ozadır. Biyanələrdən istimdad etməklə İran camaatının haqq hakimiyyətini ixlal edir

Biz mərkəzi dövlət nümayəndəsi aqayə Bayata çox açıq surətdə millətimizin əzm və iradəsi sayəsində vücuda gələn milli məclis musisanimizin xələlnəpzir qərarlarını və onun bütün dünyaya elan etdiyi elamiyəsini şərh verib dedik: ancaq bizim milli muxtariyyətimiz təmin edildiyi halda dövlət nümayəndəsi ilə danışığa girişib mərkəzlə olacaq irtibatımızın hüdudunu təyin edə bilərik. Bu əsas qəbul etmədən əvvəl danışılan sözlər və edilən müzakirələrin faydası ola bilməz.

Aqayə Bayat şəxsən bizim haqqımıza etiraf edib üsul fikrimizin və prinsiplərimizin səhih olduğunu qeyd etdiyi halda onun ətrafında aydın və açıq bir söz deyə bilmirdi.

O istəyirdi söz ilə bizim əsl məqsətimizi yüyüb, təmizləyib milli muxtariyyət ünvanını aradan aparsın. Onun danışıqları qədən öz vicdanının sədəsi deyildi, ixtiyaratı məhdüd və əl - ayağı bağlı bir adam kimi çabalayıb durduğu yerdə qalır, vaxtı tələf etmək üçün cuziyat üzərində uzun - uzadı ; mübahisəyə girişirdi.

Nəhayət nümayəndələrimiz vəziyyəti olduğu kimi təsvir edib aydın bir lisan ilə millətin öz haqqını almağa qadır olduğunu və bu haqqı almaq yolunda tamam varlığı ilə mübarizəyə girişdiyini ona anladaraq dedilər: « xalq vahid bir şəxs kimi ayağa qalxıb öz milli hökumətini qurmuş, öz müqəddəratını əlinə almışdır. Bütün millət milli konqre (Məclis Müəsisan) tərəfindən intixab olunan Milli Hökumətin (Heyət Millinin) arxasındadır. Bu gün - sabah məclis milimiz açılacaq, qanuni və rəsmi hökumətimiz təşkil tapacaq, İrandan ayrılmamaq şərtilə Azərbaycanın daxili işlərini idarə etməyə şüru edəcəkdir. Tehrana vaxtında ittila verilmişdir.

O, gün qazanmaq və vaxt tələf etmək ilə işi ört basdır etmək fikrində dir. Bu işə çox səfiyanə bir siyasətdir. Mərkəzi hökumət bu gün bizim uzaltdığımız əli dalı qaytarmaq

istərsə artıq o əl bir daha uzanmaz. Bu da mərkəzi hökumətin böyük və əsası xəyanətlərindən olub qalar.

Azərbaycanlı özünün istedad və ləyaqətini buruza vermiş, az bir zamanda böyük bir Firqə və arxalı bir hökumət vücuda gətirmişdir və onu da saxlamağa qadırdır.

Biləxrə müzakirat müəyyən bir nəticəyə müntəhi ola bilmədən xatimə tapdı və sabit oldu ki, həqiqət əmərdə dövlət aqayə Bayatı iş həl etmək üçün deyil, onu tarikləşdirmək vasitəsilə xalqın gözündən pərdə asmaq üçün Azərbaycana ezam etmişdir.

Aqayə Bayatın hüsn niyəti və meyli bu işlərə onun özü üçün acı bir təəsüfdən başqa nəticə verə bilməzdi. Çünki su sərçəşmədən bulanlıq idi. Fəhimi və onun əmsali həmişə oynadıqları şətrənc oyununu onun əlilə qazanmaq istəyirlərdi

Bayat oyunda maharətsiz bir adam deyildir, lakin tərəfin oyun başlamadan əvvəl elan etdiyi kiş onun meydanını tənqləşdirib pat deməkilə yaxasını mat olmaqdan xilaz etməyə vadar etdi. Oyunçu bilir ki şətrəncdə pat baş tovlamaq deməkdir. Mərkəzi hökumət oyunu uduzdu.

« Azərbaycan» ruznaməsi 2 şənbə 19 azər 1324 cü il nömrə 75 ikinci dövrə

TİCARƏT BAZARI TAPMAQ LAZIMDIR

Siyasət meydanında məğlub olan Tehran mürtəceləri indi taza bir nəğmə ağaz edib, Azərbaycan xalqının ruhiyəsini, yaratmaq istədikləri iqtisadi böhran vasitəsilə sındırmaq istəyirlər. Ona görə, bizim sərvətimizi cürbəcür vasitələr ilə çəkib Tehrana aparmağa çalışırlar. Milli hökumət hər işdə nəqşə və hesab üstündə hərəkət etdiyi üçün bu cəbhədə də mətanətini əldən verməyib xünsərdlik iylə qədəm götürüb irəli getməkdədir. Bunu bir dəfə gərək hamı bilsin ki müvəqqəti müşğulət bizi tutduğumuz yoldan dalı qaytara bilməyəcəkdir. Biz müşğulət və çətinliklərdən qorxan deyilik və çox yaxşı bilirik ki heç bir iş müşğulatsız ola bilməz və heç bir millət zəhmət və məşqtsiz səadtə çata bilməmişdir. Bir millətin böyük bədbaxtlığı onun müşğulət qarşısında özünü itirməsi və

müştərilərə əleyhinə tədbir görməkdən aciz olmasındadır. Bizim milli dövlət və milli Firqəmiz isə həmişə müştəriləri nəzərə alıb xəbərləri doğru alını açıq bir surətdə yürümüş və onu rəf etmək üçün ciddi tədbirlər görməyə qüdrət nişan vermişdir.

İqtisadi və mali böhran əlbəttə ağır və çox çətinidir. Milli dövlətimizin iradəsi və Firqəmizin ciddiyəti sayəsində onu da ortadan qaldırmağa müvəffəq olacağıq.

İcalətən biz Tehranın iqtisadi siyasətinə çox xəşin tədbirlər ilə cavab veririk. Bərkə düşsə tamamilə sərhədi bağlayıb bir dinarlıq cins xaric olmağa imkan verməyəcəyik. Qoy Tehran mürtəceləri və Azərbaycanın daraiyyətini çəkib Tehrana tökən xainlər öz təkliflərini anlasınlar və tamah dişlərini çəkib öz yerlərində möhkəm otursunlar.

Ticarətin tövsiəsi və bazarın rəvacı üçün milli dövlət varqüvvəsilə çalışmış və çalışmaqdadır.

Məxsusən tüccar və maliklərin xarici bazarlar tapmaq təqzasına dövlət çox böyük əhəmiyyət qaidir. Bu təqzanı əncam vermək üçün gərək ciddi surətdə çalışılsın. Azərbaycan indi öz xeyr və şərini təşxis verməyə qadirdir. Onun milli hökuməti, milli məclisi və Firqəsi, bir sözlə mərkəze siqli və düşünən başı vardır, onu zor ilə meydandan çıxarmaq, ya iqtisadi və mali hoqqabazlıqlar ilə təslimə məcbür etmək olmaz.

Biz tüccarın və maliklərin təqzasını nəzərdə tutmaqla tək tacir və malik deyil, bəlkə bütün xalqın mənafeini gözləmiş oluruq. Ondan ötrü ki, ticarətin dayanması bütün xalqın ayaqdan düşməsinə səbəb ola bilər.

Əgər dövlət müstəqimən xarici bazarlar tapmağa və qonşu dövlətlər ilə ticarət qərardadı bağlamağa müvəffəq olursa nə tək şəhərlərdə bəlkə kəndlərdə də xalq üçün böyük güşayış əmələ gələcəkdir.

Biz siyasətdə Tehran irticainin qəhhar pəncəsindən xilas olduğumuz kimi, iqtisadi və ticarət əsirliyindən də xilas olub öz bazarımızı təmin etməliyik.

Bu işdə bir an belə qəflət etmək olmaz. Ölkəmiz qəni, millətimiz isə həqirdir. Bu böyük nüqsanı rəf etmək üçün daha böyük fədakarlıq göstərməyə millətimiz hazır olmalıdır.

Ölmək Var Dönmək Yoxdur

Xəlqimizin Milli Azadlıq yolunda götürdüyü böyük qədəmin həqiqi mə'nasını dərk etməkdən aciz olan Tehran azadixahları, iki əsaslı məsələdə bizə öz əqidələrinə böyük irad tapmışlar. Bunlardan biri Azərbaycan dili, ikincisi isə azərbaycanlıların Milləti dir. Bu iradi biz özlərini azadixah adlandıran Fars mütəəssiblərinin hamısından eşitmişik və cavabımız da çox sadə olmuşdur. Azərbaycanlı Fars deyil və farsı dilini də azərbaycanlının əksəri başa düşəbilmir. Güc ilə o dili azərbaycanlılara təhəmil mümkün olabilməmiş və olmayacaqdır.

Azərbaycanda elə bir ev tapılmaz ki, onun əhalisi azərbaycanlı olsun amma Azərbaycan dilindən başqa bir dil ilə danışmağa rəğbət göstərsin. Mərhum Hacı İmam Cümə Xoyi qırx il tehranda yaşadığı halda özünün təkiyə kəlamı olan «pi oğlan» sözünü tərk edib ona münasib bir Fars sözü işlədə bilməmişdi. Bu isə tehranlılar arasında zərb-ələməsəl dir. Tehranın özündə Hacı İmam Cümə kimilərin sayı yüzmindən əlavə dir və bunların hamısı öz aralarında Azərbaycan Dili ilə danışmağı sevər və ondan ləzzət apararlar. Azərbaycanlı yüz il xaricdə qalarsa əxlaq, ruhiyə və tərz təfəkkür cəhətdən azərbaycanlıdır. O öz yurdunu , öz ana və baba ocağını sevər və onu yad etməyə iftixar edər.

Azərbaycana dilsuzluq edən Fars azadixahlarına demək gərəkdir ki, sizlər əyər vəhşətə salıb tehrana çəkdiyiz azərbaycanlıların ürəyinə girə bilsiz orada azərbaycana olan eşqi və məhəbbəti gördükdə heyrət edərsiz.

Çünki sizdə öz yurduza məhəbbət və əlaqə yoxdur. Azərbaycanlı heç bir cəhətdən sizə bənzəmədiyi kimi vətən məhəbbəti, ana eşqində də sizlərə oxşamaz. Siz onu tanıya bilməzsiz. Çünki mahiyyətində olan qurur-millidən sizlərdə əsər yoxdur. Doğrudur Azərbaycan demokrasi nehzəti başlanan zəmana dək özünün milləti haqqında az danışmışdır, vəli əməldə həmişə o özünü müstəqil bir millət hesab edib, cəhət və səbəbsiz əziz olan Farslara yabançı gözüylə baxıb. Onların təht-hakimiyətində yaşamağı özünə ar bilmişdir.

Gedin tehranın cənubi məhəllələrində və kargərlər yaşayan küçələrdə bir qədər dərinədən təhqiqat edin! Azərbaycanın müxtəlif guşələrindən bir parça çörək qazanmaq üçün mühacirət edib, olarda fəqir və yoxsul halda yaşayan zəhmətkeş və qəhrəman insanların halı ilə aşına olun. Sonra Onları həman məhəllələrin qəhvəxanalarında tiryak mənqəllərinin başında insan qiyafəsini itirmiş səfillər və ya Kərəc suyunun kənarında kəsafət mücəssəməsi olan sirabi qazanlarının ətrafında çumbatma vurub əraq zəhirmar edən fokullulariz ilə müqayisə edin.

Onda anlarsız ki, azərbaycanlı niyə özünü sizdən hesab etmir və nə səbəbə biz onu bir millət tanıyıb özünü idarə etməyə həqli bilirik.

Tehranda müntəşir olan Keyhan ruznaməsi özünün «Pəyam bə Pişəvri» ünvanı altında mənə xətt yazmış olduğu məqaləyə şəxsim xüsusunda əhəmiyyət qail olmayıb və mən şəxsən xüdsitalıq ilə işim olmadığından onun haqqımda yazdığı müsbət sözlərə elə qiymət verən deyiləm. Ona görə o xüsusda bəhs etmək istəmirəm. Əslən Farslar, Azərbaycanlıları öz yanlarında anlamaz və qaba hesab edər, hətta özlərinə yaraşan adlar ilə də onları adlandırmaqdan xəcalət çəkməzlər. «Keyhan»-da məqalə yazan ağa dar o xəyal ilə mənim başımı yarıb ətəyimə qoz tökmək istəmişdir. Qoy riyakarlıq, iki özlülük tehranlılara qallsın. Biz açıq danışaq və onların hiyləgərliyi bizi aldatmasın. Pişəvriyə pəyam göndərməyin faydası yoxdur. Azərbaycanda vicuda gələn böyük nehzəti Pişəvri vicuda gətirməmişdir. Bu xəlqin ruhundan, ürəyindən qopan böyük nə'rənin əsəridir. Pişəvri və onun məsləkdaşları isə xəlqi sevib onun səadətini arzu etdiklərinə görə bu nehzətdən kənarda dura bilməzdilər. Pişəvri sadə bir yazıçıdır. Leikən o həmişə fikirlərini xəlqdən aldığı üçün xəlqin ehtiyaclarını düşünüb, onun dərdlərini anlayanlardan olmuş. Onun səadətini özünə məqsud və hədəf qərar vermişdir.

Keyhan ruznaməsinin yazıçısı ağayi Novşadın iştibahi bundadır ki, o Pişəvrinin azərbaycanın milli azadlığına qarışmasını, mürtəcə'lər ilə apardığı mübarizədə gördüyü xəsarət ya mürtəcə'lərin onun şəxsi haqqında işlədikləri xəyanətində axtarır. Bu Pişəvrini təhqir etmək deməkdir. Pişəvri və onun kimi xəlq xadimləri siyasi mübarizələrdə özlərinin şəxsi ehsasatlarını dənخالət verməzlər, bu çuq kiçik və cahil adamların işidir.

Mən Pəhləvinin on bir illik zindanı ilə Məclis mürtəcə'lərinin e'tibarnamə əleyhinə işlədikləri məsxərəmiz uşaqlığı çoxdan unutmuşam. Biz indi böyük bir iş ilə məşğuluq. Keçmişə xatırlamağa belə vəqtimiz ola bilmir. Hətta o qara günlərdə belə mən şəxsi intiqam hissi və xüsusi ədavət ilə yaşamamışam və bunu iftixar ilə yazı bilərəm. Vicdanım bu xüsusda rahat və asudədir. Zahiri azadixahların xəlqimizin milli mübarizəsinə şəxsi rəng verməsinə, öz arşını ilə ölçmək deyərlər. Bizim mübarizəmiz şəxsi deyildir və kimsədən şəxsi intiqam çəkmək istəmirik. Siyasətdə intiqam ilə məşğul olmaq olmaz, söhbət Pişəvrinin şəxsi əxlaqi üstündə deyildir. Nahaq yerə bizi tətəmi' etməyə çalışan Tehran yazıçılarına bu kimi yazıları oxuduqda acıyıraq. Onların ruhlarının zəifliyinə yazığımız gəlir.

Məsələn Keyhan yazır: «Siz Azərbaycan Dili və Millətindən sərfənzər etsəniz, bir Kuçikxan, bir Səttarxan, bir Xiyabani ola bilərsiniz.». Mən böyük simaların adını həmişə

ehtiram ilə zikr etmişəm. Leykən onlara hərgiz təqlid etmək arzusunda deyiləm. Çünki mən şəxsi ad üçün çalışmıram, mən Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin aadi bir üzvüyəm və arzu edirəm xalqımızın nehzəti fırqəmizin adına təmam olsun və mən də Fırqənin böyük adilə iftixar edirəm. Taza, tehranın Səttarxan, Xiyabani, Kuçikxan və Məhəmməd Təğixan kimi fədakarlara verdiyi padaş arzu edilməli bir padaş dəyidir. Lenin və Mustfa kəmal olma fikiri isə əbədən məndə ola bilməz. Çünki Lenin kimi şəxslər hər bir mühitdə doğa bilməzlər, Ata Türk isə başqa bir şəraitdə meydana çıxmışdır.

«Gəlin bu kiçik dayərədən ki, öz dövrənizdə çəkmişiz ayağınızı kənara qoyun, bu müməyyizlik ki, Azərbaycan ilə iranın sayir nüqtələri arasında çəkmisiz aradan götürüz ta bir Kuçikxan ya Səttarxan ya Xiyabani və ya Lenin və ya Ata Türək olasız,». Bunu Tehran azadixahlarından birisi yazır. Bu subut edir ki, onlar çox aciz və çox zəbün adamlardır, öz iradə və quvvələrinə e'timadları da yoxdur. Xaricdən bir nicat verici axtarırlar. Bir millət üçün bundan böyük bədbəxtlik ola bilməz. Dünən Rizaxandan nicat gözləyənlər bu gün Pişəvidən azərbaycanın dövrəsinə çəkilən dayərəni pozub özləri üçün azadlıq vicuda gətirmək tələb edirlər. Bu beçaralıqdır, bu elə bədbəxtlikdir ki, diri və aqıl millətlər onu eşitməkdən nifrət edərlər. Pişəvri isə özünün məsxərə hala düşdüyündən xəcalət çəkir.

Doğrudur Pişəvri Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin ağsaqqallarından hesab olunur və Azərbaycan Məclis Milisi ona e'timad edib Mili Hökumətin başında qoymuşdur. Leykən o heçvəqt xüdsər və mütləqülünan dəyidir. O Fırqə və Millətin bir sərbazıdır. O birincisinin dəsturu, ikincisinin arzusu üzrə hərəkət edir.

Beçara tehranlılar görükür xəlq və millətin qüdrətini hələ də dərk edə bilməmişlər. Onlar elə xəyal edirlər ki, Pişəvrinin şöhrəti və ya Azərbaycan xəlqinin ona olan e'timadi, onun qabaqdan təhiyə etdiyi nəqşə üzərilə vicuda gəlmişdir. Ya inki Pişəvrini aparılan mübarizə də qabağa çəkən onun qabağa düşmək mənzurundan irəli gəlmişdir.

Burada Azərbaycan xəlqinin zəkavəti və ruh yükəkliyi aşıkara çıxır. Azərbaycanlı hərgiz hazır olmaz tək bir şəxsdən özü üçün nicat və azadlıq gözləsin və ona xitab edərək sərhədləri aç, bizə Səttarxan və Mustafa Kəmal ol, desin. Tehranlı belə sözləri deməkdən utanmaz. Hətta onu birincilik qazanan gəztəsində yazıb intişar verməyə də cəsərət edər. Bunlar anlamaq istəmirilər ki, bizim qüdrət və gücümüz mübarizənin mili xasiyyətində dir. Azərbaycan xəlqini birləşdirib və onları Demokrat Fırqəsinə bağlayan ancaq Fırqəmizin meydana atdığı milli şüarları dir.

Biz bütün İran namına az danışmamışıq. Həyazb-Tudənin Tehrana göndərdiyi saysız-hesabsız teleqramlar hənzun unudulmamışdır. Bunlar biyhudə sözlərdir. Tehran azadlıq verəbilməz, taza o azadlığı aldıqdan sonra millətimizin mili əsarəti baqi qalmasını biz düşünməmiş dəyilik. 7-yaşında taza dil açan körpə balaların başını biganə dil təlim etmək vasitəsilə əzib, çürüdüb, fəsid etməyə biz azadlıq deyəbilmirik. Beş milionluq bir xəlqi zor ilə yabançi bir xəlqin hakimiyyətinə tabe etmək azadlıq deyidir. Qərnlər boyu qəhrəmananə mübarizə aparan bir cəmiyyətin milliyyətini, uç nəfərin xoşuna gəlməkdən ötrü inkar etmək insanlığa yaramaz. Başladığımız böyük hərəkətin mili rəng və milli xasiyyətini dəyişdirmək istəyənlər xəlqimizin silahını əlindən almağa çalışırlar. Bunların azadixah maskaları bizi iğfal edəbilməz. Azadixah adamlar bu millətin başqa bir millətə üstündə hakimiyyət sürməsinə tələb edəbilməzlər. Azadixahlıq halva deyidir. Azadixah insanlar gərək həq və həqiqəti inkar etməsinlər. Həq və həqiqət isə azərbaycanlıların milli dil, milli adab və rüsumi, milli əxlaq, milli iste'dad və milli tarixləridir.

Tehran azadixahları bizim millətimizi inkar etməklə qaba və xəşin istibdad ruhuna malik olub və mürtəcələrdən daha mürtəcə olduqlarını isbat edirlər. Azərbaycan xəlqi isə özünün qüdrətini milli birlik və milli azadlıqda tapmışdır.

İndi Azərbaycan milli bir ölkədir. Onun qəhrəman xəlqi özünü idarə etməyə layiq olduqlarını bütün dünyaya isbat etmişdir. Təbriz mərkəz mürtəcə'lərinin xainanə siyasətinə baxmayaraq hər cəhətdən tehrandan irəlidədir.

Əmniyyət, asayiş, xəlqinin qeydinə qalmaq, ucuzluq, işsizlik ilə mübarizə, iqtisadi, siyasi və fərhəngi tədbirlərimiz xəlqi gələcəkə gündən-günə artıq ümidvar etməkdədir. Tehran Hökumətinin qələmröyündə isə dərin və qəti naümidlik hökm sürməkdədir, Məyus bir millət inqiraza məhkumdur. Ümidvar millət isə hərcür müşğulata qalib gəlib yaşar və arzularını icra etmək yolunda heç bir fədakarlıqdan ayaqgeri qoymaz.

İndi biz hərgün, hərsaət irəli gedirik. Tehran isə mürtəcə'lərin və özlərini azadixah göstərməyə çalışan boşboğazların qara sayəsində fəlakətə sürüklənir.

Biz mübarizəni axıra qədər aparmağa and içmişik.

Ölmək var, dönəmək yoxdur!

«Pişəvəri»

HAMİYA, HAMİYA, HAMİYA

Əziz həmvətənlər!

Tarixin öhdə mizə mühəvvəl etdiyi şərəfli və iftixarlı vəzifələrimizi bu günə dək başucalığı ilə əncam verib nüfuzlü Firqə, milli hökumət, bir sözlə milli dövlətimizi yaratmaq arzusuna nail olmuşuq. Bu yolda bütün xalq ayağa qalxıb var qüvvəsilə çalışmışdır. Azərbaycanda bir şəhər, bir kənd, bir məhələ, bir ev, bir oba tapılmaz ki, onun əfradi bu qanuni haqqı almaq yolunda fədakarlıq göstərməmiş olsun. Xalqımızın düşmənləri belə, onun vücuda gətirdiyi böyük nəhzəti inkar etməkdən acizdirlər. Minlərcə kişi, arvad və qocalarımız məclis milli intixabatında göstərdikləri əlaqə və ibraz etdikləri ehsasat, milli azadlığımızın paya və əsasını təşkil etmişdir. İndi artıq Azərbaycan milli dövləti elə bir həqiqətdir ki, onun davam və bəqası bütün dünyanın ədalətpərvər və həqiqi demokrat ünsürlərinin arzularından ən mühümünü təşkil edir. Bu yolda xalqımız böyük istedad və qabiliyyət göstərmişdir.

Biz indi iki aya yaxındır ki, Tehran mürtəceləri və onların himayətçiləri olan dünya müstəbidlərinin əleyhimizə apardıqları şədid mübarizəyə baxmayaraq təşkil etdiyimiz milli hökuməti layiqincə idarə edib xalqımızın asayışı və tərəqqisi yolunda ciddi tədbirlər görməyə müvəffəq olmaqdayıq.

Xalqımız istər Firqəmizin sırasına daxil olmaq, istər isə milli dövlətimizin qərarlarını icra etmək, istər isə milli məclisimizin qanunlarını alqışlamaq ilə özünün ittihad və birliyini sübut etmişdir. Artıq Azərbaycan tam mənasilə azad bir ölkə halına düşmüşdür. Bu ölkə yaşamaq və tərəqqi etmək istəyir. Bunu xalqımızın bütün əfradına yetirmək lazımdır.

Qoy illərlə zəcr, məşəqqət. aclıq və yoxsulluq atəşində yanan Azərbaycan xalqı bu müjdəni eşitməklə özünə səadt qapılarının açıldığını görüb ruhlansın və gələcək nəsillərimizin insanca yaşaması imkanına iyman yetirsin.

Əziz həmvətənlər!

Siz çox gözəl bilirsiniz ki, haqq və azadlığı aldıqdan sonra onu saxlamaq və ondan xalqın səadəti üçün istifadə etmək lazımdır. Demokrat Firqəsi və milli hökumət bu müqəddəs

vəzifəni icra etmək zamanı gəlib çatdığını sizin nəzərinə yetirir, aldığımız azadlığı göz bəbyi kimi saxlamaq lazımdır. İndi tarix bizdən bunu tələb edir.

Biz gərək bütün qüvvəmizi vətənimizin müdafiəsinə sərf edək. Fədailərimiz irticai dövlətin müsəlləh və münəzzəm qüvvələrini silah güciylə sürükləyib müqəddəs turpağımızdan çıxartdılar. İndi minlərcə cavan və rəşid oğullarımız dağlarda, dərələrdə, izsiz, nişanasız çöllərdə ağ qarlar üstündə azadlığımızın nigahbanlığı işi ilə məşğuldurlar. Hənuz onların tüfnəglərinin gurultusu Tehran mürtəcelərinin qulaqlarında səslənməkdədir, Hənuz Azərbaycan qəhrəmanlarının adı bütün İran mürtəcelərinin vücüdünülərzəyə salmaqdadır. Bunu heçkəs inkaar edə bilməz. Lakin bu kafi deyildir.

Azadlıq düşmənləri bu sadəlik ilə bizi öz halımıza buraxmayacaqlar. Onlar İran xaricində apardıqları xainanə təbliğat və diplomasi fırıldaqlardan məyus olduqdan sonra əleyhimizə silah ilə çıxma bilər, top, tüfənq və təyyarə vasitəsilə xalqımızı dizə çökdürüb əsarət altına salmağa vadar etmək istər, bunu heçvaxt fəramuş etməyin.

Əziz həmvətənlər!

Biz dünyaya isbat etmişik sülh və saziş tərəfdarıyıq. Hətta bir nəfərin bir qətrə qanının axmasına razı deyilik. Vəli irtica qan istəyir. Göz yaşı tələb edir, ah - nalədən ləzzət aparır. Biz artıq qoyun deyilik, özümüzü əl - qolu bağlı cəlladlara təslim edə bilmərik. Diri millətlər, qəhrəman millətlər və özələrinin azadlıq və səadətini düşünən millətlərin sadə vəli möhkəm ;şuarları vardır:

Yaşamaq istəyirsən, ölümə hazır ol!

Biz bu şüarı bir an unuda bilmərik. Silah qarşısına silah ilə çıxmalı və qoşuna qoşun ilə cavab verilməlidir.

Xalqımız aciz, zəbun və beçara deyildir, onun tarixi qəhrəmanlığı heç bir vaxt unudulmaz. Hələ indi də qızılbaş ordusunun adı eşidildikdə məğrür fərmandehlər və qüdrətli sərkərdələrin başları ehtiram ilə əyilir. Bu ordunu Azərbaycan doğub vücuda gətirdiyi üçün yenə də belə ordu doğa bilər. Bu qəhrəman ana, oğullar doğmaqda öz imtahanını vermişdir.

Azərbaycan sakit bir diyardır, lakin onun dəhşətli tufanı qalxdıqda dünyanı öz gurultusu ilə doldurar və bəşriyyəti düşünməyə vadar edər. Bu tarixin şahid olduğu böyük işlərdəndir.

Əziz həmvətənlər!

Millətimizin rəhbəri olan Firqəmiz və xalqımızın səadətini təmin etməyə çalışan milli hökumətimiz sizi əldiyiz azadlığı saxlamağa dəvət edir, hər bir Azərbaycanlı bu gündən etibarən bu yolda çalışmalıdır. Azadlığımızı ancaq milli qüvvə, münəzzəm silahlı qoşun olmadan qorumaq olmaz, bu işə ümum xalqın silah başına keçməsi ilə imkanpəzir olacaqdır. Ona görə də, Firqə və dövlət silah götürməyə qadır olan bütün Azərbaycanlıları xalq qoşunları sırasına çağırır. Qoy xalq inanıb rəhbər tanıdığı Firqə və intixab edib rəhbər tanıdığı Firqə və intixab edib iş tapşırığı milli dövlətin bu çağırışını eşitsin, vahid bir insan kimi ayağa qalxsın.

Qoy Fədaiy dəstələri təşkilində göstərilən ümumi ehsasat bir daha yüksəlsin, qoy analar, bacılar qoca nənələr bir daha cavanlarımızı öpüb vətən və azadlığımızı müdafiə etmək üçün milli qoşuna göndərsinlər.

Qoy bütün Azərbaycanı şadlıq səsləri bürüsün.

Qoy bütün Firqə üzvləri işlərini - güclərini müvəqqəti surətdə tərk edib kənədlərdə, şəhərlərdə, küçə və məhəllələrdə mitinqlər, yığıncaqlar təşkil edərək xalqı milli vəzifəni əncam verməyə təşviq etsinlər. Qoy ruhanilərimiz mənbərlərdə, məscidlərdə cavanlarımızı vətən müdafiəsi uğrunda cahada dəvət etsinlər, qoy millət dünyaya bildirsin ki, o bir nəfər qalana dək öz azadlıq və istiqlalını müdafiə edəcəkdir. Azərbaycanlı milli dövlət təşkili ilə öz axır sözünü demiş, öz müqəddəratını təyin etmişdir.

Ya azad yaşamaq ya iftixarla ölmək.

Bu millətimizin axır sözüdür, bu sözləri dünyaya elan edən milləti Azərbaycan xaricində aparılan hiyləgəranə qərarlara tabe etmək olmaz. Azərbaycanlı ölə bilər vəli tutduğu haqq yoldan dönməz. ölümə hazır olan yaşar və istədiyini alar. Biz yaşayıb istədiyimizi almışıq və ölməyə hazır olduğumuz üçün onu saxlayacağıq. Çünki ölməkdən qorxan millətlərdən deyilik.

Həmvətənlər! Qoy Azərbaycanın bütün canlı insanları, hətta cansız daş və toprağı, milli azadlığımızı müdafiə etməyə and içsin, qoy, dünya bilsin ki, bizim ölkəmiz sahabsız, millətimiz başsız deyildir.

Əziz həmvətənlər!

Millətimizin iradəsini təmsil edən məclis millətimizin milli vəzifə və xalq qoşunları təşkili haqqında təsvib etdiyi qanunun icrası zamanı gəlib yetişmişdir. Bu qanuni icra etmək üçün xalq qoşunları vizarətinə tapşırıq verilmiş, iş ciddi sürətdə başlanmışdır. Firqəmiz, cavanlarımız, ata - ana, bacı - qardaş, gəlin - qız, uşaq - yaşlı, biləxrə bütün xalq imtahan qarşısındadır. Bu böyük imtahandan başı uca çıxmağa çalışmalıyıq, bu vaxta dək mitinqlər, ictimalar, iclasda verdiyiz söz, içdiyiz andları indi əməldə isbat etməlisiz.

Bütün millət bu müqəddəs vəzifənin Azərbaycan adına layiq bir surətdə əncam verilməsi yolunda təşkil edilməlidir.

Bu işdə Firqə təşkilatları, cavanlar və qadınlar cəmiyələri ciddi surətdə təbliğat aparmağa müvəzzəfdirlər. Böyük iş başlanmış və böyük müvəffəqiyyətlə qurtaracaqdır.

Yaşasın xalqımız, yaşasın onun azadlığını alan Fədailərimiz, yaşasın bu azadlığı müdafiə edən milli qoşunümüz.

**Azərbaycan Demokrat Firqəsinin Sədri, Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Vəziri
Pişəvəri**

« Azərbaycan » nömrə 120 ikinci dövrə 5 şənbə 18 bəhmən 1325 ci il

BİZCƏ AZƏRBAYCAN VƏ İRAN MƏSƏLƏSİ

Milli demokratik hərəkatımızın böyük cahən maharibəsinə təsadüf etməsi dünya siyasət bazarında şədiddə güftgulara və çığır bağırə səbəb olmuşdur. Böyük və kiçik dövlətlərin dıpluması və mətbuat duairi hər məsələdə olduğu kimi bizim demokratik hərəkatımızda daxi özlərinin mənafeini təmin etmək və suyu bulandırıp balıq tutmaq məqsədlə heyrətəvr şayiələr və şüğüftəngiz xəbərlər pişirib bəşəriyyətin xurduna verməyə çalışırlar.

Doğrudan da yalnız İranın daxili təkamül və təəlisinə ayid olan Azərbaycan nehzəti mənfəətcu siyasətmədarlar vasitəsilə milçək olduğu halda fil şəkilinə döndərilmiş və dünya nəzərində beynəlxalq böyük bir macərə halına gətirilmişdir.

Zəif millətləri əsərdə saxlamaq və dali qalmış millətlərin qanlarını sorub onların ölkələrini müstəmirə qərar vermək istəyən məqamatın müstəqim və qeyrmüstqim ajansları isə

hətta bu sadə mövzudan böyük hərbi macərə da yaratmaqdan sərfnəzr etmək fikrində deyildirlər. Biz özünü İran səfiri adlandıran Hüseyn Əla ilə əmniyyət şurasında anadan daha mehriban olan dayələrin, yəni İngliz və Amerika nümayəndələrinin çıxışlarını sadə təlləqi edə bilmərik. Daxili və xarici irticai qüvvələrin əlbirliyi ilə buarda zəyif millətlərin müqəddəratını öz əllərilə təyin etmək haqqının xələldar edilməsi qaba bir şəkildə meydana çıxmaqdadır.

Əla isə öz çıxışı ilə xarici imperialisətlərin zəyif ölkələrdə tərtib etdikləri xain, vətən satan üzvlərin həqiqi nümayəndəsi olmaq sifəti ilə özünün iç siymasını aşkara çıxarmaqdan belə xəcalət çəkmir və onun bu alçaq rəftarına isə bəzi böyük dövlətlərin nümayəndələri nəzakət beynəlmiləlini xələldar edərək tərtib verir və bu vasitə ilə sülhcü İran xalqını cəriyhədar etməkdən belə çəkinməyirlər.

İran dövlətinin açıq və aşkar surətdə İranın qızıl ordudan təxliyə edilməsini təid və təsdiq edən eləmmiyəsinin intişarından sonra Əlanın əmniyyət şurası kimi rəsmi məqamatda öz dövlətinin rəsmi iblağiyəsinin xilafına izharat edib məsələnin şurada saxlanılması üçün çalınması göstirir ki, Əla ona dayanaraq məmlkətin istiqlalına və millətin haqq hakimiyyətinə xatimə verməyə çaləşır.

Şura qüvvələrinin tamamilə İranı təxliyə etməsi, elə bir həqiqətdir ki, hətta əmniyyət şurasını zidd əmnəyyət ocağna təbdil etmək dərəcəsinə tənnəzül vern diplomatların özələri belə sərih surətdə inkar edəbilməzlər. Bununla belə əmniyyət şurasında cərəyan edən güftgu özlüyündə fəvqaladə şübhəli və xəternak bir iş olduğı da inkar ediləbilməyən bir həqiqət olub qalmaqdadır. Vaqiən əmniyyət şurasında oturan ağaların rəftarı duzsuz və o qədər biyməzə dir ki, hətta sadə adamlar da onların zəhərli qərəzlərə aludə olduğunu his etməkdədirlər.

Biz həmişə demişik və indi də sərih bir surətdə deyirik: İran stqlal və tamamyyət ərzisinə ciddən əlaqəməndik. Əgr bir tərəfdən xələl gələrsə şayəd İranın ayrı əyalətlərində yaşayanlardan daha ciddi. daha fədakarənə bir surətdə qarşısını almağa iqdəm edəcəyik, Bununla belə öz millətimizi, öz dilimizi, öz adab - rüsümümüzü və öz xüsusiyyatımızı məmləkətimizin, yəni İranın xələldar etməmək şərtiyə müdafiə etməkdən də hərgiz sərfnəzər etməyə hazır deyilik. Burada qanuna və İran xalqlarının haqq hakimiyyətinə muğayir bir iş yoxdur. Bərəks biz özümüzü öz əlimizlə idarə etməyimiz İranın təkamul və tərqqisinə daha artıq pişrəft verəbilər. Milli nehzətimizin isə artıq milli çarçubadan çıxıb İranda demokratik

hərəkatın pişahəngi məqamını almışdır. Bu məsələni indi artıq İran xalqı ümumiyyətlə anlamğa və onun həqiqi mənasını düşünməyə başlamışdır.

Tehranda başlanan danışıq isə düşmənlərimizin tərəfindən cürbəcür vasitə və bahanelər ilə iycad edilən anlalmazlıq və sutəfahümi aydınlaşdırıb, Azərbaycan xalqı ilə onun xaricində yaşayan İrənlilər arasında əsasi bir hüsn təfahüm vücuda gətirmişdir. Daxili və xarici mürtəcələrin məzbuhənə təşəbbüslərinə baxmayaraq bu hüsn təfahüm gündən - günə dərinləşməkdə və müsbət nəticələr verməkdə dir.

Belə bir halda xaricilərin daha artıq çığır - bağır qoparıb bu sadə məsələni dünya məsələsi şəklinə salmağa çalışmalarında İran üçün zərərli və gizli bir məqsəd olmaya bilməz.

Məxsusən ortalğı qarışdırmaqda hamıdan artıq hərarət xərçə verən Türkiyə radiosu olmuşdur. Bu radionun ləhni bizi ciddi bir surətdə düşünməyə vadar edir.

Keçən günə qədər üstümüzdə olmayan töhmət və iftira yağdırmaqdan pərhiz etməyən adamlar, indi Azərbaycanı müstəqil bir dövlət kimi göstərib nehzətimizin bütün İrənda intişarı haqqında cürbəcür uydurma mənalər verməyə və bununla dünyanın zəhnini qaraltmağa çalışırlar.

Biz hələ milli demokratik nehzətimiz başlanan günlərdə yazmışdıq ki, « Osmanlı əfəndilər nahaq yerə ağızlarının suyunu qurt verməsinlər, bu keçədən onlara bərk ola bilməz». Azərbaycan hər nə istəmiş olsa İran daxilində qalmaq şərtiylə istəyir. Biləxrə biz hər dil ilə danışıq olsaq, hər bir hədəf etsək, İrənlilər olmaq, İrən hüdudunda qalmaq əsasi üzrə olacaqdır. Bizim mərkəzi hökumətimiz ilə anlaşmamız möhkəmləndikcə Ankaranın təşviş və iztirabı şiddətlənir. Amerika müxbirlərinin bəziləri də bu işdə çox razi nəzərə gəlmirlər.

Biz Ankara radiosu, Amerika müxbirləri, Hüseyin Əla və şuray əmniyyətdə izhar vücut edən Ostraliya nümayəndəsinin izharında həqiqi bir rabitə his edirik. Bu rabitə bizim əqiyyətimizə görə təsadüfi bir rabitə deyildir. qətn bunların hamısı bir sərçəşmədən su için və ümumi müəyyən məşşaqın (dirijorun) təlimi üzrə gündən gün şiddətlənməkdə olan nasazigar nəğmələri tərnüm edirlər.

Bunların hamısı ilə belə biz başladığımız demokratik islahatı idamə verməklə bərabər mərkəzi hökumət ilə olan ixtilafımızı saziş və sülh yolu ilə həll etməyə çalışmaqdan sərfinəzər etmli deyilik. Hərgah xudai nəkərdə Tehran irtcai ünsürlərinin xainənə təhrikləri sayəsində

məsələ silah gücü ilə həll edilsə belə, biz biganələrin daxili işlərimizə dəxalətinə imkan verməyəcəyik.

Türkiyə mürtəceləri əgər Türk xalqını Amerika müstəmirəçilərinin qucağına atmaqda bəgənirsələr bizim buna sözüümüz ola bilməz. Lakin biz Azərbaycan xalqını İrandan ayırmaq fikrində deyilik. Türklər anlasınlar və xainanə səslərini kəsib bizi öz halımıza buraxsınlar. Biz təkrar demişik: Azərbaycan məsələsi ancaq Azərbaycanda, Azərbaycan xalqının müsətiqim dəxaləti ilə həll olunmalıdır.

İran və Azərbaycan xalqının məşru və qanuni olan bu haqqı şurayi əmniyyətə mərbut olan məsələ deyildir.

Əgr bina olsa ümum ölkələrin daxilində çıxan ixtilafalara şurayi əmniyyət dəxalət edə onda biz İrandilarda Amerikada gündən günə şiddətlənməkdə olan etisab hərəkətinə müttəfiq millətlərin cərgəsində olduğumuz üçün nəzarət etmək istəyirik və Amerka rəis cümhurunun əldə etdiyi geniş ixtiyaratı dünya sülh və əmniyyətinin xələdar edilməsilə bərabər dünyada demokrasi rejiminə böyük zərbə hesab edirik. Bu ixtiyaratın məhdud edilməsini əmniyyət şurasına məsləhət görürük. Biz kiçik bir millət olduğumuz üçün bu kimi iddiamız gülünc nəzərə gələhbilər, amma Ustraliyanın ki, hənz həqiqi istiqlala malik deyildir və ona malik olmaq ləyaqətində bürza verəbilməmişdir, şurayi əmniyyət tiribununda neçə min il tarix və istiqlala malik olan İran dövlətinin daxili işlərində müdaxilə etməsi məsxərə deyildir nədir ?

Bizcə Amerikanın yeni müstəmirə siyasəti və dünya neftini hər qiymtə olursa - olsun inhisar etmək yolunda göstərdiyi hirs və vələ bəşriyyəti böyük təhlikə və xətərlərə sövq etməkdə olduğu üçün bizim sülhcu xalqımızın sadə və təbii hərəkətinə muxalifət göstərməsi bizim üçün bəşəriyyət qarşısında iftixar və Amerika neft şirkətlərinin barmağı ilə hərəkət edən diplomatlar və mətbuat nümayəndələri üçün əxlaqi süquttur.

Biz şərq camaatı Amerika və onun mədəniyyətini bu müharibə başlanana qədər lazımincə tanıya bilməmişdik. Onların çağrılmamış qonaqlar mənziləsində olan nizami əfradının paytaxtda göstərdiyi cılıf hərəkətləri və mali idarələrində onların mali mütəxəssislərinin kəsif və alçaq rəftarı xalis maddi və biruh mədəniyyətin iç üzünü açıb bizə göstərdi, Amerika məzhəbi mübəlləğlərinin yarım qərn çəkdiqləri zəhmət və apardıqları təbliğatı İran xalqı nəzərində sifr dərəcəsində süqut etdirirlər. şərqililər, məənəviyyətə daha artıq əhmmiyyət verdikləri üçün Amerikalıların madiyyat, məxsusnə neft davalarını gördükdə onlardan

tamamiylə üz döndərməyə məcbur olurlar. Şurai əmniyyətdə oturan nüümayəndələr bizim məruf mollanəsrəldin kimi öz suvar olduqlarını heçdə hesaba almaq istəmirlər.

Heçkəs də Amerika nümayəndəsindən soruşa bilmir ki, nə səlahiyyət və hankı qərar üzrə Amerika qüvvəsi bitərf İran toprağına varid olmuşdu ? Nə səlahiyyət ilə Amerikalı mütəxəssislər öz vəzifələrinin xilafna olaraq İran xalqının daxili işlərinə müdaxilə etməkdə özələrinə mücaz hesab edirdilər ? Şvartskf və sayir Amerikalı mütəxəssislərin İranda gördükləri xilaf qanun hərəkətləri hənüz İran xalqının yadından çıxmamışdır. İndi bizə anadan mehriban dayələr lazım deyildir. Özümüz öz ölkəmizi min illər ilə idarə etmişik. Bundan sonra da edəcəyik. Heç bir xarici qüvvə bizi bu məşru haqdan məhrum edə bilməz. Əlanın xəyanətamiz hərəkəti isə bizim üçün təza bir məsələ deyildir. Biz ölkəmizin paytaxtda biyganələrin təhti himayəsində ibrazi fəaliyyət edən irtcai qüvələrin icra etməkdə olduqları nəqşədən biyitilə deyilik və İran xalqının bu ünsürlər ilə təklifi tez, ya gec gərək məlum olsun.

Bunlar İrani qan dəryasına döndərməyə çalışırlar. Bu vasitə ilə istiqlalımızı pozub təbiyi sərvətlərimizi biyganələrə təqdim edən satılmış adamlardır. Əlanın geyr məsul təşəbbüsü daha artıq qaranlıqlaşdırmaqdadır.

Bu İran mühitinə aşına olanları çox dərin halda düşünməyə vadar edir. İranda bu gün rəsmi qüvvəyi mücriyyə tanılan ağai Qəvam Ulsəltənə hökumətinin rəsmi göstərişlərinə açıqdan - açığa müxalifət edən bir məmurun əgər İranda gizli və qeyr məsul məqamata mərbut olmuş olursa onda İran xalqı böyük bir siyasi iftizah ilə üz- üzə gəlmiş olur.

Əgr vaqiən Əla sabiq dərbar vəzir qeyr məsul məqamatın əmri ilə hərəkət edirsə İran məşrutəsi və İran qanun əsasisi müstəqimən xələldar edilmiş olur ki, bu da bizim əqidəmizə görə İran milləti tərəfindən xunsərdlik ilə istiqbal ola bilməz.

Əgər komedinin üstü açılırsa onda iş çox barik yerlərə çəkər ki, bizim əqidəmizə görə İranın mənfəəti onda deyildir. İndi İran gərək tam mənasilə demokratik bir ölkə olsun və bu rejim qansız və davasız bir surətdə tamam İranda əməli olsun. İndi daxili və milli azadlığımızı hifz etməklə bərabər bu hədəfə doğru gedirik. Bizim İranın daxilində qalib İran millətətinin sərneviştinə şərikin olmağa əlimizdə minlərcə dəlil və bürhanımız vardır. Türklərin və sayir mehriban dayələrin xatirləri cəm olsun. Azərbaycan İrandan ayrılmaq fikrində olmamış və olmayacaqdır. Vəli öz əlilə özünü idarə edəcəkdir.

«Azərbaycan» ruznaməsi, pəncənbə, 9 xurda 1325 - ci il, nümərə 212 ikinci dövrə

ÖLDÜRÜCÜ TƏNQİD AMANSIZ MÜBARİZƏ LAZİMDİR

İstibdad üsulunun mənhus yadigarlarının ən böyüğü qəbahətin ortalıqdan çıxarılmasıdır.

Bu kəsif və məsmum edici miras Firqəmizin və milli qüdrətimizin şədidd mübarizəsinə baxmayaraq hənüz camiəmizdə cürbəcür şəkildə davam edib durur.

Oğurluq, ixtilas, rüşvəxorluq, qanunların icrasına mane olmaq hənüz aramızdan çıxarılmadığı kimi bu işləri ört - basdır etmək və bu işləri görünlər üçün istixlas zəminləri düzəltmək hənüz məşrū bir əməl kimi davam etməkdədir. Çox böyük adamlar çox nüfuzlu və möhtərəm siymalar mücrimlərin, canilərin, xalqın və camionin zərərinə çalışanların indi də sabiqdə olduğu kimi qanun çəngindən xilas olmaları üçün utanmadan, yorulmadan idarələrə məhəkmələrə, doktorlara, biləxərə aşağıdan yuxarıya qədər bütün məqamata müraciət edir. Nəhayət hər vəsilə ilə olur - olsun bunları qanuni mücazati çəkməkdən qabaq zindandan çəkib çıxarırlar, bu vasitə ilə Firqə və milli qüdrətimiz və qanunlarımızı icra etməyə məmur olan və ya qanunlarımız üzərində qəzavət edən işçilərimizin saqqalına güldikləri halda camiədə özələrinin hörmət, nüfuz, abru və heysitlərini saxlıya bilirlər.

Böyük dərddir. Bu dərd durduqca camiəmizi çürüyüb fəsid olmaqdan qorumaq olmayacaqdır.

Fikr ediz, düşünüz, görüz, pislərin, kəsif və nalayiq ünsürlərin pul və sərvəti vasitəsilə camiəmizi təhqir edən tüfeyli parazit canavarların əl - qolu nə əndazə də açıqdır və bunlar at oynatmaq üçün nə qədər geniş meydan işğal edə bilmişlər. Hamı bilir ki, Firqə və milli qüdrətimiz milli vəzifə məsələsinə nə qədər əhəmiyyət verir və bu işdən ötrü nə qədər təbliğat aparılıb və xalqın maddi cəhətdən yoxsul və ya zəhmətkeş təbəqəsi bu böyük vəzifənin əncaminə nə qədər həvəs və rəğbət göstərirlər. Bu işin düzgün getməsi üçün rəhbərlərimiz və qoşun təşkilatına ürəkdən bağlı olan fədakar, azadixah və vətənpərəst əfsərlərimiz nə əndazədə muvazibət edirlər.

Bunların hamısına baxmayaraq bu axır günlərdə şəhərimizin milyon balalarından üç nəfəri mərizlik ünvanı ilə mürəxxəs edilmişlər.

Məxsusən səlahiyyətdar məqamlarımız bu işi ciddi surətdə təqib etmiş bu cavanları rüşvət, nüfuz və mən ölüm sən ölən zəhmətinə sala bilməyən səhiyə müəssisəyə rücu

edilmiş bu müəssisə cavanların heç bir növ mərzəə giriftar olmadıqlarına şəhadət vermiş, bununla belə aqalar bir aydan yuxarıdır ki, sərbazxanadan xilas olub atalarının milyonları sayəsində təhiyə edilən xəlvət bağlarda kəşif və şərəməvər bir surətdə eyş nuş ilə vaxt keçirməkdədirlər. Bədbəxtanə bu əxlaqi və ictimai cinayətdə özələrini Firqəmizə mənsub edən və Firqə karti vasitəsilə məqam qazanan bəzi doktorların da barmağı vardır.

Ayrı bir misal. Tiryək, hamı bilir ki öldürücü bir səm dir. Camiəmizi zəhərləyən bu səmin qabağını almaq, onun rişəsini kəsmək üçün Firqə və hökumətimizin qərarlarından hamının ittilai vardır. Bununla belə bu axır vaxtlarda 27 batman tiryək qaçaq edən canilərdən biri mərizlik ünvanı ilə əvvəl mərizxanaya müntəqil, sonra pul və nüfuz sayəsində azad olub şayəd öz işlərinə yenə də idamə verməkdə davam edir.

27 batman tiryəki bizim aramızda məfhüm olan dilə döndərməsək onun mənası və əhəmiyyəti aydın olmaz.

27 batman tiryək, igirmi min qıram olar. Bir qıram tiryək ən qəvi və ən salim adamı məsmum etməyə kifayət edər. Demək, bu adam igirmi min Azərbaycanlını məsmum edən qədər tiryək qaçaq etmişdir. Özü də möhtərəm bir adamdır. Bazarda isə xalq içərisində utanmadan gəzir, möhtərəm əşxas ilə muəşirət edir, böyük - böyük tacirlərimiz də onunla ticarət etməkdə bir kərəhət bilmirlər. Ailəsi də bu şərəftsiz insanın zirəkliyi ilə iftixar edir. Demək tiryək qaçaqçılığı bizdə çox məşru bir şey imiş, çünki bildiyiz bazar əhlinin əksəri bu iş ilə məşğül olanları tanıyır və onlar heç bir qəbahət daxi qail deyildirlər.

Nəticə də milli hökumət təşkilindən bu günə qədər neçə xarvar tiryək kəşf edilmişdir. Bu qaçaqçılar xalq arasında dolanıb dururlar.

Məruf dava təqəllübçisi davaçını, Firqə karti cibində olan doktorlarımız mərizxanaya intiqal vermişlər. Orada ingilstan lordlarının, Hindustan racələrinin, amrika milionərlərinin maharibədən qabaq keçirdiyi həyat, bu dərman oğrusu üçün mühəyya edilmişdir. Yeyir, yatır, kef də çəkir.

Hamı bilir ki, maharibə zamanı davafuruşların bəziləri xalqın qanını şişəyə tutmaqda nə qədər həyasızcasına rəftar etmişlər və bunların tamahkarlığı nə qədər günahsız həmvətənlərimizin ölümünə səbəb olmuşdur.

Bunlardan birisi olan davaçı xalq qoşunlarına satdığı külli miqdarda davanı əvəzi verdiyi üçün girə keçir. Vasitəçilərin, qohum qardaşlarının, dost - aşnalarının, biləxərə pul və sair

vasitələrinin qüdrətinə baxmayaraq bu aqa qanuni məhkəmə tərəfindən məhkum olur. Bununla belə yuxarıda dediyimiz vasitə ilə müəyyən əşxas işi görərək onu zindandan kənara çəkib şəhərdə mərixanasında abrumənd bir yer verir və onun üçün istirahət, hətta təfrix vəsilələri də təhiyyə etməkdən müzayiqə etmirlər.

Bunlar sadə misallar idi, nəziri saysız - hesabsızdır. Bundan qabaq biz bu işlərin hamısını hökumət dəstgahında görüb intiqad edirdik. İndi isə hökumət dəstgahı məxsusən Firqəmizin bu kimi işlər ilə ciddi mübarizə etdiyi hamıya məlumdur. Burada bir sual meydana çıxır: Əcəba, bu işlər kimlərdən nəşət edir? Əlbətə sabıq hökumət və sabıq üsul - idarə bu kimi cinayətlərdə müstəqim surətdə məhkum və müqəssirdir. Çünki bir dəfə o rejim sayəsində əxlaqlar fasid olmuş işçilər bu əmələ öyrnmişdilər. Lakin dərdin hamısı bu deyildir. Burada əfkari ammənin tərbiyət edilməsinin daha artıq dəxaləti vardır. Bu məsələyə keçmiş dövrdə hiçgünə əhəmmiyyət verilməmişdir. Əgər xəyanət pis bir əməl hesab olsa idi, əgər camiə müxətlisləri, öz məqamlarından suistifadə edən məmurları və maamilələrini təqəllüb və qaçaqçılıq üzərində qərar verən kasıb və tacirləri özündən tərd etsə idi, əgər oğru və qaçaqçı və sayr cinaytkarlar... ilə qonşuluq, qohumluq və dostluq qəbih və nəşayist bir əməl sayılsa idi, onda onların istixlası üçün bu qədər təsəbbüs etmək imkanını olmazdı, cinaytkarların qızları, arvadları, uşaqları, ana və bacıları hökumət idarələrinə tökülüb onları qanun çəngindən xilas etmək üçün xalq başçılarının abrisini cürət edə bilməzdilər. Bəlkə bərks özələrinin pis adama mənsub olduqlarını inkar edərdilər. Hətta o adamın famil və şöhrətini daşımağa cəsəret göstərə bilməzdi, çarə yoxdur, camiəmizdə bu əfkar və bu əxlaqı yaratmaq lazımdır.

Biləxərə camiə öz oğlunu pul vasitəsilə milli vəzifə daşımaqdan qaçırdan hacı aqanı gərək tərd edə, gərək o doktor ki, pul alıb milionerin oğlunu milli vəzifədən maaf etmişdir, camiə də yaşaya bilməyə, onun mətəbbinin qapısı bağlı qala, ona təbabət üçün müraciə edən olmaya, gərək abru və heysitinə əlaqəmənd olan təbiblər bu kimi həmkarları öz aralarına yol verməyələr, gərək o əfsərlər ki, bu kimi alçaq hərəkətə köməklik edirlər, onlar da xəcalətdən yerə girib millət və xalqın şərəf və iftixarı olan paqunları daşımaqdan pərhisz edələr

İndi bizim milli mətbuatımızın qabağında duran ağır, ən böyük, ən mühüm vəzifə bundan ibarətdir. Gərək camiədə elə ruh yaratmaq, elə bir ümumi milli əxlaq icad etmək ki, pislər, yalançılar, oğrular, mütəqəlliblər, milli işlərdən boyun qaçıranlar, rüşvəxorlar və bunların nəcatına çalışanlar, özələrinə zahirə çıxara bilməsinlər mədəni hüquqdan məhrum olaraq infiradi, mətrüd və mənfur bir halda yaşamağa məcbür olsunlar.

Bundan ötrü də şədidd mübarizə və öldürücü tənqid lazımdır. Bu olmazsa, aldığımız haqq və ixtiyaratdan xalqımız öz səadəti üçün istifadə edə bilməyəcəkdir.

Pişəvəri «Azərbaycan» ruznaməsi, 2 şənbə 4 şəhərirv 1325 ci il, nömrə 283 ikinci dövrə

KÜLAHBƏRDARLIQ İLƏ ŞƏDİD MÜBARİZƏ ETMƏK LAZİMDİR

Axır vaxtlarda Tehran ilə ticarət və siyasi münasibətlər başlandığına görə bəzi müqatiəkar və hoqqabazlar özlərini Tehran idarələrinə müərriflik edib Azərbaycan naminə böyük külahbərdarlıqlar edirlər. Bu külahbərdarlar əğləb o adamlardır ki, Azərbaycan azadlığı yolunda heç bir qədəm götürməmiş, bəlkə yeri gəldikdə onun əleyhinə daxi çalışmışlar. Bunlar elə neyrəngbaz adamlardır ki, hətta utanmadan bizim milli müəssisələrimizə müraciət və idarə başçılarımızın ədəm ittilaından suistifadə edib böyük sifarişlər alır, sonra da beş tımənə aldıkları şeyləri idarələrimizə yüz tımən hesabına quyurlar. Həmçinin Tehran idarələrində mövcüd olan hərc - mərcdən istifadə edib Azərbaycan naminə böyük maamilələr əncam verirlər. Bunu nəzərə alaraq Azərbaycan Əyalət Əncüməni bütün idarələrə bəxşnamə vasitəsilə ittila vermişdir ki, bu kimi maamilələrdən ənümənin rəsmi qərarı olmadan xuddarlıq etsinlər və Tehran idarələri bu kimi maamilələri Azərbaycan Əncümən Əyalətisindən biittila əncam versə məsuliyyəti özələrinə ayiddir.

Azərbaycan xalqı bu kimi hesablara özələrinə mədyun hesab etmiəcəkdir.

Bununla belə biz xalqımızdan milli idarələrımızdən, nehzət yaradan iymanlı demokratlarımızdan, gecə gündüz çalışıb öz qollarının gücü ilə azadlıq alan Fədayi başçılarımızdan intizarımız budur ki, bu kimi külahbərdarlıqlar ilə ciddən mübarizə edib, xalqın alın təri ilə əldə edilən pullarının qədrini bilsinlər. Tehrandan mur - mələx kimi tökülüb gələn ləşxorların hiylələrinə aldanmayıb onların şirin dillərinə qiymət verməsinlər.

Dünənə dək üzərimizə minlərcə töhmət və iftira atan hoqqabazlar bu gün bizə anadan məhriban dayə ola bilməzlər. Biz hər iş görsək xalqımıza ürəyi yanan, azadlığımız yolunda can qoyan fədakar Azərbaycanlıların əli ilə görməliyik. Hiyləgər müqatiəkarlara, köhnə dəllallara Azərbaycanda meydan verilməyəcəkdir.

«Azərbaycan» ruznaməsi, 3 şənbə 5 şəhərirvər 1325 ci il nömrə 284 ikinci dövrə

«AZƏRBAYCAN» MÜVƏFQİYYƏTLƏRİMİZİN AYNASIDIR

Otuz ildən artıq dir ki, mən ruznamənevislik aləminə qədəm qoymuşam, çox az ittifaq düşmüşdür ki, istədiyimi yazı bilməyəm və yazdıqlarım camiə də təsirsiz qala, həmişə də qələmim gündəlik və cari məsələlər üstündə işlədiyi halda xalqın səadətini təmin etmək yolunda götürdüyüm hədəfi unutmamışam. Hər halda və hər vəziyyətdə hadisələrin həqiqətini olduğu kimi təsvir etməyə çalışıb xalqın anlaya bildiyi dildə qələmfərsalığ etmişəm, dost və düşmənlərimizin etirafına görə yazılarım səmimiyyət ilə dolu olduğu kimi ürəkdən çıxıb ürəklərə işləmişdir. Həqiqətə quluq etdiyimə görə yazılarım təşviq və təbliğ cəhətdən çox müəssir olmuşdur. Bunaların hamısı mənim yazıçılıq aləmində tanışlarımın yanında fikr edirəm əhəmiyyətli bir mövqə icad etmişdir. Bunların hamısı ilə bərabər fəqət ruznamədə yazdığım məqalələrə görə deyəbilərəm ki, mən də siyasi ruznamə yazanlar cərgəsinə daxil olmağa müvəffəq olmuşam.

Əgər məndən soruşsalar milli nehzətimizin başçılığı məqamında gördüyüm işlərin hansısı ilə daha artıq iftixar edirsiniz?-deyərdim: «Azərbaycan» ruznaməsində yazdığım məqalələr ilə.

«Azərbaycan» doğrudan doğruya xalqımızın mübarizə silahı olmuşdur. Mən necə Firqə sədri bu silahdan hərəkətdən artıq istifadə edə bilmişəm.

Nezhətimizin ən şədiddə, ən ciddi, ən ağır dəqiqələrində belə Firqəmizin gündəlik siyasətini aydınlaşdırıb, onun rəhbərliyini Firqə üzvlərinə və xalqa yetirmək üçün «Azərbaycan» ın baş məqalələrini hərgün özüm öz əlim ilə yazıb hətta onun axırıncı təshihini də çox vaxt özüm etmişəm. Buna iftixar edirəm «Azərbaycan» ruznaməsi mənim ən zəif, ən həssaas nüqtəm olmuşdur. Onun məqalələrini sevə - sevə yazıb, seə - sevə oxumuşam. Hətta yaxın yoldaşlarımın da bəzisi bunu dəfələrlə mənim üzümə vurmuşlar. Hətta baş vəzir olduğum halda bəziləri məqalə yazmağı mənə daha irad hesab etmişlər. Lakin hərgiz ruznamədən ayrılı bilməmişəm. Bəlkə bu iradları nəzərdə tutub məqalələrimi imzasız ya özgələrin imzası ilə çap etdirmişəm.

« Azərbaycan » ruznaməsi mənim nəzərimdə kəsgin mübarizə silahı olduğu qədər Firqə və xalqın işinin aynası da olmuşdur. Onda nəzərə çarpan nüqsanlar, ıstibahlar, aynada olan ləkələr kimi məni mütəəssir etmişdir.

İndi « Azərbaycan » özünün iki illik fəaliyyətinə qədəm qoyur. Mən onu nehzətimizin əvvəl günlərində öhdəmdə olan ağır və çətin vəzifələrə baxmayaraq tək başıma yazıb idarə etmişəm. Altı ay tamam gecə - gündüz onun yazılıb vaxtlı - vaxtında xalqın əlinə yetişməsinə müstəqim surətdə muvazib olmuşam. Mən bu ruznamənin intişarı, yazılması və çapı haqqında çəkdiyim zəhmətlər, təhmül etdiyim yuxusuzluqları yada saldıqda vicdanım rahat olur. Çünki, o nehzətimizin tərəqqi və təkamülündə böyük rol oynamışdır.

Ruznaməmizin yazıcıları, müxbirləri, mütərcimləri, hürufçiləri, maşınçıları, müvəzzeləri və satanları, biləxərə hamımız bir yerdə iftixar edirik ki, Firqəmizin öhdəmizdə qoyduğu bu böyük və ağır vəzifəni şərəfət və iftixar ilə əncam verməyə müvəffəq olmuşuq.

Yaşasın xalqımızın mübarizə silahı və Firqəmizin irəlidə gedən məşəli olan « Azərbaycan » ruznaməsi

Pişəvəri

«Azərbaycan» ruznaməsi 5 şənbə 13 şəhərvər 1325 ci il nümərə 290 (1) ikinci dövrə

HARA VƏ NƏ ÜÇÜN GƏLİRLƏR?!

Altı ay tamam hiylə, neyrəng və macərəculara yaraşan tərdəslilik ilə vaxt qazanmağa çalışan köhnəkar mürtəcelər nəhayət öz həqiqi siymalarını aşkara çıxarmağa məcbur oldular, « hosen niyyət, həlle mosalemət amiz » ibarətini bol - bol xalqın xurduna verib pərdə dalında yeni macərələri hazırlamağa çalışan dövlətrəisi isə özünün axırıncı sözünü dedi.

Onun axırıncı elamiyyəsi bütün dünyanı güldürəcək qədər yüngül və eynhalda məkkaranə idi.

Hamı bilir ki, biz Zəncanı neçə gündür ki, təxliyə etmişik, bu isə maharibə nətiyyəsinə olmamışdır. Bu işi əncam verdiyimiz zaman heçgunə də xüsusi mülahizə meydanda yox idi, bəlkə sadə bir surətdə imza etdiyimiz müvafiqətnaməni sədaqət və səmimiyyətlə icra etməyi

özümü zə vəzifə bildiyimiz üçün bu işə iqdəm etdiyimizi hələ neçə gün bundan əvvəl mən Firqəmizin fəal üzvlərinin yığıncağında bəyan etmişdim.

Aqayə Qəvam Əlsəltənə isə özünün son elamiyəsində elə göstərmək istəmişdir ki, o Zəncanı maharibə ilə işğal etmişdir. Halbuki, onun həmkarlarının müstəqim və qeyrmüstəqim surətdə təchiz edib əleyhimizə qaldırdıqları irticai ruznamələrdə, bizim Zəncanı davasız təxliyə etdiyimizi ab - tab ilə yazıb intişar verdikləri hamıya məlumdur.

Uzaq getmək nəyə lazım?! Hətta o özü də Lahiyəcan müsafirətindən qayıtdıqda kərəcdə bu məsələni bəyan etməklə balidələnmək və görməmiş uşaqlar kimi özünü öyməyə çalışdığını xalq unutmamışdır.

Bununla belə rəcəz oxuyub difasız bir şəhərə qoşun sütunları göndrmək və onu « işğal müzəffərənə» hesab etmək fəqət yalançı pəhləvanlara yaraşan bir əməldir.

Aqayə Qəvam özünün qəddaranə əməllərinin üstünü örtmək üçün Zərrinabad kəndinin təxliyəsi barəsində əfsanələr düzəldib vicdansız müftrilərə yaraşan bir ləhn ilə Fədayilərimizi töhmətləndirməyə çalışır. Halbuki, Zərrinabad çoxdan bəri Fədailər tərəfindən təxliyə olunmuşdur.

İttifaqın onun Fədayilərə bağlamaq istədiyi biynamuslara yaraşan işlər, biz Zərrinabad və onun ətrafını təxliyə etdikdən sonra dövlətin müstəqim və qeyrmüstəqim surətdə təchiz etdiyi Zülfqari və Yəmin Ləşgər dəstələri tərəfindən görülən işlərdir. Aqayə Qəvam fəramuş etməməli dir ki, Azərbaycanlılar ona yalvarıb barışıq təklif etməmişlər. Bərəks onun özü cürbəcür vasitələrilə bizə müraciət edib sülh və müsəlimət maskası altında bizi iğfal etmək, sonra da bugünkü ələmsəngəni meydana çıxarmağa çalışmışdır.

Azərbaycanlı nə diz çökmüş və nə də iltimas etmişdir, bu nəngə Azərbaycanlı heç vaxt təhəmmül etməyib və etməyəcəkdir, o, fəqət qardaş qanı tökülməmək üçün özünü azadixah və milli Firqələrə dayanan göstərən bir hökumət başçısı ilə onun israr və səmacətinə görə danışığa girişib 23 xurdat müvafiqətnaməsini imza etmişdir. Bütün dünya bilir ki, biz onun azadlığımızı məhv etməyə çalışdığını his etdiyimiz üçün Tehrandə aparılan danışığı qət edib Təbrizə müraciət etdik. Yənə də bütün dünyaya məlumdur ki, o bizi razı salmaq və bizim xalqımızın etimadını qazanmaq üçün azadixah və demokratik hizəblərin başçılarından dörd nəfəri öz kabinetinə dəvət etməklə bizim nehzətimizə və bizim ilə aparılan danışıqlara ələni

müxalifət edən vəzirlərin üzrünü istəmiş idi. Yenə də bütün dünya bilir ki, biz itmam höccət üçün razı olduq nümayəndələrimiz iki aydan yuxarı Tehranda mətəl oldular.

Aqaye Qəvam özü də inkar edə bilməz ki, biz onun məkr və xüdələrini bildiyimiz halda qardaş qanı tökülməyin qabağını almaq üçün böyük güzşətlər etməyə hazır olmuşuq. O özü çox gözəl bilir ki, biz başlanan danışıqın müsbət nəticəyə yetişməsi üçün nə kimi fədakarlıqlar etmişik. Belə bir halda rəcəz oxumaq və qoşun sütunlarından bəhs etmək aya gülünc deyilmi?

Əgər biz özümüz Fədai və qızılbaş hissələrinə Zəncanı təxliyə etmək əmri verməsə idi ki, aya Zülfqari və sayir mürtəcelərin təşkil etdiyi ərazil və ovbaş üçün imkanpəzir idi ki, arteş şahənşahi və nighbanı küll əfsərlərinin təhti himayəsində Azərbaycan demokratlarının evlərini qarət və özələrini qətlam etsinlər?!...

Biz aqaye Qəvam Əlsəltənənin bol - bol xərclədiyi « husn niyyət»ə istinad etməsəyədik əcəba xalqın kin və nifrtinə məruz olub bir il bundan əvvəl tülkü kimi qaçan Zülfqari nökörləri şeyx Məhəmməd Əli al İshaq kimi böyük bir ruhaninin üstünə əl qovzamağa cürət edə bilərdimi?!

Biz aqaye Qəvamı hələ «hifdəh azər» dən daha qabaq tanıyırdıq, biz onun Azərbaycanı qəhrəman oğlu kolonel Məhəmməd Təqi xanın qəbrini nəbş etdirib alçaq kiynəculara yaraşan bir hiss ilə onu Nadirin məqbrəsindən çıxardığını da unutmamışıq.

Al İshaqın qətli sadə bir qətl deyildir.

Onu öldürməklə aqaye Qəvam öz həqiqi siymasını tamamilə aşkara çıxardıb öz əlini oxutdurdu.

Böyük bir din pişvasını şəhid edən qatillər əcəba artıq xalqın dıyant hisindən nə istəyirlər?

Azərbaycanlı Tehran mürtəcelərinin nəqşəsindən heç də qəflət etməmişdir.

Biz bunları İran xalqı və dünya əfkar umumisi üçün yazırıq.

Aqaye Qəvam Əlsəltənə iştibah edir, o bizim milli nehzətimizin həqiqi qüdrətini dərk edə bilməmişdir. O hər qabağına gələnə öz arşını ilə ölçməyə adət etmişdir.

Azərbaycan nehzəti xalq nehzəti dir. O öz gücü və qüdrətini xalqdan aldığı üçün xalqı sevməyən xalq qüdrətinə qail olmayan hər bir işi və hər bir hərəkəti özünün əlində olan macəraculuq mıyzanəlhrarəsi ilə təyin edən adamlar bu qüdrətin həqiqətini dərk edə bilməzlər.

Azərbaycan nehzətinin rişəsi çox dərin və çox qəvi dir. Onu bütün İran xalqlarının ürəyində və məzlumların ruhunun ümqündə aramaq lazımdır.

Aqaye Qəvam iştibah edir, bizim xalqımız hər bir ehtimala qarşı amadə dir. Camaatımız aldığı azadlığı hər qiymtə olur olsun saxlamağa and içmişdir.

Aqaye Qəvam və onun ətrafını bürümüş mürtəcelər molla Nəsrəddin kimi öz mindiklərini hesaba almırlar, onlar altı aydan bəri bizim ilə apardıqları danışıqlar əsnasında dedikləri sözləri, mübadilə etdikləri məktub və telqrafları tamamilə ört - basdır etməyə çalışırlar. Hətta iş özələrinə də müştəbeh olmuşdur, elə zənn edirlər ki cürbəcür nozuhur adamlar ilə intişar verməkdə olduqları vərəqparələr vasitəsilə həqiqəti inkar etmək və onu əksinə göstərmək asanlıq ilə müyəssər olan işlərdəndir.

Biz çox gözəl bilirik ki, aqaye Qəvam və irticai ünsürlər yeni bir diktatorluq vücuda gətirməyə çalışırlar. Biz çox gözəl anlamışıq ki, aqalar məşrutə və naqis qanun əsasını belə ortadan əparmaq fikrində dirlər.

Biz çox yaxşı anlamışıq ki, onlar istəyirlər pəst, rəzl və alçaq nöqərlərdən toplanmış bir məclis yaradıb onun adından İranda azadlıq rişəsini kəssinlər. Biz çox gözəl bilirik ki, onlar gündən - günə şidətlənməkdə olan azadlıq hərəkətindən vəhştə düşüb onun qabağını almaq üçün hər cür namərdliyə hazırdırlar. Biz lap yaxşı bilirik ki, bu günə dək onların vəhşt və xunrizliklərinin qarşısını alan fəqət Azərbaycan Fədayi və Azərbaycan Milli Qoşununun sərneyzəsi olmuşdur.

Bizə gündən aydındır ki, bütün İran xalqı və İran azadixahları bizim hökumət ilə apardığımız danışıqları çox diqqətlə təqib edirlər. Onlar bizim hiylə və neyrənglərə aldanmayacağımızı həmişə arzu etmişlər.

Aqayi Qəvam Əlsəltənə azadixah vəzirləri kabinetdən uzaqlaşdırmaqla öz ayağının altını qazmışdı.

Bizim əleyhimizə ələnən iqdam etməklə öz - özünü tamamiylə əxlaqən və məənən xəlililah etmiş oldu.

Olsun! Biz buna təəsüf etmirik, təəsüfümüz fəqət bunadır ki, aqaye Qəvam Əlsəltənənin qərəzalud və irticai siyasəti nətiycəsində vətənimizdə böyük qalı macəralar hazırlanır, biz içdiyimiz anda sadıq qalıb Azərbaycan toprağına silah ilə soxulub azadlığımızı sərneyzə gücü ilə aradan aparmaq istəyənləri kim olur - olsun xalqımızın qolunun gücü ilə əzib geri qaytaracayıq, bu isə bizim əvvəl və axır sözüdür. « öldü var döndü yüxdür».

Əgər aqaye Qəvam qəbul etdiyi müvafiqətnamənin xilafına olaraq Azərbaycana həmlə əmrı verərsə Fədailərimiz və Milli Qoşunlarımızın şədidd müqavimtinə məruz qalacaqdır.

Qoy dünya bilsin ki, biz sülh və saziş yolunda hər bir fədakarlığa hazır olduğumuz kimi haqq və azadlığımızı paymal edənlərin burnlarını əzmək üçün daha böyük fədakarlıqlar göstərməyə amadə yik.

Azərbaycana təəruz edən müsəlləh qüvvələr fəqət vətən müdafiəsi üçün silah götürən bütün Azərbaycanın arvad və kişilərinin cəsdi üzərində irəli gələ biləcəklər.

Azərbaycana qoşun yeritməyə dövləti təşviq edənlər unutməsınlar ki, işin iki tərəfi vardır, milli əhsasat və azadlıq təəsübü ilə həyəcana gələn camaat təəruz edənlərin həmləsini rədd edib irəli də gedə bilər.

Onlar yaddan çıxarməsınlar ki, Fədayi qüvvələrinin Qəzvinə həmləsi şayiəsi Tehrandə intişar tapan gün çəmdanları nə əndazədə əcələ ilə toplayıb Tehrandan qaçmağa çalışırdılar... Biz deyirik iş qansız və maharibəsiz həll olunsun, biz arzu edirdik vətəndaş maharibə si meydana çıxmasın. Biz istəyirdik tələbatımızı sadə bir surətdə qanun yolu ilə əldə etmiş olaq. Biz təəsəvvür edirdik ki, zəməmdarların artıq gözləri açılmışdır. Bizim nəzərimizə belə gəlirdi ki, nehzətimizin şeypuru İranın hakim təbəqəsini yuxudan oyatmış, onlar apardıqları siyasətin xəterini haliy oyatmışdır.

İndi ki, aqaye Qəvam Əlsəltənə bunun xilafına rəftar edir, biz də hər ehtimala qarşı hazırıq.

Qoy olsun! Bəlkə məzlumların duası müsətcab olmuş. Şayəd İran millətinin illər boyu arzu etdiyi intiqam günü gəlib çatmışdır. İndi ki, aqaye Qəvam Əlsəltənə irticai ünsürlərin

təlqini sayəsində belə istəyir, xoş başəd. qoy tarixin bu iftixarlı səfəsi Azərbaycan Demokrat Firqəsinin adi ilə başlansın.

«Azərbaycan» ruznaməsi, 2 şənbə 4 azər 1325 ci il, nömrə 68 (357) ikinci dövrə

SON SÖZ

Axırda Tehran hökuməti öz mahiyətin zahirə çıxartdı. Biz əvvəldən də ona aldanmamışıq. Biz bilirdik ki, illər boyu İran xalqlarının qanın soran mürtəcelər heç bir zaddan azadlıqdan artıq qorxmurlar. İna görə də azadlığı boğmaqdan çəkinməyib fürsət gözləməkdə dirlər. Biz hər cür fədakarlıq və güzşətlərə hazır olduq. Biz istəyirdik ki, daxili maharibə atəşini qızıqdırən mürtəcelərin bahanası kəsilsin, biz istəyirdik sülh şəraitində azadlığı bütün İranda ümumiləşdirək, Lakin mürtəcelər şum fikərlərindən sərfnəzər etmədilər və axırda Zəncanda vicdansız hərəkətləri gətirməklə öz əllərin bütün dünyaya oxutdular.

İndi buna da kifayətlənməyib üz verdikcə astar istəyirlər. Telqraf - telqraf üstündən yağış kimi yağır İmperializmin duz – çörəyini itirməyən fitnəkar Qəvam xalqımızı təhdid etməklə Azərbaycana «təminiyyə» qüvvələri göndrməyə can atır, bu təminiyyə qüvvələri yalnız onların irticai mənfəətləri nüqtəyi nəzərindən « təminiyyə» sayıla bilər. İndilikdə irticain əlində bir alət kimi isteeal olub dövlət başçısı və rəhbərə küll adlanan aqaye Qəvam Əlsəltənə bir dəfəlik bilməlidir ki, biz heç kəs ilə taaruf etmiyəcəyik. Biz sözlərimizi deyib qurtarmışıq, biz hər cürə güzşt və ığmaza hazır olduq. İndi daha bizi aldatmaq fikrində olanlar öz iştibahların düşünməlidirlər. bizi jandarm, top və tüfəng ilə qorxutmaqla azadlığımızı əldən vermiyəcəyik biz tiryəki jandarmaları çoxdan tanıyıraq. Biz irticai qoşunların mahiyətinə bəldik.

Azərbaycan xalqı azadlığın aldığı kimi də hifz edəcəkdir. İndi hamı vətən müdafiəsi uğrunda ayağa qalxmış və son qətrə qanı qalana qədər vətənimizdən difa etməyə hazır olmuşlar.

İdrarəmizə gələn minlərlə telqraflar xalqımızın Tehran irticai dövlətlərinə qarşı olan nifrətlərini aydıncasına bildirir.

Xalqımız arvadlı - kişili cəbhəyə getməkdən ötrü öz amadəliklərini bildirirlər. Onlar, öz telqraflarında Firqəmizin rəhbərindən azadlıq düşmənlərini cəzalandırmaq üçün icazə istəyirlər. onlar, Firqəmizin əmrini gözləyib və bu müqəddəs fərmanı icra etmək üçün and ıçırlər.

Mürtəcelər ola bilər ki, yenə də Azərbaycan xalqını qorxudub və hiylə işlətməklə öz çirkin ömürlərinə davam vermək arzusundadırlar. Lakin bu dəfə Azərbaycan xalqı azadlıq düşmənlərinə imkan verməyəcəkdir.

Bu dəfə biz hesabımızı bir dəfəlik qurtarıb illər boyu İran xalqlarının azadlığın qəsb edənlərin hesabın tamamiylə təsfiyə edəcəyik.

Qoy xalqın qan içən qəsbkar hakimə heyatı öz əllərilə öz qəbirlərin qazsınlar. Bu dəfə tək Azərbaycan millətinin azadlıq məsələsi deyil, bütün İran xalqları hər yerdə millət xainlərin cəzalandıracaqlar.

Biz bir daha son sözüümüzü deyirik: Biz hamımız ölsək də azadlığımızı əldən verməyəcəyik.

Düşmən bizə hücum edrsə xalqımız süngü, top, tüfəng, bel, qazma, çəkiş, şənə, kürək, daş, ərsin və yumruqla onların cavabını verəcəkdir.

Tehran hökuməti rəcəz oxumasın, azərbaycnda parlamış azadlıq məşəli şübhəsiz bütün İrani işıqlandıracaqdır. Qəti zaval uçrumu qarşısında qərar tutmuş mürtəcelər öz çəkdikləri nəqşələrin icra edilmə sindən tamamiylə məyus olmalıdırlar.

İndi onlar xalqımızın və bütün İran xalqlarının açıq nifrətləri coşan bir zamanda elamiyə və telqraf əfsuni ilə öz niyyətlərini həyata keçirə bilməyəcəklər. Xalqımız difa etməyə hazırdır. Xalqımız ölməkdən - öldürməkdən qorxmur. Qulaqları kar, gözləri kor olan mürtəcelər bir dəfəlik bizi tanısınlar. Azərbaycan xalqı bir dəfə demişdir ki:

« ölmək vardır, dönmək yoxdur»!

« Azərbaycan» ruznaməsi, 3 şənbə 12 azər 1325 ci il, nömrə 75 (394) ikinci dövrə

